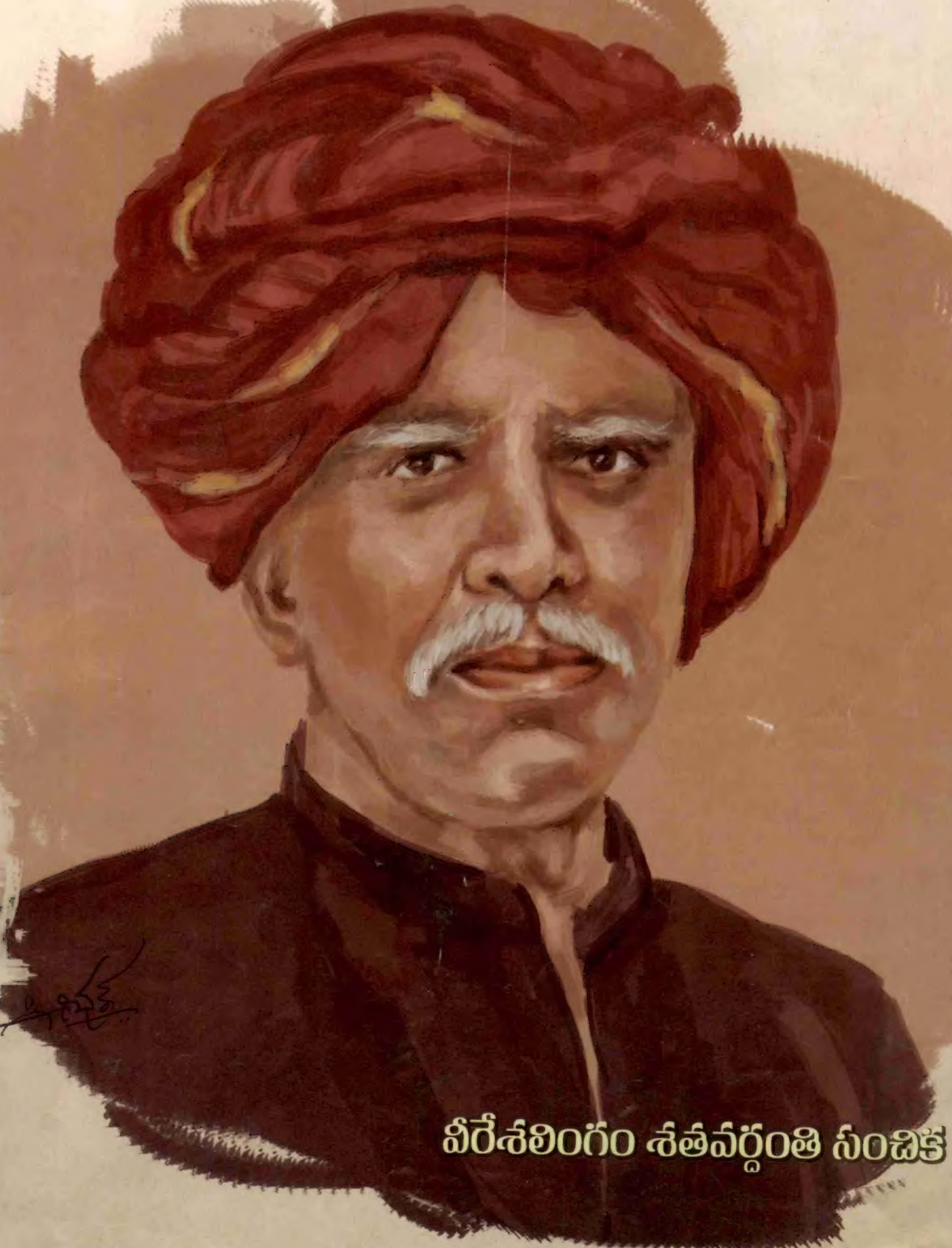

రూ.25/-

మే 2019

ISSN 0972-8140

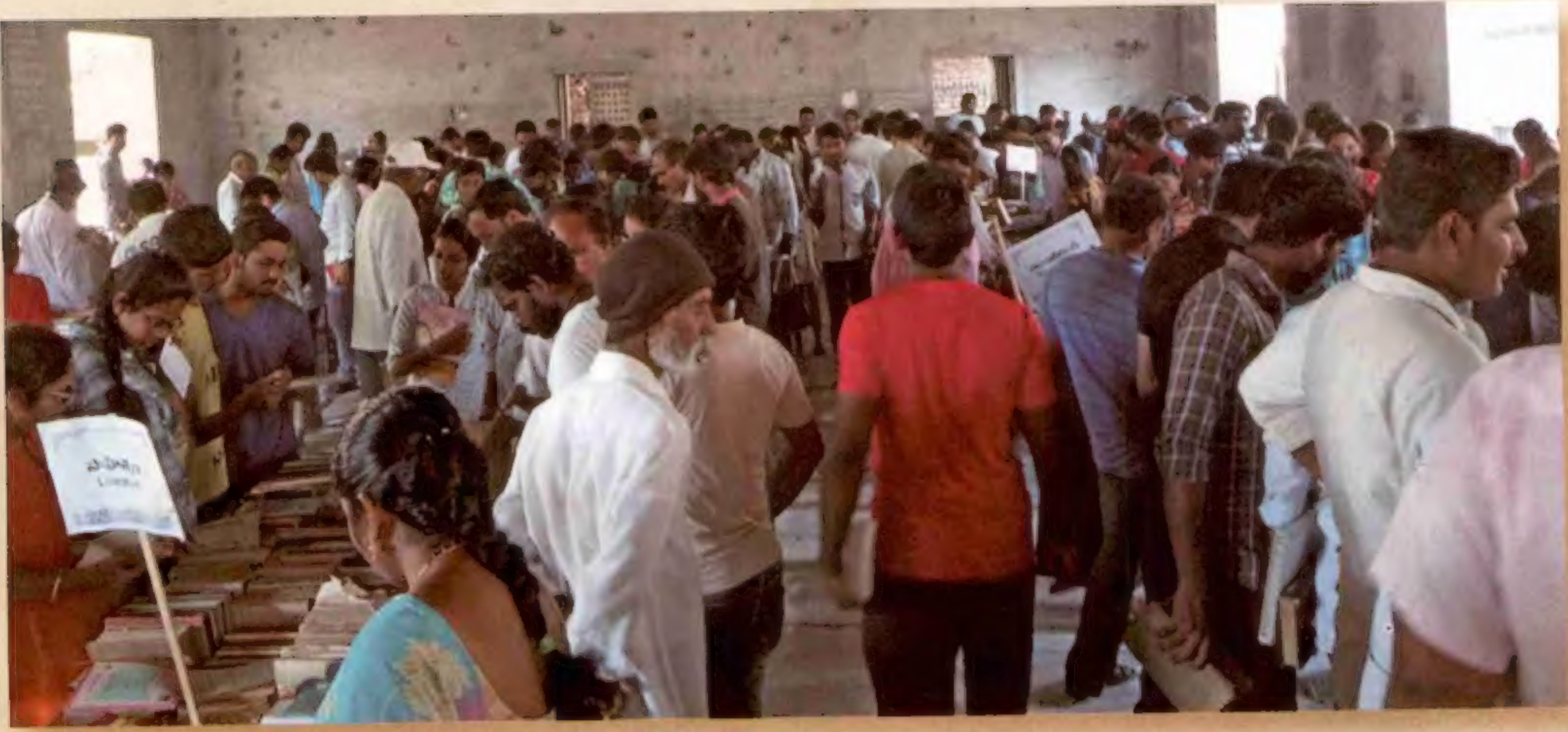
గ్రంథాలయ సర్వస్వం

వీరేశలింగం శతవర్షంతి సంచిక

విజయవాడ సర్వోత్తమ భవనంలో పుస్తక దినోత్సవ సందర్భంగా ఉచిత పుస్తక పంపిణీ

గ్రంథాలయ సర్వస్వం

గ్రంథాలయ వయోజన విద్యోద్యమాల మాసపత్రిక

సంపుటి : 80 మే 2019 సంచిక : 02

ఐష్యం సూచిక

* యుగపురుషుడు, సంఘసంస్కర్త, రావుబహదూర్ శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగం - జమ్మి రామారావు	3
* స్త్రీ వాద క్రాంతదర్శి - వీరేశలింగం - శ్రీమతి ముంజులూరి కృష్ణకుమారి	6
* దార్శనికుడు - వీరేశలింగం - యం. రాంప్రదీప్	8
* ఐకమత్యము - కందుకూరి వీరేశలింగం	9
* వీరేశలింగం గారి స్వీయచరిత్ర నుండి	13
* రాజ్యలక్ష్మి వీరేశలింగంల వివాహబంధం	21

* రాజమండ్రిలో పంతులుగారు - పులుపుల వెంకటశివయ్య	24
* కందుకూరి స్వీయచరిత్రము - తెలకపల్లి రవి	27
* ఉపాధి	30
* ఉభయ తెలుగురాష్ట్రాలలో ఘనంగా పుస్తక దినోత్సవాలు	31
* వార్తలు-విశేషాలు	34

సంపాదకురాలు

డాక్టర్ రావి శారద

సంపాదక వర్గం

అచార్య ఏఎఎన్ రాజు

అచార్య బి. రమేష్ బాబు

అచార్య ఎం. దొరస్వామి

శ్రీ ఎవిఎన్ రాజు

శ్రీ దువ్వూరి రాజారెడ్డి

యుగపురుషుడు, సంఘసంస్కర్త, రావుబహద్దూర్

శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగం

జమ్మి రామారావు

‘వసుచరిత్ర’ అద్భుతకావ్యమని ఎవరో చెప్పగా విన్నాడు. చదవాలనిపించింది. పుస్తకం ఖరీదు నాలుగురూపాయిలు. కొనుక్కుని చదివేశక్తిలేదు. వాయిదాల పద్ధతిపై ‘వసుచరిత్ర’ పుస్తకాన్ని కొనుక్కుని, వాయిదాలు పూర్తయ్యేవరకు పుస్తకాల కొట్టేనే చదువుకున్నాడాబ్బాయి.

వీధిబడిలోనే చదువుకున్నాడు. ఒక్కసారి చదివితే చాలు మనస్సులో నిలిచిపోయే జ్ఞాపకశక్తి కలవాడు.

తరతరాలనుండి వస్తున్న సంప్రదాయం ప్రకారం విభూతికట్టు, మడి, ఆచారాలు, ఏకాదశి ఉపవాసాలు, సంధ్యావందనం, శివరాత్రి జాగారాలూ ఆచరించాడు.

దేయ్యాలను వదిలిస్తామనే భూతవైద్యుల దగ్గరకెళ్ళి, దేయ్యాలను చూపించమన్నాడు. అర్థరాత్రి శ్మశానానికి వెళ్ళి భూత వైద్యుడ్ని నిలదీశాడు. అమాయకులను దురాచారాల పేరుతో దోచుకునేవాళ్ళ భరతం పట్టాలనుకున్నాడు. సమాజంలోని దురాచారాలను నిర్మూలించాలని నిర్ణయించుకున్నాడు. సమాజం నుండి బహిష్కరించినా, పట్టినపట్టు విడువలేదు. పసితనంలోనే వైధవ్యం పొందిన అబలల నుడుట తిలకం దిద్దాడు. స్త్రీ విద్య, పునర్వివాహం, స్త్రీల ‘హక్కు’ అని నినదించాడు. స్త్రీ జాతిని ఉద్ధరించాడు. యుగపురుషుడిగా కీర్తించబడ్డాడు. అతడే కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు.

పవిత్ర గోదావరి నదీ తీరానగల పురాతన పట్టణం రాజ మహేంద్రాబాద్ 1848 ఏప్రిల్ 16న కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు జన్మించారు. తల్లిదండ్రులు పున్నమ్మ-సుబ్బారాయుడు.

నాల్గవ ఏట తండ్రిని కోల్పోయిన వీరేశలింగం పెదతండ్రి పెంపకంలో పెరిగాడు. 1853లో అక్షరాభ్యాసం జరిగింది. ఇంటి వెనుక వీధిబడిలో చేరి బాలరామాయణం, అమరకోశం, శతకాలు వల్లెవేశాడు. ఆంగ్ల పాఠశాలలో విద్యాభ్యాసం చేసి 1870లో మెట్రిక్యులేషన్లోనూ, 1872లో భాషాంతీకరణ పరీక్షలోనూ, 1870లో సర్వకళాశాల ప్రవేశపరీక్షలో ఉత్తీర్ణుడై ఉపాధ్యాయ వృత్తిని చేపట్టాడు.

1861లో రాజ్యలక్ష్మి అనే 9 ఏండ్ల బాలికతో 13 ఏండ్ల వీరేశలింగానికి వివాహం జరిగింది.

కోఁంగి, ధవళేశ్వరం, రాజ మహేంద్రాబాద్ పాఠశాలల్లో ఉపాధ్యాయుడుగా పనిచేసి 1876లో రాజమహేంద్రాబాద్ కాలేజీలో తెలుగు ఉపాధ్యాయుడిగా పనిచేశాడు.

యుగపురుషుడు, సంఘ సంస్కర్త, గ్రంథాలయోద్యమ స్ఫూర్తిప్రదాత, కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి శతవర్ధంతి ప్రత్యేక సంచిక

1874లో ‘వివేకవర్ధిని’ అనే పత్రిక ప్రారంభించి సమాజంలోని దురాచారాలతోబాటు సమాజంలో పెద్దలుగా చెలామణి అవుతూ వారు చేస్తున్న దురాగతాలను వివేకవర్ధిని పత్రిక ద్వారా దుయ్యబడ్డాడు.

సమాజం, మతం, నైతికత, స్త్రీవిద్య, పునర్వివాహం విషయాలపైన 200 పైగా ఉపన్యాసాలు చేశాడు.

1881 డిశంబరు 11వ తేదీన తన స్వగృహంలో గోగులపాటి శ్రీరాములు, గౌరమ్మలకు ‘వితంతు పునర్వివాహం’ ఘనంగా జరిపించాడు. కులం నుండి వెలివేసినా చలించలేదు. బహిష్కార పత్రికలకు వెరవలేదు. వీరేశలింగం చేపట్టిన వితంతు వివాహాలకు భార్య రాజ్యలక్ష్మి వెన్నంటి నిలిచింది. భర్తకు కొండంత ధైర్యాన్నిచ్చింది.

సంఘ సంస్కార కార్యక్రమాలు నిర్వహించడానికి, స్త్రీ పునర్వివాహ సమాజాన్ని స్థాపించారు. 1906లో హితకారిణీ సమాజాన్ని స్థాపించాడు. 1905లో బాలికా పాఠశాలను స్థాపించాడు. 1908లో ఆస్తికోన్నత పాఠశాలను స్థాపించాడు. మద్రాసులో వితంతు శరణాలయాన్ని, బెంగళూరులో ప్రార్థనా మందిరాన్ని నిర్మించాడు.

అనేక విషయాలపై శతాధిక గ్రంథాలను రచించి ‘శతాధిక గ్రంథకర్త’ గా నిలిచాడు. స్త్రీలకోసం ప్రత్యేకంగా పత్రికలను నడిపాడు.

అజ్ఞానంలో, అమాయకత్వంలో జీవిత సంస్కారాలేని ప్రజా నీకానికి విద్య, విజ్ఞానం, సమానత్వం, కలిగించడానికి నిరంతరం శ్రమించిన కందుకూరి వీరేశలింగం గారికి బ్రిటిషు ప్రభుత్వం ‘రావు బహద్దూర్’ బిరుదును 1893లో ప్రదానం చేసి గౌరవించింది. ‘గద్య తిక్కనగా, దక్షిణ హిందూ దేశ విద్యాసాగరునిగా విఖ్యాతి నొందిన కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు 1919 మే 27వ తేదీన మద్రాసులోని కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు గారి గృహం ‘వేదవిలాస్’లో తుదిశ్వాస విడిచారు.

వీరేశలింగం పంతులు గారు అనేక వితంతు వివాహాలు జరిపించారు. రాజమండ్రి, గుంటూరు, మచిలీపట్నం, సికిందరాబాద్, మద్రాసు, బెంగళూరు, గజపతినగరం మొదలైన ప్రాంతాల్లో వితంతు వివాహాలు జరిపించాడు.

వివేకవర్ధిని, చింతామణి, సత్యవాదిని, సత్య సంవర్ధిని, స్త్రీ హితబోధిని వంటి పలు పత్రికలు స్థాపించి ప్రచురించారు.

కార్యదర్శి, టౌన్ హాల్ ట్రస్టుబోర్డు, రాజమహేంద్రవరం.

వీరేశలింగం పంతులుగారు భౌతికంగా మనమధ్య నుండి తిరిగిరాని లోకాలకు వెళ్ళి వంద సంవత్సరాలు గడుస్తున్నా పంతులు గారు రాజమహేంద్రంలో నిర్మించిన భవనాలు ఈనాటికీ స్ఫూర్తినిస్తూనే వున్నాయి. శతాబ్దాల చరిత్ర కలిగిన రాజమహేంద్ర లో వీరేశలింగం పంతులు గారు నిర్మించిన భవనాలు ఈనాటికీ చెక్కుచెదరకుండా చూపరులను ఆకట్టు కుంటున్నాయి.

జన్మగృహం

కం దం కం రి
వీరేశలింగం గారు
1848 ఏప్రిల్ 16న
రాజ మహేంద్రలో
జన్మించిన గృహం.
1881 డిశంబరు 11న
గోగుల పాటి
శ్రీరాములు

గౌరవములకు తొలి వితంతు వివాహం ఈ గృహంలోనే జరిపించారు. పిత్రార్జితంగా పంతులు గారికి లభించిన ఆస్తి ఇది. 1905లో బాలిక పాఠశాలను కూడా ఈ గృహం లోనే నిర్వహించారు. ఈ ఇంటిని చేర్చి పంతులు గారు రాజ్యలక్ష్మి నివాస్ నిర్మించారు. ఇందులో రాజ్యలక్ష్మి గారు ప్రార్థనా సమాజం నిర్వహించారు. ప్రస్తుతం ఈ గృహం రాష్ట్ర పురావస్తు శాఖ వారి ఆధ్వర్యంలో రక్షిత కట్టడంగా పరిరక్షించబడుతుంది.

పురమందిరం

1890వ సంవత్సరంలో సర్వజనులకూ ఉపయోగ పడాలన్న

ఉద్దేశ్యంతో న్వంత ధనంతో 1720 చదరపు గజాల స్థలంలో 7 వేల రూపాయల ఖర్చుతో పుర మందిరం నిర్మించి ప్రజల పరం చేశారు. బ్రహ్మ బోర్డును ఏర్పాటుచేసి వారికి

పురమందిరాన్ని అప్పగించారు. 129 సంవత్సరాల పుర మందిరాన్ని రాష్ట్ర వర్యాటక శాఖ నహకారంతో పునరుద్ధరించబడుతోంది.

23.10.1890న మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీ కళాశాల సంస్కృతో పన్యాసకులు రావు బహద్దూర్ యం. రంగాచార్య పురమందిరాన్ని ప్రారంభించారు. ఆర్ట్స్ కాలేజి లెక్చరర్ క్షీరసాగరం నాగోజీరావు పంతులు అధ్యక్షత వహించారు.

ప్రార్థనామందిరం

పుర మందిరాన్ని చేర్చి 80 చదరపు గజాల స్థలంలో బ్రహ్మ సమాజ ప్రార్థనా మందిరాన్ని వీరేశలింగం గారు 1897లో నిర్మించారు. బ్రహ్మసమాజ ప్రార్థనలు జరిగేవి. పురమందరిం,

ప్రార్థనా మందిర భవనాలు కలిసే వుంటాయి. పుర మందిరంలో జూబ్లీ పబ్లిక్ లైబ్రరీ కలదు. ప్రార్థనా మందిరాన్ని బందరు నోబెల్ కళాశాల ప్రిన్సిపాల్ బ్రహ్మ సమాజకులు రఘుపతి వెంకట రత్నం నాయుడు 17.04.1897న ప్రారంభోత్సవం జరిపారు.

ఆగతిక మాతా సంరక్షణాలయం

అనందోద్యాన వనం (వీరేశలింగం గారి తోట)లో 1906వ సంవత్సరంలో అనాధలైన బాలికల కోసం, వితంతు శరణాల యాలను నిర్మించారు. వీరేశలింగం పంతులు గారి శిష్యుడు ములుకుట్ల అచ్యుత రామయ్య అనే న్యాయవాది వితంతు శరణాలయా లను నిర్మించి ఇచ్చారు.

రాజ్యలక్ష్మి నివాస్

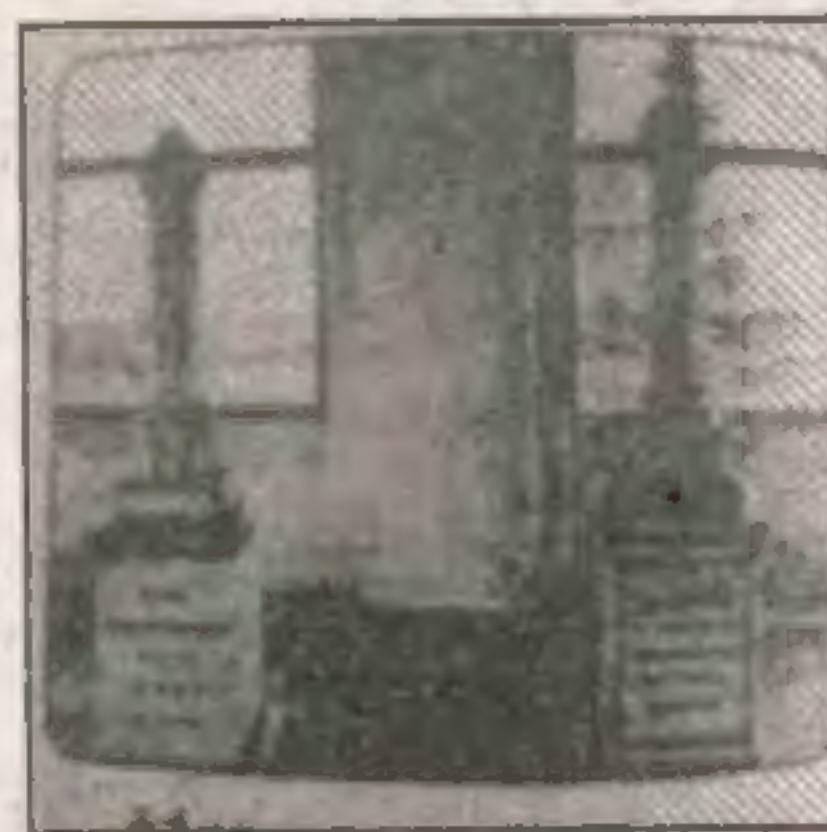
వీరేశలింగం గారి తోటలో నివాసం కోసం నిర్మించిన భవనం రాజ్యలక్ష్మి నివాస్. 1910లో వీరేశలింగం గారి భార్య రాజ్యలక్ష్మి గారు ఈ గృహంలోనే మరణించారు. స్త్రీ ప్రార్థనా మందిరంగా కొన్నాళ్ళు ఉప యోగించబడింది.

వేదవిలాస్

మద్రాసులో కొమర్రాజు వెంకట లక్ష్మణరావు గారి ఇల్లు 'వేదవిలాస్'లో వీరేశలింగం పంతులు గారు చరమ దశలో నివాసం వుండేవారు. స్వీయ చరిత్ర చివరిభాగం, కవుల చరిత్ర సంస్కరణ ఇక్కడ జరిగాయి. 1919 మే 27న తేదీన వీరేశలింగం గారు తీవ్రమైన విష జ్వరంతో ఈ గృహంలోనే మరణించారు.

సమాధులు

రాజమహేంద్రంలో వీరేశలింగం గారి తోటలో 1910లో వీరేశలింగం గారి భార్య రాజ్యలక్ష్మి గారి దహన సంస్కారాలు జరిగిన చోట పంతులు గారు పాలరాతి సమాధి తయారు చేయించి సమాధి నిర్మించారు. వీరేశలింగం గారు మద్రాసులో మరణించిన తర్వాత పంతులు గారి అస్థికలు భార్య సమాధి ప్రక్కన నిక్షిప్తం చేసి సమాధి నిర్మించబడింది. వీరేశలింగం దంపతుల సమాధులకు మందిరం నిర్మించబడింది. ప్రతీ సంవత్సరం వీరేశలింగం దంపతుల జయంతి, వర్ధంతోత్సవాలు జరుగుతాయి. అనేకమంది విద్యార్థినీ విద్యార్థులు ఈ సమాధుల చెంత శ్రద్ధాంజలి ఘటిస్తూంటారు.

వీరేశలింగం రచనలు

1869 వేణుగోపాలశతకం	కేతువర్ధిని	మూడుతియ్యని మందులు
1868 మార్కండేయశతకం	మున్నిపల్నాటకం	బాదము కాయ
1870 శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచనవైషధం	1889 తిర్యగ్విద్వన్మహాసభ	బదరికాశ్రమ యోగి
1870 రసికజనమనోరంజని	1889 మూషికాసుర విజయం	1886 కవులచరిత్ర 1,2 భాగములు
1872 శుద్ధాంధ్రోత్తర రామాయణం	1889 మహారణ్యపురాధిపత్యం	1911 స్వీయచరిత్ర
1875 నీతిదీపిక	అపూర్వ బ్రహ్మచర్య ప్రహసనం	1896 రాజరామ్మోహనరాయ్ చరిత్ర
1875 జాన్ గిల్వీస్	విచిత్ర వివాహప్రహసనం	1895 అహల్యాబాయి
1875 స్త్రీ విద్య	కలహప్రియ ప్రహసనం	1894 అనిబిసెంట్
1876 నీతిప్రబోధము	యోగవిద్య ప్రహసనం	1896 పండిత రమాబాయి
1876 అభాగ్యోపాఖ్యానము	వేశ్యాప్రియ ప్రహసనం	1896 ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగర్
1878 నీతిచంద్రిక	కనిఫరుష శనైశ్చర్య విలాపం	1893 విక్టోరియా రాణి చరిత్ర
1879 శుద్ధాంధ్రభారతరచనము	వినోద తరంగిణి	1901 శంకరాచార్యులు
1883 సత్యాద్రోపతీసంవాదము	చమత్కార రత్నావళి	1901 సౌధామినీరాయ్
1893 పితృపూజ	సతీమణి విజయం	1901 అలెగ్జాండర్
1884 స్త్రీ పీతిదీపిక	సుమిత్ర చరిత్రం	1906 బండారు అచ్చమాంబ
1892 పథిక విలాసము	రఘుదేవరాజీయం	1913 జీసస్ చరిత్ర
1895 సరస్వతీ నారద విలాపము	కురంగేశ్వర చరిత్రం	1915 దేశిరాజు పెదబాపయ్య
1876 బ్రహ్మవివాహం	గయ్యాళిని సాధుచేయుట	1934 బసవరాజు గవర్రాజు
1880 అభిజ్ఞానశాకుంతలమ్	చిత్రకేతు చరిత్ర	1895 స్వదేశి సంస్థానాలు
1880 రత్నావళి	దానకేసరి విలాపం	1875 సంగ్రహవ్యాకరణం
1885 మాళవికాగ్నిమిత్రము	వైదర్భి విలాపం	1877 పదార్థ వివేచకశాస్త్రం
1885 ప్రబోధచంద్రోదయం	భానుమతీ కళ్యాణం	1880 వర్ణమాల
1880 చమత్కారరత్నావళి	సరసజన మనోభిరామం	1888 జ్యోతిష్యశాస్త్రం
1880 విన్నిసు వర్తకచరిత్ర	ధర్మకవచోపాఖ్యానం	1888 శరీరశాస్త్రం
1881 రాగమంజరి	కుమార ధ్వయవిలాసం	1891 దేహరోగ్యధర్మబోధిని
1894 కళ్యాణకల్పవల్లి	పద్మినీప్రభాకరం	1891 అలంకార సంగ్రహం
1880 ప్రహ్లాదనాటకం	మాలతీ మధుకరం	1895 మాంసభక్షక వృక్షములు
1885 దక్షిణ గోగ్రహణం	నీతికథామంజరి	1896 జంతుస్వభావచరిత్ర
1856 హరిశ్చంద్ర	ప్రతిధ్వని	1904 భౌతికశాస్త్ర సంగ్రహం
1879 వ్యవహార ధర్మబోధిని	పరోపకారం	సంది- విగ్రహం
1880 వివేకదీపిక	వెలలేని చిన్నమాలిక	
1879 స్త్రీ పునర్వివాహ సభానాటకం		

ఇలా అనేక గ్రంథాలు రచించిన వీరేశలింగం తన కలాన్ని, కావ్యాన్ని సమాజ సంస్కరణకోసం, స్త్రీ విద్యాభివృద్ధికోసం ఖర్చు చేసిన మహోన్నతమూర్తి.

మహాకవి ఆరుద్రగారన్నట్లుగా 'కొట్టుకోని పోయె కొన్ని కోటిలింగాలూ వీరేశలింగ మొకడు మిగిలెను చాలా'!

*

స్త్రీ వాద క్రాంతిదర్శి - వీరేశలింగం

శ్రీమతి ముంజులూరి కృష్ణకుమారి

'తెలుగులో వచన ప్రబంధమును నేను చేసితిని. మొదటి నాటకమును నేను తెలిగించితిని. మొదటి ప్రకృతి శాస్త్రమును నేనే రచించితిని. మొదటి ప్రహసనమును నేను వ్రాసితిని. మొదటి చరిత్రమును నేనే వ్రాసితిని. స్త్రీలకు మొదటి వచన పుస్తకమును నేను కావించితిని' అని కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు ఢంకా బజాయించి చెప్పారు.

ఆయన సంస్కరణ కొరకు సాహిత్యమును ఆయుధంగా ధరించిన కలంవీరుడు. అప్పటివరకు మూఢనమ్మకాలు, అవిద్యలో మగ్గిపోతున్న బాలవితంతువులకు పునర్వివాహముల ద్వారా కొత్త జీవితాలను ప్రసాదించడానికి శతవిధాల ప్రయత్నించినవాడు. పిల్లలకు, స్త్రీలకు కారకమైన నీతిబోధన జరుగుతుండిన కాలంలో స్త్రీలకొరకు ప్రత్యేక పాఠశాల, పత్రికలు నడిపి వారిలో ఆలోచనాశక్తిని రేకెత్తించిన మహనీయుడు.

ఆనాడు సంఘంలోని బాల్య వివాహాలు, విధవా వివాహ నిషేధము, రండాముండనము, వృద్ధవివాహము, విగ్రహారాధనలపట్ల విముఖత చూపాడు. బ్రహ్మ సమాజ మత వ్యాపన ద్వారా సంస్కరణలకు పూనుకున్నాడు.

ఇంగ్లీషు చదువుకున్న, చదువుతున్న యువకులను శిష్యులుగా చేసుకుని వారి మనస్సులో ఆనాటి మూఢాచారముల పట్ల నిరసన కలుగునట్లు బోధన చేసినాడు. అనేక మంది వితంతు వివాహాలు చేసుకోవడానికి ముందుకు వచ్చేలా చేసారు.

పునర్వివాహము చేసుకున్న దంపతులను ఏనుగుపై ఊరేగింప చేసారు. అనేక బాల్య వివాహములను ఆపు చేసారు. వీరేశలింగం గారి కృషి భాషకు, సారస్వతానికి కూడా అత్యంత ఉపకారము చేసినది.

1. భాషా సౌలభ్యకల్పన
2. వివిధ సారస్వత వ్యాప్తి
3. పరభాషా వాఙ్మయాను వాదము

సామాన్య జనులను ఆకర్షించే రీతిలో సులభశైలిలో వుండాలని, కృతక గ్రాంథికభాషలో వుండరాదని నమ్మి రచనలు కావించారు. ఆయన భాషా శైలి సులభంగా వుండి అందరికీ బాగా విశదపడటం వలన పంతులు గారి సంస్కరణ భావ ప్రచారానికి బాగా తోడ్పడింది.

పంతులుగారు తెలుగుభాషలో కథా భవన నిర్మాణము సంభాషణా పూరితములైన ఆంగ్లములోనే 'నావెత' అను ప్రక్రియను తెలుగులో నవలగా సంఘ దురాచారములను ఎండగట్టుటకు ప్రవేశపెట్టినారు. 1878లో రాజశేఖర చరిత్ర అనే

సాంఘిక నవలను రచించి తొలి తెలుగు నవలా రచయితగా పేరు పొందారు. ఆ నవల ఆలివర్ గోల్డ్ స్మిత్ వ్రాసిన 'వికార్ ఆఫ్ వేక్ ఫీల్డ్'కు పరివర్తనము అని విమర్శించినా అది అనుసరణము అనే చెప్పకోవాలి.

ఆంధ్ర నాటక సాహిత్యానికి ఆయన తన వంతు సేవలో భాగంగా కాళిదాసు అభిజ్ఞాన శాకుంతలం సంస్కృతం నుండి తెలుగులోకి పరివర్తన చేసారు.

శాకుంతలం ఎందరో పరివర్తన చేసినా పంతులు గారి రచన ఉత్తమమైనదిగా ప్రదర్శనాయుక్తమై చివరకు సినిమా రంగానికి కూడా ఉపకరించింది. మాళవికాగ్ని మిత్రము కూడా అనువదించారు. పంతులుగారు 'ప్రహసములు' అనే ప్రక్రియపై మంచి పట్టు సాధించారు. సాంప్రదాయ దూషణ, పూర్వ సాంప్రదాయాల మీద నిరసన, బాల్య వివాహాది ఆచారాలను విమర్శించడానికి ప్రహసనములు అనేకం రచించి ప్రచారం చేసారు. గలివరయ్యాత్రలు గ్రంథం నమూనాగా 'సత్యరాజా పూర్వయాత్రలు' అనే గ్రంథం, ఇంకా చిన్న కథలు, వ్యాసాలు అనేకం రచించారు. 'తొలి స్వీయ చరిత్ర' వ్రాసి ఆదర్శప్రాయమైన తమ జీవితానుభవములను అందరికీ అందజేసారు. పాఠశాల తరగతుల వారికోసం సంగ్రహ వ్యాకరణం రచించారు.

సంస్కృత గ్రంథములేకాక ఆంగ్లంలోని పలు రచనలు తెలుగు చేసిన ఘనత పంతులు గారిది. యూసఫ్ కథలను నీతి మంజరి పేరిట కథను వద్య, గద్య నమ్మిశీతంగా అందించారు. లాంబ్, షేక్స్పియర్ నాటక కథలను చమత్కార రత్నావళి, రాగ మంజరి, కల్యాణ కల్పవల్లి, దుర్మార్గ చరిత్రము రాజశేఖర చరిత్ర మున్నగు రచనలుగా వెలువరించారు. వృక్షశాస్త్రము, జంతుశాస్త్రము మొదలైనవి తెలుగులోకి అనువదించి నవ్య వాఙ్మయవ్యాప్తికి దోహదము చేసారు. 'ఆంధ్ర కవుల చరిత్ర' చారిత్రక దృష్టితో రచించారు. బ్రహ్మసమాజ విధవా వివాహోద్యమ చరిత్ర వారి కృషికి నిదర్శనము.

సానిమేళాలు, వృద్ధ వివాహాలు, బాల్య వివాహాలు విమర్శిస్తూ వీరు రచించిన హాస్య ప్రహసనములు నేటికీ తలమానికంగా నిలిచాయి. వేశ్యాలోలిత వశీకరణ మంత్ర తంత్రాలు, దొంగ సన్యాసులను కన్యా విక్రయాలను ఆయన వస్తువుగా ఎంచుకున్న విధము ప్రశంసనీయం. వారు పాత్రలకు పేరు పెట్టుటలోనే నవ్వు పుట్టించురీతిలో వుంటుంది.

'అపాత్రదానం' ప్రహసనంలో చదువు సంధ్య లేని వెంకటాచ ధాని గృహస్థులను మాయచేసి డబ్బు సేకరించడాన్ని వర్ణిస్తూ సత్పాత్రునికి దానం చేయని జనం, మోసగాళ్ళు ఎలా భుక్తి లభించేలా యుక్తులు చూపుతారో వివరిస్తారు.

విశ్రాంత సంచాలకులు, ఆకాశవాణి, ఎల్.ఐ.సి. కాలని, విజయవాడ-8.

'అభాగ్యోపాఖ్యానం'లో నాయకుడి పేరు అభాగ్యుడు. ఊరి పేరు వ్యాఘ్రజ్యోతిషం నాయక భారవాణి. విరహం తాళలేక ప్రతి నాయకుడి తన్నులు తిని నాయకుడు చచ్చి సున్నమైనట్లు వెటకారంతో వర్ణిస్తారు.

'సరస్వతీ నారద విలాపం'లో అర్వాచీనుల రచనలలోని ఆశు గర్భ చిత్రకవితల క్రిడలు విమర్శిస్తూ నన్ను పూర్తిగా విరూపిని చేసి శవప్రాయము చేసారు అని సరస్వతి విలపిస్తే సంగీతమంటే సాని వాడలను మాత్రమే ఆశ్రయించాల్సిన దుర్గతి పట్టిందని నారదుడు పరస్పరం తమ కష్టాలు చెప్పుకోవడం అక్షరాలను ఛందోబద్ధం చేస్తే కవిత్వం కాబోదని విమర్శిస్తారు.

'సత్యా ద్రౌపదీ సంవాదం' లో సానిపాపలు విటులైన ధనికులను తమ వశంలో వుంచుకోవడానికి వారి సంపద కొల్ల గొట్టడానికి మందులు, మాకులు, మంత్రాలు ప్రయోగించడం ఆ రోజుల్లో సాధారణంగా జరిగేది. దాన్ని కంటగించుకుని సత్యా ద్రౌపదీ సంవాదం ద్వారా 'ప్రేమ ఇచ్చిన ప్రేమ వచ్చును' అని సతీపతులకు ఉపదేశించిన ప్రహసనం.

పురుషాహంకార ప్రపంచాన్ని అధిక్షేపిస్తూ 'పత్నీ హిత ప్రబోధ నవరత్న మంజరి' వ్రాసారు. స్త్రీలు అనుభవించే బాధలు,

అవమానాలు, అనుమానాలు, పరాభవాలు, నిందలు, హింసలు, దైన్యం పురుషుడు అనుభవిస్తే ఎలా వుంటుందో ప్రశ్నించే ప్రహసనం.

పురుషునకిమ్మహిబత్తియె

పరమంబగు దైవతంబు పత్నీసేవన్

నిరతము చేసెడి పురుషుడె

పరమున వివాహమున సుఖముంబడయుంజుమ్మి

స్త్రీపాద తీర్థసేవన

మేపురుషుడు చేయు నెన్నె యేడులు ధరలో

నాపురుషుడన్నియుగములు

పాపములంబాసి మోక్ష పదవి సుఖించున్

అతివలకు స్వేచ్ఛ భూషణమైన యట్లు

పురుషులకు లజ్జయే మహాభూషణంబు

సూర్యచంద్రుల మొగమైన జూడుకుండు

పరమపత్నీవ్రతుండై పొందు పరమగతులు

ఇలా స్త్రీ సంస్కరణకై సాహిత్యాన్ని వెలువరించిన వీరేశలింగం గారు స్త్రీవాద క్రాంతదర్శి.

*

ఆశయము

తలపులుబోడికాని వనితల్వలపుల్ చవిచూడవారి భ
ర్తలుచిననాటబోవుటను తాము ననర్హులుకాగ నీవు వా
రలగని జాలిగుండియను రాదగు నొత్తిడి లక్ష్మపెట్ట మిం
బలుపుర కాడువారలకు మంగళసూత్రము లుండ జేసితే.
ఎదురుగ నీతగొట్టుటకు నిష్ఠములేక మహాప్రవాహపున్
బెదరువహించి, మంచిదని వేగము వెన్నగ సాగిపోక నె
య్యదిజరుగంగనున్న హృదయమ్మున నమ్మిన త్రోవబోవు నీ
ఎదదిటవాటుపోటుల గణింపక నిల్చె జోహారు లింగమా!

పూజసేయంగ శివలింగమునకు వైష్ణ
వులొకవేళ రానొల్లరు అలుకబూని
శైవవైష్ణవ వర్గ విచక్షణమ్ము
జాతిమతకులములను విచక్షణమ్ము
లేకజేతుము వీరేశలింగపూజ.

వీధులందున నీ పేర్లు పెట్టినాము
నీ శిలావిగ్రహములెన్నో నెలపినాము
ఉత్సవమ్ములసేయుచునుంటి మెప్పుడొ
'ఆశయమ్ములు నావి ఏమయ్యె' ననుచు
అడుగబోకుము దయచేసి - ఆశయమ్ము
లన్న వెప్పు మరచుట మా ఆశయమ్ము.

- సన్నిధానం నరసింహశర్మ

దార్శనికుడు-వీరేశలింగం

యం.రాంప్రదీప్

ఒకవైపు భారతీయులు బ్రిటిష్ వారికి వ్యతిరేకంగా స్వాతంత్ర్యం కోసం పోరాడటానికి సన్నద్ధమౌతున్న రోజులవి. భారతీయులలో తమ పాలనపట్ల పెరుగుతున్న అసంతృప్తిని గమనించిన బ్రిటిష్ వారు తమ సామ్రాజ్యాన్ని సుస్థిర పరచుకోవడానికి విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నారు. మరోవైపు భారతీయులలో ఎగువ తరగతి వారిలో కొందరు ఉన్నత విద్యకోసం సరిహద్దులు దాటి ఇంగ్లాండ్ వెళ్ళడం ప్రారంభించారు. అత్యధిక గ్రామీణ జనాభా, నిరక్షరాస్యత, పేదరికం వంటి సమస్యలతో సతమతమౌతున్న మన సమాజంలో రాజారామ్ మోహన్ రాయ్, ఈశ్వర చంద్ర విద్యాసాగర్, దేవేంద్ర నాథ్ ఠాగూర్, పూలే దంపతులు ఆనాటి సమాజంలో నెలకొన్న సాంఘిక దురాచారాలను నిర్మూలించడానికి కృషి చేయడం ప్రారంభించారు. ఆనాడు సతీసహగమనం వంటి సాంఘిక దురాచారాలు ఉన్నత వర్గీయులకే పరిమితం కాగా, బాల్య వివాహాలు, అంటరానితనం, కుల వివక్ష, కన్యాశుల్కం వంటి దురాచారాలతో సామాన్య ప్రజలు తీవ్ర ఇబ్బందులకు గురయ్యేవారు. జమిందారులు, భూస్వాములు పేద ప్రజలను దోచుకొనేవారు. మహారాష్ట్ర, బెంగాల్ రాష్ట్రాలలో ప్రారంభమైన సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవన ఉద్యమం ఆంధ్ర ప్రాంతాన్ని కూడా అమితంగా ప్రభావితం చేసింది.

రాజా రామ్మోహన్ రాయ్ స్ఫూర్తితో తెలుగునాట సాంఘిక ఉద్యమాలు చేసినవారిలో కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు అగ్రగణ్యులు. 1848 ఏప్రిల్ 16న రాజమండ్రిలో సుబ్బారాయుడు, పున్నమ్మ దంపతులకు జన్మించిన కందుకూరి చిన్నతనంలో మహాచి వ్యాధి బారిన పడినారు. తన నాల్గవ ఏటనే తండ్రిని కోల్పోయిన కందుకూరిని మేనమామ వెంకటరత్నం చేరదీశాడు. 1869లో మెట్రిక్యులేషన్ పూర్తిచేసిన కందుకూరి కోరంగి గ్రామంలో ఉపాధ్యాయుడిగా చేరి సుమారు మూడు దశాబ్దాల పాటు తెలుగు పండితునిగా పనిచేసి తెలుగుభాష వికాసానికి ఎనలేని కృషిచేశారు. ఆయన 130 గ్రంథాలకు పైగా రచించారు. రాజశేఖరచరిత్ర అనే నవల, సత్యరాజ పూర్వదేశ యాత్రలు ఆయన రచనలలో ప్రధానమైనవి. కందుకూరికి తెలుగుతోపాటు సంస్కృతం, ఇంగ్లీషు భాషలో కూడా పట్టు వుండేది. పలు గ్రంథాలను, నాటకాలను తెలుగులోకి అనువదించారు. 'షేక్ స్పియర్ రచించిన 'కామెడీ ఆఫ్ ఎర్రర్స్' అనే నాటకాన్ని 'చమత్కార రత్నావళి' పేరుతో తెలుగులో వ్రాసి విద్యార్థుల చేత ప్రదర్శింప చేశారు. ఆయన రచించిన 'చంద్రమతీ చరిత్రం' స్త్రీ అభ్యుదయాన్ని ప్రోత్సహించే నవల. కులాచారాన్ని నిరసిస్తూ 'జమాబంధీ' వ్రాసారు. కందుకూరి కథలు స్త్రీల అభ్యుదయాన్ని ప్రోత్సహించేవిగా వుంటాయి. ఆయన 'నీతి కథా మంజరి' అనే పేరుతో 158 చిన్న కథల సంకలనాన్ని కూడా వెలువరించారు. వివిధ అంశాలపై 190కి పైగా వ్యాసాలు రచించారు. పలు ప్రాంతాలలో ఆయా సామాజిక సమస్యలపై ఉపన్యాసాలు కూడా చేశారు. స్త్రీల కొరకు 'సతీహితబోధిని' అనే పత్రికను నడిపారు. ఇంకా వివేక వర్ధిని, సత్య సంవర్ధిని, సత్యదూత చింతామణి వంటి పత్రికలు కూడా నడిపారు.

ఆంధ్రదేశంలో బ్రహ్మసమాజ స్థాపనకు ఆయన నాంది పలికారు. యువజన సంఘాల స్థాపన కూడా వీరేశలింగంతోనే ప్రారంభమయింది. 'వివేకవర్ధిని' పత్రిక ద్వారా అవినీతి అధికారులపై యుద్ధం సాగించారు. మగపిల్లలతో ఆడపిల్లలు కలిసి చదువుకొనే సహవిద్యా విధానాన్ని ప్రవేశ పెట్టారు. వేశ్య వ్యవస్థను నిరసించారు. వీరేశలింగం హేతువాది. ఆంధ్రదేశంలో వితంతు పునర్వివాహాలను ఆయనే ప్రారంభించారు. ఉత్తర భారతదేశంలో ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగర్ తోలి వితంతు పునర్వివాహం జరిపించగా, కందుకూరి 1881 డిసెంబరు 11న తన స్వగృహంలో మొదటి వితంతు పునర్వివాహం జరిపించారు. ఆనాటి తిరువూరు తాలూకాలోని రేపూడి గ్రామానికి చెందిన గౌరమ్మ అనే 9 సం.ల బాల వితంతువుకు, గోగులపాటి శ్రీరాములుకు ఇచ్చి వివాహం జరిపించడం అప్పట్లో పెద్ద సంచలనంగా మారింది. ఆ వివాహాన్ని పలువురు వ్యతిరేకించారు. అయినా పట్టుదలతో కందుకూరి ఆ వివాహాన్ని జరిపించి బ్రిటిష్ అధికారుల నుంచి మన్ననలు పొందారు. ఇదే స్ఫూర్తితో 40కి పైగా వితంతు పునర్వివాహాలను జరిపించారు.

ఆనాటి సమాజంలో వున్న మూఢ నమ్మకాలను నిర్మూలించడానికి వీరేశలింగం విశేష కృషిచేశారు. అమాయకమైన ప్రజల మానసిక బలహీనతలు ఆసరాగా చేసుకుని ఆరోజులలో చేతబడి, దేయాలు వున్నాయనే నెపంతో కొంతమంది మంత్రగాళ్ళు ప్రజలను భయభ్రాంతులకు గురిచేసేవారు. మూఢనమ్మకాలకు వ్యతిరేకంగా ఆయన పలు ప్రసంగాలు చేశారు. 1905లో 'హితకారిణీ సమాజాన్ని' స్థాపించి తన యావదాస్థిని ఆ సంస్థకు రాసిచ్చారు. కందుకూరి భార్య రాజ్యలక్ష్మమ్మ కూడా ఆయనకు అన్ని విధాలుగా సహకరించేది. కందుకూరి జయంతిని ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం 'తెలుగు నాటక రంగ దినోత్సవంగా' ప్రకటించి నాటక రంగంలో విశేష కృషిచేసినటువంటి కళాకారులను గుర్తించి సన్మానిస్తుంది.

కందుకూరి తన స్వీయచరిత్రలో ఆనాటి సమాజంలో నెలకొన్న అవినీతి, లంచగొండితనం, బంధుప్రీతి, స్వార్థం తదితర విషయాలను మన కళ్ళకు కట్టినట్లు వర్ణించారు. బ్రిటిష్ వారి పరిపాలనా కాలంలో ఆయన వివాహాలకు సంబంధించి రిజిస్ట్రారుగా కొంత కాలంపాటు పనిచేశారు. బాలికలకోసం ఎన్నో పాఠశాలలు స్థాపించారు. వాటిల్లో కొన్ని నేటికీ కొనసాగుతున్నాయి.

శాస్త్ర సాంకేతిక రంగాలు నేడు ఎంత అభివృద్ధి చెందినప్పటికీ చేతబడులు చేస్తున్నారనే నెపంతో పలువురిని హతమారుస్తున్నారు. వారిలో అమాయక గిరిజన మహిళలు ఎక్కువగా వుండటం గమనార్హం. ప్రభుత్వాలు ఆడపిల్లల సంరక్షణకు ఎన్ని పథకాలు ప్రవేశపెట్టినప్పటికీ బాల్య వివాహాలు కొనసాగుతూనే వున్నాయి. మహిళలు పనిచేసే ప్రతిచోట ఏదో ఒక రూపంలో పురుషుల నుండి లైంగిక వేధింపులను ఎదుర్కొంటున్నారు. ఆడపిల్లను లక్ష్మీదేవిగా భావించే మన సమాజంలో కందుకూరి చూపించిన మార్గాన్ని నేటి పాలకులు అలవర్చుకొని వారి సంరక్షణకు మరికొన్ని పటిష్టమైన చర్యలు తీసుకొనవలసియున్నది.

*

ఐకమత్యము

కందుకూరి వీరేశలింగం

(1875వ సంవత్సరము బసవరాజు గవర్నరాజు గారు స్థాపించిన 'రాజమహేంద్రవరదేశ పాఠశాల సమాజ' ప్రారంభ దినము 1875 ఆగస్టు 15వ తేదిన చేసిన ఉపన్యాసము. దాని కొరకాయన మధ్యాహ్నము మూడు గంటలకు ధవళేశ్వరము నుండి నాలుగు మైళ్ళు రాజమహేంద్రవరము నడిచిపోయి, సభ ముగిసిన తరువాత మరల ఒంటరిగా ధవళేశ్వరమునకు నడిచి వెళ్ళేవారట. ప్రజలకు ఉపయోగపడే సభలపట్ల వారికంత మక్కువ. 145 సం. క్రితం చెప్పిన వారి ఉపన్యాసం నేటికీ అనుసరణీయము. .... సంపా)

ఓ మహాజనులారా!

నేనీదినమున మీ కైకమత్యమునుగూర్చి కొన్నివాక్యములను చెప్పబోవుచున్నాను. మీరందఱును సావధాన మనస్కులరయి యాలకింపుడు. అనేకు లొక్క విషయమునం దేకాభిప్రాయము కలిగియుండుటయే యైకమత్యము. మనుష్యుఁ డెప్పుడును ఏఘనకార్యమును ఒంటిగాచేసి సర్వజన శ్లాఘాపాత్రముగా నిర్వహింపఁజాలఁడు; అల్పకార్యములను నిర్వహించుటలో సహితము మనుష్యుఁడు సామాన్యముగా అన్యులసాహాయ్యము నపేక్షింపవలసినవాఁడుగానే యున్నాఁడు. మనకు నిత్యమును కావలసియుండెడి యన్నవస్త్రముల విషయమునఁగూడ నెంతో యెన్నివిధములనో పాటుపడవలసి యున్నది. ధాన్యము చల్లుటకు ముందుగా కొందఱు భూమిని దున్ని పెంటకట్టి బాగుచేయవలెను; విత్తనములుచల్లి మొక్క మొలిచినతరువాత కొందఱు పొలమునకు నీరుపెట్టి కలుపుతీసి కష్టపడవలెను; పయి రెదిగి కుకులు వేయనారంభించినది మొదలుకొని యెలుకల నుండియు చిలుకలనుండియు దానిని కాపాడుచు పండిన తరువాత చేనుకోసి కొందఱు ధాన్యమును జాగ్రత్తచేయవలెను; ధాన్యమిల్లు చేరిన తరువాత కొందఱు దంపి యముక మొదలయినవి తీసి బాగుచేసి బియ్యము చేయవలెను; కట్టకడపట కొందఱాబియ్యమును వండి పాకము చేయవలెను. ఇట్టిందఱు పాటుపడినంగాని సుఖముగా తినుట కొక్కని కొక్క పూట వోటికి వట్టెడన్నము రాదు. ఇవిగాక దున్నుటకు సాధనములయిన నాగళ్ళను, కోయుటకు సాధనము లయిన కొడవళ్ళను, దంపుటకు సాధనములయిన రోలు రోకళ్ళను, పంటకు సాధనములయిన పాత్రములను, చేయటకయి యెందఱో కష్టపడవలెను.

ఈ ప్రకారముగానే మనము ధరించు కొను వస్త్రముల నిమిత్తముగూడ మొట్టమొదట ప్రత్తిని పయిరు చేయుటకును, నూలుగా మార్చి వస్త్రములు నేయుట కును, వలువురు పాటుపడవలయును. మనము సుఖముగా నొక గృహము నందు వానము చేయవలెనన్న వక్షమున దాని నిర్మాణము నిమిత్తమయి యటుక లును పెంకు లును పట్టువారును, గోడలు పెట్టు

వారును, తలుపులు మొదలయిన వానికి బల్లలు కోయు వారును, మేకులు బందులు మొదలయి నవి చేయువారును, వివిధముగా పాటుపడువారనేకులు కావలెను. ఒక్క మనుష్యుఁడింత యన్నము తిని, బట్టకట్టుకొని, నీడను వరుండఁగలుగు టకే యింత మంది పాటుపడవలసి యుండఁగా అనేకుల కుపయోగ పడెడు మహాకార్యముల విషయమయి యింతకంటే నెక్కువ జనుల యొక్క తోడ్పాటవశ్యకముగా కావలసి యుండునని చెప్పనక్కఱ లేకయే యెల్ల వారును సులభముగా నూహించు కోవచ్చును. కాఁబట్టి యీలోకములో సర్వకార్యనిర్దులకును కొంచెముగానో గొప్పగానో పలువురు చేరి పాటుపడక తప్ప దనియు, చేసెడి కార్యము యొక్క గౌరవాధిక్యమును బట్టి యధిక సంఖ్యాకుల తోడ్పాటు కావలసియుండుననియు, ఐకమత్యము లేక యొక్కకార్యము నిమిత్త మనేకులు కలియుట సంభవింపనేరదనియు, పయిని చెప్పిన దానివలన స్పష్టమగు చున్నది.

మనుష్యుని సుఖము నిమిత్తమయి కావలసిన ప్రతి కార్యములోను పలువుర తోడ్పాటు కావలెనని యెప్పుడు తేలుచున్నదో యప్పుడే మనుష్యులకు పరస్పర సాహాయ్య మపేక్షించు జీవులనుగా వరవేశ్వరుఁ డుద్దేశించి సృజించెననియు, ఈశ్వరోద్దేశమునకు విరుద్ధముగా నవ్య సాహాయ్యము నపేక్షింపక మనుష్యుఁ డేకాకిగా నుండుటకు ప్రయత్నించినపక్షమున సుఖపడఁజాలఁడనియు, స్పష్టమగు చున్నది. కాఁబట్టి పలువురతోజేరి సుఖించుట మనుష్యధర్మము; ఏకాకిగా నుండఁగోరుట మృగధర్మము. ఇందుకు సందేహము లేదు. పరస్పర సాహాయ్యము నపేక్షింపక మిత్రబాంధవాదుల తోడి సంబంధమును పెట్టుకొనక యేకాకియై తిరుగువాఁడు మృగప్రాయుఁడయి మృగమువలెనే వసించుటకు గృహములేక గుహలలోను చెట్లనీడను శయనించుచు కందమూలాదులను

భక్షించుచు దిగంబరుఁడయి సంచరింప వలసి వచ్చును. అట్లు సంచరించునప్పుడు సహితము మృగాదులకున్న సౌఖ్యములో నాల్గవ పాలయినను మనుష్యునకు గలుగదు. వానికివలె శీత వాతాతప బాధలనుండి తప్పించుట కర్హమయిన రోమాదులతో నిండియున్న దృఢచర్మము

తన దేహము తన గేహము

తన కాలము తన ధనంబు తన విద్య జగ

జ్ఞులకే వినియోగించిన

ఘనుడీ వీరేశలింగంకవి జనులారా!

.... చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం

ఇది వీరేశలింగం సమాధిపై ఈనాటికీ కనిపిస్తుంది.

మనుష్యు నకులేదు; వానికి వలె శత్రు జంతువులనుండి రక్షించు కొనుట కనుకూలములయిన కొమ్ములు మొదలయిన స్వాభావిక సాధనములేవియు మనుష్యు నకు లేవు. కాబట్టి యన్యోన్య సహాయమును పొందుచు సంఘీభవించి యుండకపోయిన పక్షమున లోకములో మనుష్యునంత దుర్బలమయిన జంతువు మఱి యేదియు లేదు. జంతువులలోపల మిక్కిలి చిన్నదని మనము భావించెడు చలిచీమ నమీపించినను భయపడి కుట్టునేవో యని మనుష్యుడు దూరముగా తొలగవలసినవాడగును. న్యభావముచేత నింత దుర్బలుడయిన మనుష్యుని బల మంతయు సంఘీభావముతో నున్నది. సంఘీభావము కలిగి యున్నప్పుడు మనుష్యునకు సమస్త బలములును గలుగును. అతడప్పుడు ప్రపంచములోని సమస్త జంతువులను తనకు లోబఱుచుకొని వానికన్నిటికిని తాను ప్రభువయి తన యిష్టము వచ్చినవానిని రక్షించుటకును, శిక్షించుటకును సమర్థుడగును.

ఒంటిగాఁడయి యున్నప్పుడు లేడివంటి సాధుజంతువును సహితము వశపఱుచుకొలేనివాడు సంఘీభవించి సింహము వంటి క్రూరమృగముల మందలను సహితము వశపఱుచు కొనుటకును శక్తుడగును. కాబట్టి మనుష్యుని సుఖసంతోషాదులును, అభివృద్ధియు, సంఘబలము ననుసరించి యుండును. మన యనుభవమునుబట్టి చూడఁగా నొక్క మనుష్యులలో మాత్రమే కాక మృగాదులలో సహితము సంఘీభవించి యున్న వానిలోనే యభివృద్ధి విశేషముగా కానవచ్చుచున్నది. ఏకాకిగా నుండు పెద్దపులి సంవత్సరమునకు మూడు నాలుగేసి పిల్లలను పెట్టు చున్నను పులులసంఖ్య విశేషవృద్ధి చెందకుండుటయు సంవత్సర మున కొక్కదూడను మాత్రమే యీనుచున్నను గోవులసంఖ్య యత్యధికమయి యూరూరను మందలుగా పెరుగుచుండు టయు మన కనుభవసిద్ధమయి యున్నది. అయినను నమస్త జంతువులలోను మనుష్యుడొక్కడే సంఘీభావమును పొందిననేకాని సుఖపడనివాడుగాఁ గానఁబడుచున్నాడు. కేవల మృగమువలె భార్యాభర్తృత్వాది సంబంధములను బొత్తిగా లేనివారు కాకపోయినను మనవలె పట్టణముల యందుండి బహుజనులతోడి సంబంధమును గలిగి యుండక యడవుల యందు పరిమితజనులతో నుండు కోయవాండ్లు మొదలయిన వారిని సహితము మనము మృగ ప్రాయులనుగా భావించు చున్నాము. మనము వారినట్లు పశు తుల్యులనుగా గణించు టకుఁగల ప్రధాన కారణము వారు పలు పురతోడ సహ వాసము చేసి యందు పలనఁ గలుగు సుఖాదు లను బొంద నెఱుఁగ కుండు టయే కాని వేఱుకాదు.

‘అదేం చిత్రమో గాని తాము శారీరకంగా దుర్బలులైనా జాతిని బలిష్ఠం చేసి దేశాభివృద్ధిని, భాషాభివృద్ధిని సాధించిన మనోబల భీములలో పంతులుగారు ప్రథములు. రెండోవారు గురజాడ వారు. అటువంటి ఉజ్వల చారిత్రకుని ఏ బిరుదుతో వర్ణించినా అది అసమగ్రమే. అయినా నవ్యాంధ్ర నిర్మాతలనే నిర్మించిన వారిగా నేను పంతులుగారిని భావిస్తున్నాను. అభినవాంధ్రకు ఆయన ఆద్య బ్రహ్మ’ ... ఆరుద్ర

కాబట్టి మనుష్యుఁ డెంత యొక్కవ మందితో సహవాసము చేయుచు పరస్పర సౌఖ్యము నిమిత్తమయి కలిసి పాటుపడు చుండునో యంత యొక్కవ నాగరికుఁడు గాను సుఖమను భవించువాడుగాను వుండును. ఇట్లింతమందితోఁ గలియుట కును పరస్పర సహాయము చేసికొని సుఖపడుట కును మనుష్యులలో నైకమత్య మవశ్యముగా నుండవలెను. ఐకమత్యము లేని యెడల ననేకు లేకిభవించుట కలుగనేరదు. ఒక్క పట్టణములోని వారిలోఁగాని యొక్క దేశములోని వారిలోఁగాని బహుసంఖ్యాకు లైకమత్యము కలిగి కలిసి యుండనిపక్షమున వారిలో పరస్పర ద్వేషమును వైషమ్యమును కలుగును; వైషమ్యము గల్గిన తరువాత వారిలో వారు బాహుయుద్ధమున కొకవేళ దిగకపోయినను వాక్కలహము లకును పరస్పర దూషణములకును దిగుదురు. ఐకమత్యము లేకపోవుట వలన సర్వజనోపయుక్తములైన ఘన కార్యములను వేనిని వారు చేయుటకు సమర్థులు కారు. ఒక రాష్ట్ర ప్రజలలో నైకమత్యము తగ్గియుండుట చూచి యన్యరాష్ట్ర ములవా రట్టి జనులను లోకువ చేసి వారిని జయించి దేశము నాక్రమించుకొని స్వలాభముకొఱకు నిరంకుశముగా ప్రభుత్వము చేయుదురు. జనులలో సంపూర్ణైకమత్యమే యున్న పక్షమున శత్రువులు మొదలయినవారు వారికి కీడు చేయలేక పోవుటయే కాక వారిని జూచి భయమును సహితము పొందుచుండురు. నమస్త శ్రేయములకును మూలాధారమయిన యైకమత్యమే జనులలో లేకుండినయెడల, వారిలో నన్యోన్యమైత్రియు ప్రేమయు నుండవు; అందుచేత వారికి నిజమయిన నెమ్మదియు క్షేమమును కలుగవు. ఒక తెగవారి మేలొక తెగవారి కీడుగా నుండును; అందుచేత నొక తెగవారి అభివృద్ధి కొక తెగవారి రెప్పుడును భంగము కలుగఁజేయుటకే చూచుచుండురు. దేశమునం దిట్టివి యెప్పుడు వ్యాపించి యుండునో యప్పుడు మొత్తముమీఁద దేశాభివృద్ధి కలుగక యొకతెగవారు చెడుటచేత రెండవ తెగవారు బాగుపడి సంతోషించుచు, సంతోషించు తెగవారి యొక్క యుచ్ఛదినములు పోయి వారడుగంటి నప్పుడు పయికి లేచినవారు సంతోషించుచు నుండుట మాత్రము సంభవించును. కాబట్టి జనసామాన్యముయొక్క క్షేమలాభము లను కోరెడు దేశాభిమానులందఱును సాధ్యమయినంతవఱకు జనులలో బహువిషయములయం దైకమత్యము కుదురునట్లు చేయుటకయి తమ యావచ్చక్తిని కృషిచేయు చుండవలెను.

అధిక ప్రయాసమును పొందినను ఒక్కనికి సాధ్యము కాని వని, పలువు రైకమత్యము కలిగి పాటుపడెడు పక్షమున సులభ సాధ్య మగును. ఇందు కొక్క చిన్న నిదర్శనము

చూడుడు. ఉత్స వాడు లయం దేనుగంత బలము గల సర్వ సంపన్నుడు తన యావ చ్ఛక్తిని వినియోగించి లాగినను కదలని రథ మును బలహీనులయిన బాలుర సహితము పలువురు చేరి యవలీలగా లాగి వీధులవెంబడిని వరుగెత్తింపఁ గలుగుచున్నారు. జనులలో గల యైకమత్యమే నిజమయిన నాగరికమునకు గుఱుతు. లోకములో నెప్పు డేదేశమువారభివృద్ధి నొంది మహోన్నతదశకు వచ్చినను, వారిలోఁగల యైకమత్య ప్రభావము చేతనేకాని యది లేని దేహబలముచేతను విద్యాబలముచేతను గాదు. ఐకమత్యము జనులలో నెప్పుడు తగ్గిపోయి పరస్పర ద్వేషాదు లేదేశమునందు ప్రబలునో యప్పుడే యా దేశము తన యోన్నత్యము నంతను బోఁగొట్టుకొని సమస్తకష్టములకును లోఁ బడవలసిన దగును. మన దేశము చిరకాలము క్రిందటనే పూర్వ మునందున్న స్వాతంత్ర్యమును బోఁగొట్టుకొని యన్య దేశీయుల యధీనమగుటయు మనవారిలో నైకమత్యము చెడి, జాతి మత ద్వేషాదులు ప్రబలుటచేతనే కాని వేఱుకారణముచేతఁ కాదు. ఇన్ని కోట్ల జనులు గల మనదేశమునందే పూర్ణమయిన యైకమత్య ముండియున్న యెడల, ఎంతటి బలవంతులయినను మన దేశమువంక తేజీచూడనయినను శక్తులయి యుందురా? అన్యదేశీయులయిన దుష్టపరిపాలకులకు దాసులయి మన పూర్వులు వారి వలన నెన్నిదుర్దశల ననుభవించినారుకారు? క్రూరులయిన కొందఱి తురుష్క ప్రభువుల కాలములో మనదేశమునకు సంప్రాప్తములయిన కడగండ్లను తలఁచుకొఁగా మనమనస్సు లిప్పుడును నొచ్చుచున్నవి.

ఆకాలము నందు మన స్త్రీలకు సంభవించిన విపత్తులను తలఁచుకొందు మేని మనదేహము లిప్పుడును కంపము నొందవా? మనభాగ్యము వలన మనదేశమున కిప్పుడు న్యాయైకావలంబులయిన హాణ ప్రభువులు రాజ్యమునకు వచ్చి సర్వజనక్షేమకరముగా ప్రజా పరిపాలనము చేయుచున్నారు గనుక మన మిప్పుడు పూర్వ కష్టములనన్నిటిని మఱచి మరల తలయెత్తుకొని తిరుగుచు సుఖింపఁగలిగియున్నాము. ఈమధ్య కాలమునందు మనదేశ మెప్పుడు ననుభవించి యెఱుఁగని సత్పరిపాలన సుఖమును మనదేశమునకు క్రొత్తగా చవి చూపుచుండుటయేకాక యాహాణ ప్రభువులు తమలోఁగల యైకమత్యమువలన మన కైకమత్య మునుగూడ నేర్పుచున్నారు. వారిలో నెంతటి యైక మత్యము నుండనిపక్షమున సంఖ్య యందు నాల్గవ వంతుల నను లేని జనులు సముద్రములు దాటి విదేశము నుండి వచ్చి యింత గొప్పదేశమును ఏకచ్ఛత్రముగా పాలింపఁ గలుగుదురా? ఐకమత్యము లేకపోయిన యెడల సంఖ్యకు జను లెందఱుండి

నను పరుల కశ్రమ సాధ్యు లగుదురు, ప్రత్యేకముగా నొక్కొక్క కట్టెచొప్పన నెన్నిటినైనను విఱుచుట కొక్కనికి శక్య మగును. ఆ కట్టెలే నన్నిటిని కాక కొన్నిటినైనను మోపుగా కట్టి విఱుపుమన్నచో నొక్కనికి కాదుకదా పలువురకైనను సాధ్యము కాకయుండును. మృగకీటకాదులు సహితము కొన్ని సంఘీభవించి గొప్ప కార్యములను సాధించి లాభమును పొందుచున్నవి. అడవులలో గుఱ్ఱములు మొదలయిన మృగములు కొన్ని మందలుగా వసించుచు సింహములకు సహితము లోనుగాక నిలిచి గెలుచు చున్నవి. అంతటి పెద్దజంతువులమాట విడిచి గుంపులుకూడి యుండెడు చిన్న జంతువులసంగతి చూతము. అసంఖ్యముగా నిత్యమును మనకాళ్ళక్రింద వడి నలుగుచుండెడి చీమలవంటి యత్యల్పజంతువులు సహితము బారులు చేరి బలవంతమయిన కాలసర్పమును సహితము నిమిషములో నంతము నొందించు చున్నవి. అల్పమృగాదులే సంఘీభవించి యిటువంటి లాభము లను పొందుచుండఁగా జ్ఞానాదిసమస్తసాధనములచేతను వాని కంటే బహుగుణము లధికులని ప్రఖ్యాతి నొందుచున్న మనుష్యులు మాత్రము సంఘీభవించి యైకమత్యము కలవారయి తమ్మును తమ దేశమును వృద్ధిపొందించుకొని యనంతములయిన సౌఖ్యలాభముల నేల పొందరాదు?

జంతువులలో మాత్రమే కాదు, ప్రాణములేని జడపదార్థము లలో సహితము సంఘీభావమువలన సద్భుతమైనశక్తి యొకటి పుట్టు చున్నది. గట్టిగా పట్టుకొన్నయెడల ప్రత్యేకముగా నున్నప్పుడు తెగిపోయిన గడ్డిపోచలే యన్నియుఁ గలసి వెంటిగా నేర్పడి మదపుడేనుఁగును సహితము బంధింపఁగలుగుచున్నవి. ఒక్కొక్కటిగా నున్నప్పుడు చిన్న రోటినైనను నీడువలేని నూలు పొగులు సంఘీభవించి పగ్గమయి బలమయిన రథమును సహిత మీడ్వఁగలుగుచున్నవి. ఈ ప్రకారముగా సంఘీభవించి యుండెడు మఱియేవస్తువులను జూచినను మన కవియన్నియు సంఘీభావమువలనఁ గలుగు ఫలమిట్టిదిసుమా యని బోధించు చుండునట్లుండును. వీనిని జూచియైన మనవారై కమత్యమును సంఘీభవించు విధమును నేర్చుకొని వానిని సత్కార్యములయందుపయోగించినచో తాము బాగుపడుటయే కాక శీఘ్రకాలము లోనే మనవారు దేశమునంతను బాగు చేయుటకు శక్తులగు దురు. ఐకమత్యములేనిదే ఏదేశము నందును, ఏ కాలము నందును ఏ మంచివనులును వర్ధిల్లవు. దేశాభివృద్ధి కరములయిన వాణిజ్యాదులయందును, శిల్పాదుల యందును,

శాస్త్రములయందును, విద్యల యందును, అభివృద్ధి కైకమత్య మవశ్య ముగా కావలెను. ఐక మత్యము లేక యివికాని మఱి యేవృత్తులునుకాని

‘వీరేశలింగం పంతులుగారు బహుయోజన శాఖా సంయుతమైన వటవృక్షమువంటి వారు. నేడీ దేశీయుల యొక్క సాంఘిక చైతన్యమునకు, సారస్వత వైవిధ్యమునకు పంతులు గారు తమ కాలమునందు కావించిన కృషియే మూలాధారము. వారితో ఆధునిక యుగము ప్రారంభ మయ్యెనని చెప్పవచ్చును.’ ... అక్కిరాజు రమాపతిరావు

మంచి దశకు రానేరవు. ఐకమత్యా భావమువలననే మన దేశములో వాణిజ్యాదులు సహితము ప్రబలకున్నవి.

పదిమందిచేరి పని చేయటం యన్నమాట మన వారెఱుగరు. మనవారు తామే బుద్ధిమంతుల మనుకొని యెవ్వరిని నమ్మక ప్రవర్తించుచు సంఘముల వలని లాభములను పొందఁ జాలకున్నను మానవధర్మమునుబట్టి యెవ్వనినో యొకదొంగను నమ్మి యావంచకుని తేనెమాటలకు మోసపోయి సొమ్మును పోగొట్టుకొనుచున్నారు. అదిచూచి తక్కినవారు పరులను నమ్మిన మోసముగలుగునని నిశ్చయించుకొని యెవ్వరితోను గలియక యేకాకులయి తగినలాభమును పొందఁజాలకున్నారు. కొందఱు మాత్ర మిప్పుడిప్పుడు కొన్నిచోట్ల వాణిజ్యసంఘములుగాఁ జేరి వ్యాపారముచేయుట కారంభించుచున్నారు. అయినను పెక్కు చోట్ల కృష్ణమృసెట్టి సహోదరు లాదిగాఁగల నామము లను వహించి పలువురను భ్రమింపఁజేయుచున్నారు. ఆవాణిజ్య సంఘములో నెందఱుచేరి యున్నారోయని విచారించినచో పయిసెట్టిగారును తమ్ముడును తప్ప మఱి యెవ్వరు నుండరు. పరులమీఁదకూడ విశ్వాసముంచి వారిని గూడఁ దమలోఁ జేర్చుకొని సంఘీభవించి వ్యాపారము చేయుచు వచ్చినచో నొకొక దుష్టుఁడొకచోట మోసముచేసినను తఱుచుగా నట్టిమోసములు జరగక లాభము కలుగుచుండుటకు సందేహ ముండదు. ఒక్కని కొక్క వ్యాపారమునందు విశేషవిత్తమును వ్యయపెట్టుటకును విరివిగా పనిసాగించుటకును శక్తియుండదు. పలువురు చేరుటవలన మనుష్యబలము ధనబలమునుకూడ కలిగి విరివిగా వ్యాపారము సాగించుటకును విశేషలాభమును పొందుటకును అవకాశముండును. వాణిజ్యాదులయందు మాత్రమేకాక లోకోపయుక్తములయిన సమస్తకార్యముల యందును సంఘములుగాను సమాజములుగాను కూడి పని చేసినచో నొక్కఁడసాధ్యమని యూహించెడు పనులను సహితము సులభముగా సాధింపఁగలుగుదురు. ఈ హేతువుచేతనే తగిన తోడ్పాటును పొందకపోవుటవలన విశేషవిత్తవంతులును బుద్ధి శాలులును నిర్వహింపలేని ఘనకార్యములను బహుదేశములలో సామాన్యులు పలువురుకూడి పనిచేసి నిర్వహించి యున్నారు.

పశ్చిమఖండవాసు లిప్పుడు యంత్రనిర్మాణాదులయందును శాస్త్రాదులయందును సమర్థతములయి యుండుటకు కారణము వారు సంఘములుగాచేరి పనిచేయుటయే. మతమును వ్యాపింపఁ జేయవలెనన్నను, త్రాగుబోతుతనమును ఘాన్పవలెనన్నను, జ్యోతిశ్శాస్త్రమును వృద్ధిచేయవలెనన్నను, లోకమున కుపయోగించు మఱి యేపనిని చేయవలెనన్నను, తెలివిగలవారు పలువురాయా విషయములను వ్యాపింపఁ జేయుటకయి సంఘములుగాచేరి కలిసి పనిచేయుదురు. ఇట్టి సంఘములు యూరపుఖండమునందు లక్షలున్నవనుట యతి శయోక్తిగాదు. వారిని జూచి మనవా రిప్పుడీదేశములోని ముఖ్య పట్టణములలోనెల్లను సమాజము లేర్పఱిచి పనిచేయుటకు

నేర్చుకొనుచున్నారు. సమాజములు చేరి యెంతటి ఘనకార్యము లయినను నిర్వహింపవచ్చును. సమాజములయందున్న యద్భుతశక్తి మఱి దేనియందును గానరాదు. సమాజమువలన తమయభిప్రాయములను మహాజనులలో సులభముగా వ్యాపింపఁజేయుట కవకాశము కలుగును; ఒక్కరితి యభిప్రాయము గలవారందఱును దూరముగా నున్నను చేరువగానున్నను కలియుట సంభవించును; అట్టివారందఱును జేరినపక్షమున నొకమహాసేనవలె నయి సులభముగా జయము కలుగును. సమాజములలో తఱుచుగాచేరి సంభాషించుట వలనను చర్చించుటవలనను ధైర్యమును ఉత్సాహమును కలుగును; అనేకులు చేరి యాలోచించుటవలన మంచియుపాయములు తోచును; తాము పూనిన కార్యములకు తోడ్పడు వారును వాని నామోదించువారును కొందఱు కలరని యెఱిగి నందున ప్రతిసామాజికునకును కార్యాచరణమునందు ద్విగుణ మునందు ద్విగుణమయిన బలము కలుగును; జ్ఞానాభివృద్ధి కలుగును; సమాజములకు తఱుచుగా వచ్చు చుండుటవలనను వారి ప్రసంగములను వినుచుండుటవలనను జనులలో నైకమత్యమును సత్కార్యాచరణమునం దాసక్తియు కలుగును; చెప్పఁబూనినచో సమాజములవలనఁ గలిగెడు లాభము లిటువంటి వనేకములున్నవి. ఒకసమాజముయొక్క యుపయోగమును నిర్ణయించుట యాసమాజము చేసిన పరివలనఁ గాని వారు పలికినమాటవలనఁ గాదు. కాఁబట్టి, యాసమాజము వారు కేవల ప్రసంగములతోనే పరిపుచ్చక దేశక్షేమకరమయిన పనినికూడ కొంత శీఘ్రకాలములోనే నిర్వహించి తమకార్యముల వలన సమాజములవలన ప్రయోజనమును లోకమునకుఁ జూపఁ బ్రయత్నింతురని నమ్ముచున్నానను. సమాజము లేప్పుడును జనులలో తెలివిని అభివృద్ధి చేయుటకును, ఆలోచనను పెంపుచేయుటకును, సత్యవర్తనమును ప్రోత్సహ పఱుచుటకును, దుష్టత్వమును నడచివేయుటకును, స్వాతంత్ర్యమును వివేకమును బలపఱుచుటకును, సత్యమును వ్యాపింపఁజేయుటకును, ఇతరవిధముగా దేశక్షేమమును కలుగఁ జేయుటకును అయి యుండవలెను. ఈవిధమయిన లాభము లేవియులేక కేవల వినోదముకొఱకును కాలయాపనము కొఱకును నభలు చేసెడు పక్షమున సామాజికులకుఁగాని జనులకుఁగాని యట్టి సమాజములవలన ప్రయోజనము లేకమును గలుగదు. కాఁబట్టి, మనసమాజము వయిని వివరించినవానిలో కొన్నిటివైన నిర్వహింపఁగలుగవలయు ననియు, చిరకాలము నెలపుకొనవలయు ననియు కోరుచు, నాకోరికను సఫలముచేయ భూతదయాపరుడైన యీశ్వరుని ప్రార్థించుచు, ఈ విషయమును ముగించుచున్నాను. *

వంద మాటలు చెప్పేకంటే ఒక మంచి పని చేసి చూపటమే మేలు
చిరిగిన చొక్కా తొడుక్కో మంచి పుస్తకం కొనుక్కో
..... వీరేశలింగం

వీరేశలింగం గారి స్వీయచరిత్ర నుండి...

తొలినాటి చిట్టాగం

చిన్నప్పటినుండియు నా యూహ లెప్పుడును శక్యాశక్య విచారము లేక యున్నత పదమునకయి పాటుచుండెడివి. పురాణములను జదువునప్పుడు దభివర్ణింపఁబడిన మహర్షుల వలె ఘోరతవన్ను చేసి తపోమహిమను బడయవలెనని వాంఛించుచుంటిని. కావ్యములను జదువునప్పుడు మహాకవినయి యుత్తమ కావ్యములను రచియింపవలెనని కోరు చుంటిని. జనను నామస్మృత్యర్థాధి కారముల నిమిత్త మెప్పుడును ప్రాఙ్ముఖులగుచుండెడిది కాదు. అచ్చ తెనుఁగు కావ్యముల నొకరిద్దఱే రచియించిరని యెఱిగి యుంటిని. నిరోష్ఠకావ్యము నొక్క కవియే రచియించెనని వినియుంటిని. నిర్వచనకావ్యము నొక్కకవియే రచియించి యుండెనని తెలిసికొనియుంటిని. అందుచేత సామాన్య కవులు పోయిన మార్గమున బోవక యీ మూడు లక్షణములు నొక్క కావ్యమునందేకూర్చి యసాధ్యమైన క్రొత్తత్రవను త్రొక్కవలెనని నాకప్పుడు సంకల్పము జనియించెను. సాధారణముగా నాకు సంకల్ప ముదయించుటకును తదనుసారముగా కార్యారంభమున కుద్యమించుటకును చిరకాల మంతరమండదు. ఇట్లు సంకల్పదయము కాఁగానే లోకానుభవశూన్యుఁడను పాండిత్య విరహితుఁడను నగునే నెక్కడ లోకానుభవ శాలులైన విద్యాంసులకును దుస్సాధ్యమగు మహాకావ్యరచన ఎక్కడనని శంకింపక, బాల్యచాపలముచే సాహసము చేసి “శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ నిర్వచన నైషధ” మను పేర నలచరిత్రమును జేయఁబూనితిని. ఇది ప్రాథకావ్యము కాకపోయినను నా మూనిన ప్రతిజ్ఞ నెట్ల నిర్వహించి కృతకృత్యుఁడను కాఁగలిగితిని. ఈ కాలమునందే ‘రసికజన మనోరంజన’ మను పేర నొక మిశ్ర ప్రబంధమునుగూడఁజేయ నారంభించితిని.

ఆ కాలమున చిత్రపు కామరాజుగారు మండల న్యాయ సభలో దొరతనము వారి న్యాయవాదిగా నుండిరి. ఇతర విషయములందు సమర్థులైనను, ఆయన ఇంగ్లీషురానివారగుట చేత మండల కరగ్రాహితోను, తదితర హాణాధికారులతోను ఇంగ్లీషున నుత్తర ప్రత్యుత్తరములను జరపుటకు సమర్థుఁడైన యొక లేఖఁదాయనకు గావలసియుండెను. నెల కిరువది రూపాయల జీతమిచ్చెదననియు, ప్రాతఃకాలమున మాత్రము మూడుగంటలపాటు తన యింటివద్ద పనిచేయవలసినదనియు ఆయన నన్ను కోరెను. నేనంగీకరించి యాపనిలోఁ బ్రవేశించితిని. ఆయన వేశ్యల నుంచుకొనుట గౌరవావహమని భావించెడు పూర్వ నాగరిక కోటిలోనివాఁడు. నేను క్రొత్త క్రొత్తగామాలుచు వేశ్యావిషయమున భిన్నాభిప్రాయము చెందిన నవనాగరిక బృందములోని వాఁడను. అదికాక ఛాందసుఁడునుగా నున్న కాలములో సహితము దుర్బీతిపయి నాకు సహజద్వేషము; అప్పుడు సహితము దుర్బీతిపరులను చూచి నప్పుడు నా తల

కంగిటంచుచుండెను. నే నాయన యింటి వద్ద పని చూచుచున్న కాలములో సహితము కొన్ని సమయములయం దాయన యుంచుకొని వేశ్య నిశృంకముగా వచ్చి సరసను గూర్చుండి యాయనతో సరసల్లాపములాడుచు వచ్చెను. అది సరిపడక నా మనస్సు నన్ను భాదించుచు వచ్చెను. అందుచేత మొదటినెల జీతము పుచ్చుకోఁగానే నే నాపని మాని వేసితిని. వేశ్యాసంగమ దోషము మాట యెట్లున్నను, కామరాజు గారు నా విషయమున సర్వవిధముల దయతోనూ, గౌరవముతోనూ వెలఁగుచు వచ్చిరనియు నాకెప్పుడును కోప కారణము నణుమాత్రమును గలిగింపలేదనియు నే నిచ్చటఁ జెప్పవలసియున్నది.

అటు తరువాత రాజమహేంద్రవరమండల పాఠశాలకు ప్రధానోపాధ్యాయులైన బారోదొరగారివద్దను, కారా గృహములపై నధికారియైన కెప్టెన్ హాల్లెట్టుదొరగారి వద్దను తెనుఁగు చెప్పట కయి పనికి కుదిరితిని. వారిరువురివలనను నాకు నెలకు ముప్పదియైదురూపాయలు వచ్చెడివి. 1869వ సంవత్సరమున నేను పరీక్షకుపోలేదు. 1870 వ సంవత్సరమునందు బారో దొరవారు ప్రకటించుచుండిన ‘గోదావరి విద్యా ప్రబోధిని’ (Godavary Educationlist) అను మాసపత్రికకు నేను తెనుఁగున వ్రాయుచుంటిని. నా శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ నిర్వచన నైషధ మా పత్రికయందే మొదట కొంచము భాగము ప్రకటింపఁ బడినది. నేను పాఠశాలలో చదువకయే 1870వ సంవత్సరమున సర్వకళాశాలా ప్రవేశ పరీక్షకుఁ బోయి కృతార్థుఁడనైతిని.

యువజనులకు మిత్ర సంగ్రహమునుగూర్చి కొంచెము హెచ్చరిక చేయవలసి యున్నది. పదునాఱు సంవత్సరములు మొదలుకొని యిరువది సంవత్సరముల వఱకును మనకు సుగుణములుగాని, దుర్గుణములుగాని పట్టుబడ నారంభించి తరువాత నవి స్థిరపడి పోవును. స్థిరపడిన తరువాత వానిని మార్చుకొనుట బహుతర వ్రయానసాధ్యము గాని సుసాధ్యముకాదు. సామాన్యముగా సుగుణ దుర్గుణములు మన సహవాసులైన మిత్రులనుబట్టి యలవడును. కాఁబట్టి యీ కాలమునందు మిగుల జాగరూకుల మయి శక్యమయినంతవఱకు సన్నిత్ర సంపాదనమునకయి ప్రయత్నింప వలయును. ఈ విషయమయి స్వానుభవము నొక్కంత చెప్పెదను. మా బంధువులే యొకరు మా యింట కాపుర ముండెడివారు. ఆ కుటుంబ యజమానున కిండు మించుగా నాయాడే గల యొక కుమారుఁ డుండెను. ఇరువు రమును వదినెనిమిదేండ్ల ప్రాయము గల వార మగుటచేతను, ఏకగృహముననే సర్వదా యుండెడి వారమగుట చేతను, బంధుత్వసంబంధము గలవార మగుటచేతను, మే మొందొరు లతో మైత్రిగల వారమయి యుంటిమి. వినోదమునకయి యప్పుడప్పుడు మే మిరువురమును చీట్లాడు చుండెడివారము. శైశవమునుండియు నేను దుర్బలశరీరుఁ డనగుటచే దేహయాస

కరములయిన యాటలపొంతబోవక, చీట్లు, దశావతారి, చదరంగము మొదలయిన కాయకష్ట మక్కఱలేని యాటలతో విరామముగల యప్పుడు ప్రొద్దు పుచ్చు చుండెడి వాడను. ఆ యాటలయం దప్పుడు, నేను గొంత నేర్పరినయియు నుంటిని. నా మిత్రుడును నేనును మొట్టమొదట పందెము లేకయే చీట్లాడుచుండినను, తరువాత ప్రప్రథమమున చింతగింజలును తదనంతరమున గవ్వలును బెట్టి యాడఁజొచ్చితిమి. అప్పుడు పదునాఱు గవ్వలవెల యొక దమ్మిడికి సమానముగా నుండెను; గవ్వలిచ్చి యప్పుడంగడిలో నేవస్తువు నైనను గొనవచ్చును. ఏ దుర్ఘ్నత్తి యైన నారంభము కాకయే యుండవలెనుగాని కొంచె మారంభమైన తరువాత ముందుకు సాగక యారంభించిన చోటనే నిలువదు, నా మిత్రుని ప్రోత్సాహముచేత గవ్వలు దమ్మిడి లయినవి; దమ్మిడిలు డబ్బు లయినవి. నేను సాధారణముగా నోడిపోయెడి వాడను గాక పోయినను, వేడుక కొఱకే యారంభమయిన మా చీట్లాట కడవట జూదము క్రింది వరిణమించినది. ఈయాటవలన నేను రెండు మూడు రూపాయలను గెలిచితిని. ఈ యాటకయి యతఁడొకసారి నన్ను మాయంటినుండి తన మిత్రుని యింటికిఁ గొనిపోయెను. అతని మిత్రు లాతనివలెనే విద్యాగంధము లేని దుర్వాప్తులు. ఈ సోమరి బృందముతోఁ గలిసి నేను పెక్కుమాటులు డబ్బు పెట్టి జూదమాడితిని. నా మిత్రుడును మిత్రుని మిత్రులను గలిపి చీట్లాటకు మంచి స్థలము చూపెదము రమ్మని యొక బోగమువాని యింటికి నన్నుఁ దీసికొనిపోయిరి. ఆ దినము నొక ముసలిజూదరి మాత్రమే మాతో చీట్లాడెనుగాని మఱుసటి దినమునందు వాడు తనకూతురయిన పడపు పడఁతినిగూడఁ గొని వచ్చి యాటకుఁ గూర్చుండఁబెట్టెను. ఇంకను గొంతకాల మీదారినే యనుసరించి యుండినయెడల నేను నీతిమాలిన నిర్భాగ్యుడనయి చెడియుందునుగాని యీశ్వరానుగ్రహము వలన నింతలోఁ దెలివి తెచ్చుకొని, కడచినదాని కనుతాపపడి వెంటనే నా దుర్వాప్తారము నుండి మరలుకొని, నా మిత్రుని తోడి సాంగత్యమును విడిచిపెట్టితిని. పయిదాని వలన సత్రువర్త నమునకు సజ్జనసాంగత్య మావశ్యకమని ఫలితార్థము తెలు చున్నది. స్వభావముచేత నెంత మంచివాడయినను దుర్జన సాంగత్యములోఁబడిపోయి దుర్వ్యసనములలోఁ దగులు కొన్న పక్షమునఁ దనవివేకమును గోలుపోయి తాను పూనిన వ్యాపారమే మంచిదను కొనునంతటి దుస్థితిలోనికివచ్చి మానహీనుడయిన దుష్టుడగును. ఇది మనస్సునందుంచి బాగుపడఁ గోరువారు దుస్సంగ దూరు లగుటకు సర్వవిధములఁ బాటు పడవలయును.

పత్రికాలక్యము

మొట్టమొదట స్త్రీ విద్యామండనవాదము నన్యపత్రికా ముఖముననే జరపుచు వచ్చినను, నాయూహలను లోకమునకు వెల్లడించుటకయి స్వకీయమైన వృత్తాంత పత్రిక యొకటి యుండుట యుక్తమనిభావించి, 1874వ సంవత్సరము అశ్వయుజ మాసము నుండి 'వివేకవర్ధని' అను నామముతో నాలుగు పెద్దపుటలు గల యొక చిన్న మాసపత్రికను తెలుఁగునఁ

బ్రకటింప నారంభించితిని. ఆకాలమునందు మా గోదావరి మండలములో దొరతనమువారిది తక్కు వేఱు ముద్రాయంత్రము లేక పోవుటచేత నాపత్రికనప్పుడు చెన్నపురిలో బ్రహ్మశ్రీ కొక్కొండ వేంకటరత్నము పంతులువారి సంజీవనీ ముద్రాక్షరశాల యందు ముద్రింపింప నారంభించి, అక్కడ యుక్తకాలము నందు పత్రిక వెలువడక పోవుటచేత మూడు మాసములైన తరువాత శ్రీధరముద్రాక్షరశాలకు మార్చి పత్రికను ద్విగుణము చేసి 17 పుటలుగల పుస్తక రూపమునఁ బ్రకటింప మొదలు పెట్టితిని. మా పత్రికాముఖమునకు తిలకముగాను పత్రికా నిర్వహణము నందు మాకు మార్గదర్శకముగాను వుండుటకయి.

క. ఒరులేయవి యొనరించిన

నరవరయప్రియము తన మనంబున కగుఁదా

నొరులకు నవి సేయకునికి

పరాయణము పరమధర్మపదముల కెల్లన్..

అను భారతనీతివ్యాకరత్నమును మేము మాకు మూల సూత్రమునుగాఁ గైకొంటిమి. మాపత్రికయొక్క నామధేయము వలనను మేము గైకొన్న పురస్కృత వాక్యము వలనను మా పత్రికొద్దేశ మెల్లరకుఁ దెల్లము కాఁదగియున్నను, చతుర్థమాస పత్రికాదియందు నన్నుఁ గూర్చియు నా పత్రికను గూర్చియుఁ బ్రకటించుకొన్న పద్యము వలన మఱింత స్పష్టమగునని దాని నిందు క్రిందఁ బొందు పఱుచు చున్నాను.

సీ. బ్రాహ్మణుండను హూణభాష నేరిచి యందు

నేఁ బ్రవేశ పరీక్ష నిచ్చినాడ!

నాంద్రమున నొకింత యభిరుచిగలవాడ

దేశాభివృద్ధికై లేశమైనఁ!

బ్రాలుమాలక పాటుపడ నిచ్చఁగలవాడఁ

గవితాపటిమఁ గొంత గలుగువాడ!

నోపిక సర్వజనోపయుక్తములైన

విషయములును నీతివిషయములును!

సులభశైలి నందఱకును దెలియునట్లు

కఠిన సంధులు లోనుగాఁగలవి విడిచి!

వ్రాయుదు నొకప్పుడన్య దేశీయములును

లోనుగాఁ గలవానినిఁ బూనికూర్చు.

ఈ పత్రికా ప్రకటనమునందు నా యుద్దేశములు భాషాభివృద్ధియు దేశాభివృద్ధియు ముఖ్యముగా రెండు. నే నేర్పఱుచుకొన్న భాషాభివృద్ధి మార్గము తెలుఁగు భాషలో మృదువైన సులభశైలిని సలక్షణమైన వచనరచన చేయుట; దేశాభివృద్ధి మార్గము జనులలోఁగల దురాచారదుర్వర్తనములఁ బాపియు వృద్ధి పద్ధతులను జూపియు వారి నధిక నీతిమంతు లనుగాఁజేసి దేశము నున్న తస్థితికిఁ దెచ్చుటకయి శక్తి వంచనలేక పాటుపడుట, దేశాభివృద్ధి కలుగుటకయి విద్యా విషయమునను, వ్యవహార విషయమునను, కులాచార విషయమునను, నీతి విషయమునను, మత విషయమునను, నానాముఖములఁ గృషిచేయవలయుననియేకాని యొక్క రాజ్యాంగ విషయము లయందే పనిచేయుట నాయుద్దేశము కాదు. మానవదేహము

లోని కరచరణాది సమస్తావయములును యథా ప్రమాణముగా పెరుగుటయే వృద్ధికాని యొక్క తలయో కాలో యత్యధికముగా పెరుగుట వృద్ధికాక రోగమయినట్లే దేశ విషయములో గూడ జనులు నీతి మత కులాచారాదులైన సమస్తాంగములయందును సమానముగా నభ్యున్నతి నొందుటయే వృద్ధిగాని యితరాంగములకు భంగము కలుగునట్లుగా నొక్క రాజ్యాంగములయందేగాని యొక్క బుచ్చె ప్రచారమునందేగాని యుత్కర్షము నొందుట క్షేమకరమైన దేశాభి వృద్ధికాదని నా యభిప్రాయము. రాజ్యాంగ విషయమున నెక్కడనో దూరమున నున్న పరిపాలకులను వారి శాసనములను వెల్లడిచేయుట యధిక ప్రయోజనకరమని నా నమ్మకము. దొరతనము వారికిఁ జెల్లింపవలసిన నేల పన్నుల మొత్తముకంటె వీరిచ్చెడు రాజపురుషుల కియ్యవలసిన లంచముల మొత్త మెక్కువయినప్పుడు నేల పన్ను కొంచెము తగ్గింపఁబడిన మాత్రముననే కాపుల కేమి మేలిమి కలుగుఁ బోవును? వ్యాజ్యపు మొత్తముకంటె న్యాయాధిపతికి సమర్పింప వలసిన యుపాయ నమే యధికమయినప్పుడు వారి యభియోగ పత్రమునకు బెట్టవలసిన ముద్రకాగితముల మూల్య పరిమితి తగ్గింపఁబడిన మాత్రముననే గెలుపొందియు నతఁడేమి లాభ మనుభవింపఁ గలుగును? చేసిన యవరాధమునకయి శిక్షాన్ముతినిబట్టి కట్టవలసిన ధనదండనము కంటె దోషిని దండింపక విడుచుట కును నిర్దోషిని దండించుటకును దండవిధాయి స్వీకరించెడు ముడుపే యెక్కువయినప్పుడు దండశాసనములయందు మంచి మార్పులు కలిగింపఁబడిన మాత్రముననే మానప్రాణరక్షణము కలవారయి ప్రజలెట్లు సుఖ మనుభవింపఁ గలుగుదురు? ఆ కాలమునందు రాజకీయోద్యోగులలో లంచములు పుచ్చుకొనుట సర్వసాధారణము; పుచ్చుకొన కుండుట మృగ్యము. లంచము తప్పగాక యుద్యోగ ధర్మమనియె యెల్లవారి నమ్మకము. కాబట్టి రాజకీయోద్యోగుల లోని యీ యక్రమమును మాన్పఁ బూనుట మా పత్రికోద్దేశము లలో నొకటి. లంచము లిచ్చెడు ప్రజలలోను పుచ్చుకొనెడి యధికారులలోను నీతిగౌరవము వర్ధిల్లక లంచము లడఁగవు. కాబట్టి జనులలో నీతిమానమును వృద్ధిచేయుట యింకొక యుద్దేశము. వేశ్యాగమనాదులు దురాచారములని కులములో భావింపఁబడకుండు నంతవఱకు నీతి యెట్లు తలయెత్తి వర్ధిల్లఁగలుగును? కాబట్టి కులాచారములను చక్కఁ బఱచుట బూనుట మతీయొక యుద్దేశము. తులసీ రుద్రాక్ష మాలాది బాహ్యచిహ్నా ధారణమునకంటె సత్రవర్తనము మతమున కధికావశ్యకమని జనులలో విశ్వాసము కుదురు వఱకును మతము పరిశుద్ధమయి దురాచారనివారకము కానేరదు. కాబట్టి పరిశుద్ధమత సిద్ధాంతములను బోధించుట వేరొకయుద్దేశము. ఇట్టి సదుద్దేశములతో మా వివేకవర్ధని మొదట వెలువడినది. అస్తిక్యము, వివేకము, సత్యము, అహింస మొదలైనవియే మొదటి పత్రకలయందు వెలువడిన యువన్యాసములు. నేనప్పటికీ ఒహుదేవతారాధనమును విడిచి యేకేశ్వరోపాసనమును బూనినవాడనై యుంటిని.

లంచములు తగవన్న, రాజకీయోద్యోగులకుఁ గోపము; వేశ్యాంగనానంగము నీతి గాదన్న, శృంగారనాయకులకుఁ గోపము; పూర్వాచారమును మార్చుకోవలెనన్న, పామరజనులకుఁ గోపము; నీతిమాలిన బాహ్యవేషములు మతవిరుద్ధములన్న ఆచార్య పురుషులకుఁ గోపము; మా పత్రికోద్దేశమును నిశ్చంకముగా నిర్వహింపవలసినచో నిన్ని కోపములను సరకు చేయకుండవలెను. తనమీఁదఁ బడిన యీ భారమును మా వివేకవర్ధని కొంతవఱ కయినను నిర్వహింపఁ గలిగినదో లేదో ముందు ముందు చెప్పఁబోయెడు దానినిబట్టి మా చదువరులే తమకుఁదోచిన యభిప్రాయముల నేర్పఱచు కొందురుగాక!

స్త్రీ విద్య

స్త్రీ విద్యనుగూర్చి యాంధ్రభాషా సంజీవనిలోను పురుషార్థ ప్రదాయినిలోను వాద ప్రతివాదనలు నడచుచుండినట్లు ముందే చెప్పఁబడెనుగదా. స్త్రీవిద్యా విషయన ఖండనవాద మాంధ్రభాషా సంజీవనిని విడిచిపెట్టక యందే నెగడుచున్నను మండవ వాదము మాత్రము పురుషార్థప్రదాయినినుండి తరలివచ్చి వివేక వర్ధనిని జేరినది. పత్రికాముఖమున నిట్లు మాటల పోరాటము జరుగుచుండఁగా దాని వాసన ధవళేశ్వరము నందలి మహాజనులనుగూడ సోఁకి శ్రీఘ్రముగానే యావాదమును ఫలోన్ముఖము నకుఁ దెచ్చినది. నేను ధవళేశ్వరమునందు సభలు చేసి బాలికా విద్యాభ్యాసమువలన లాభములను గూర్చి వలుమాటు ప్రసంగించుచు రాఁగా, మొదట వృద్ధపుటములలోఁ గొంత ప్రాతికూల్యము పొడచూపినను క్రమక్రమముగా నడుగంటి పోయి కడకక్కడి ప్రముఖులు కనేకులకు బాలబాలికలకు విద్య మావశ్యతమన్న నిశ్చయము కలిగెను. కర్తవ్యతా విషయమున దృఢనిశ్చయము కలిగిన తరువాత కార్యారంభమునకు తడవు పట్టదుగదా. అందుచేత నక్కడి ప్రముఖులందఱును తమలోఁ దాము చందాలు వేసికొని, 1874వ సంవత్సరము సెప్టెంబరులో నొక బాలికాపాఠశాలను స్థాపించి దానికి బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది అచ్చన్న శాస్త్రులవారిని ప్రధానోపాధ్యాయులనుగా నేర్పఱిచిరి. మ.రా.శ్రీ దాసరి రామన్న నాయుఁడుగారు నెలకునాలుగు రూపాయల చొప్పునను, ద్రోణమురాజు కృష్ణయ్యగారు రెండురూపాయల చొప్పునను గాదిరాజు ప్రకాశరావుగారు మొదలైనవారు రూపాయల చొప్పునను చందాలు వేసిరి. అప్పుడట్లు చందాలతో స్థాపింపఁబడిన యాబాలికా పాఠశాల తరువాత స్థానిక సంఘము వారి సంరక్షణమునకుఁ బాత్రమయి యిప్పటికిని నవిచ్ఛిన్నముగా జరుగుచున్నది. పురుషులలో సహితము విద్య యత్యల్పముగా నుండిన యాకాలములోనొక చిన్న గ్రామము లోనివారు చందాలు వేసికొని పాఠశాలను స్థాపించిరనుట కొంత వింతగానే తోచవచ్చునుగాని సంస్కృత్య ప్రభావమును దలఁచినప్పు డసాధ్యమేదియు లేదు.

స్త్రీ విద్యయొక్క యావశ్యకతను గూర్చియు బాలికా పాఠశాలా స్థాపనమును గూర్చియు మొదట సమకూర్పఁబడిన యీ సభలే తరువాత మత విషయములును, నీతి విషయములును దేశ క్షేమాభివృద్ధులకు వలయు నితర విషయములును మాటాడు

చుండుటకై యొక్క స్థిరయిన సమాజముగా నేర్పడి నే నక్కడ నున్నంతకాలమును ప్రతి భానువారమునాడును నభలు జరుగుచు వచ్చినవి.

విధవా వివాహము

అప్పుడు విధవావివాహ మన్నశబ్దమే కర్ణకఠోరమై దుస్సహమై యెల్లవారికిని హృదయశూలముగా నుండెను. అప్పుడు నాకు స్త్రీ పునర్వివాహవిషయమయి యేమేమి గ్రంథములున్నవో తెలియవు. ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగరులవారి గ్రంథమున్నట్లు తెలియునుగాని నా కప్పుడది లభించినది కాదు. మనుస్మృతియు, యాజ్ఞవల్క్యనృసింహుని స్మృతియు, వరాహరక్షిణియు మాత్రము నాయొద్దనున్నవి. ఈ విషయమయి తత్త్వబోధినిలో బ్రకటింప బడిన యుపన్యాస మొకటియు, పురుషార్థ ప్రదాయనిలో ప్రకటింపబడిన యుపన్యాసమొకటియు, నాకు లభ్యమయినవి. ఈ గ్రంథసాహాయ్యముతో నాబుద్ధికి దోచినయుక్తులను శాస్త్రప్రమాణములను గూర్చి, యుపన్యాసము నిమిత్త మేర్ప టుపబడిన దినము నాటికి నా శక్తికొలది నొక యుపన్యాసము వ్రాసి, శ్రీ విజయనగరపు మహారాజుగారి బాలికాపాఠశాలా మందిరమున జరిగిన మహాసభలో 1879వ సంవత్సరము ఆగస్టు నెల 3 వ తేదీని మొట్టమొదట జదివెతిని. బాలవితంతువుల దురవస్థను గూర్చి జాలివుట్టునట్లుగా వ్రాయబడిన నా యుపన్యాస భాగము బహుజనుల మనస్సులను కరగింపఁ గలిగినను, చిరకాలాచారబలముచేత శిలాకఠిన హృదయులైన పండితుల కోపాగ్ని కది యాజ్యధారమయి, వారిని మఱింత మండిపడునట్లు చేసినది. ఆ దినమున వాదమెట్లు జరుగునో వినవలెననియు, పండితుల విజయమును చూవలెననియు, బాలవితంతువుల దుర్దశానివారణమునకు గతియేమైన నేర్పడెడి యాశ కలుగునేమో కనవలెననియు, వివిధాభిప్రాయములతో గుంపుగుంపులుగా వేడుక చూడవచ్చిన జనులతో నిండి యయిదాటువందల జనులు పట్టఁదగిన సభాభవన మంతయు క్రీక్కిఱిసిపోయినది. నా యుపన్యాసము ముగియఁగానే వృషభము మీదికి గుప్పించు వ్యాఘ్రములవలె నా మహాసభలో నుండి పండితులనేకులు లేచి భయంకారావములతో నన్నుఁ గవినరి. వారిలో శ్రీ శంకరాచార్య స్వాములవారి యొద్ద పండితులుగాఁ గొంతకాల ముండిన యద్దేపల్లి కృష్ణశాస్త్రిలుగారు మొదలయినవారు తమ పాండిత్య ప్రభావమును గనఁబఱచి నన్ను బహువిధముల దూషించి, నష్టేమృతేత్యాది పరాశర నృసింహునివచనమున కనేక వివరీతార్థములు కల్పించి నా యర్థమును పరిహసించి, ప్రత్యుత్తరము చెప్పుటకు నాకవకాశ మియ్యక, పయివారము నా యుపన్యాసముమీద ఖండనోపన్యాసములు వ్రాసి చదివెదమని చెప్పి, నాటికి నభనుండి వెడలిపోయిరి.

ఆ దినము మొదలుకొని పట్టణములోని ప్రతిగృహము నందును స్త్రీపునర్వివాహ విషయమున చర్చలే జరగనారంభించినవి; జను లేవీధిని జూచినను స్త్రీపునర్వివాహ విషయక ప్రసంగములనే చేయఁజొచ్చిరి. అవఱ కితర విషయముల

యందు భూషించువారును నన్నీ విషయము నందు దూషింపనారంభించిరి; నా మిత్రులు సహితము నన్ను నిరుత్సాహ పఱుప సాగిరి; వాదము నిమిత్తమయి నేనేగ్రంథము నడిగినను పండితులు నా కొక్కసారి యెరవియ్యక పోవుటయేకాక గ్రంథనామము లయినను నాకు తెలుపక మఱుఁగు పఱుచుచు వచ్చిరి. వా పక్షమునఁ గొందఱు మిత్రులున్నను వారప్పుడు నాకుఁ జేయఁగలిగిన సాయ మత్యల్పమయియుండెను. మొదటి నుండియు నాకత్యంత ప్రోత్సాహకులుగా నుండి నన్నీ కార్యము నందుఁ ప్రవేశపెట్టి పురికొల్పుచున్న బాపయ్యపంతులుగారు మాత్రము సంస్కృతమునఁ గొంత పాండిత్యము గలవారగుట చేత నాకు బహువిధముల తోడుపాటుగా నుండిరి. నా కింతలో కాశీ పట్టణము నుండియు కాశీఘట్టము నుండియు బొంబయి నుండియు కావలసిన పుస్తకము లన్నియు వచ్చినవి. నేనప్పుడు ముప్పది స్థుతులకంటె నెక్కువగాఁ గొని తెప్పించి నాడను. అవియన్నియు పూర్ణముగా చదువుటకు నాకప్పు డవకాశము లేకపోయినను, ఈశ్వరుఁడు మాత్రము నాకు సహాయుడఁయి యుండుటచేత నేనక్కడక్కడఁ జూచిన భాగములలోనే నా వాదమున కనుకూలమైన ప్రమాణవచనము లనేకముల ప్రయత్నముగా నాకు దొరకెను. ఈ ప్రకారముగా సత్యబలమును దైవబలమును నా పక్షమందుండినట్లు కనఁబడుటచేత దైర్యము హెచ్చి నేనుత్సాహముతోఁ బనిచేయగా, పండితు లుపన్యాసములు చేసిన సభఁనాడు నా ప్రతివాదమును విన్న మీదట వివేకుల కందఱకును పండితులవాద మసారమైనదియు స్త్రీ పునర్వివాహము శాస్త్రసమ్మతమనియు నభిప్రాయము కలిగెను. పండితులు నన్ను బహిరంగముగా సభలయం దొడింపలేక బహువిధ మా యోపాయములు ప్రయోగింపఁ జొచ్చిరి.

మొట్టమొదట స్త్రీ పునర్వివాహసమాజ మని పేరు పెట్టుకొని పనిచేయ నారంభించిన వారము నేనును నా మిత్రులగు చర్లపల్లి బాపయ్యపంతులుగారును బసవరాజు గవరాజుగారును ఏలూరి లక్ష్మీనరసింహముగారును బయపునేడి వేంకటజోగయ్య గారును కన్నమురెడ్డి పార్థసారథి నాయఁడుగారును; చిర్రావూరి యజ్ఞన్న శాస్త్రి గారు కాజ రామకృష్ణరావు కొమ్ము రామలింగశాస్త్రిగారు మొదలైనవారుకూడఁ గొందఱు మాలో నటుతర్వాత జేరిరి. ఈ విషయమయి తఱుచుగా వాదప్రతివాదములు జరుగుచు వచ్చుటచేత విధవావివాహ మన్న శబ్ద మారంభదశయందువలె శ్రుతికట్టువుగానుండక కొంతకాలములో జనుల కది పరిచిత పదమయి సహ్యమయినది. అనేకులకు విధవావివాహములు శాస్త్రసమ్మతములనియు, అవశ్యాచరణీయములనియు, అభిప్రాయము కలుగసాగెను. బాలవితంతువుల సంరక్షకు లనేకులు తమ వితంతు కన్యలకు పునర్వివాహములు చేయ నుద్దేశించుకొన మొదలుపెట్టిరి. వితంతు కన్యలు దొరికిన పక్షమున తాము వివాహమాడెద మని మా శాస్త్రపాఠశాలలోని విద్యార్థు లనేకులు బైలుదేటిరి. నేనును నా మిత్రులగు బాపయ్య పంతులుగారును బోయి యింటింటికిని దిరిగి యడుగఁగా లొక్కులయిన బ్రాహ్మణ గృహస్థులు ముప్పదిమందికంటె నెక్కువ

సంఖ్యగలవారు వివాహసమయమునందు తాము భోజనము లకు వచ్చెదమని వాగ్దానములు చేసి సమాఖ్య పత్రము మీద వ్రాళ్ళుచేసిరి. ఇట్లు కాలక్రమమున శుభసూచకము లనేకములు కానవచ్చినను, మే మీపని కారంభించినప్పుడు మాయొద్దనొక కాసును నిధిగాలేదు; ఎవరైన పెద్ద మొత్త మిత్తురన్న యాశయు మాకప్పుడు లేదు. ఇనను గొన్ని వారముల లోపలనే నాకు పరిచితులయిన శ్రీ బారు రాజారావు పంతులు గారు శ్రీ పైడా రామకృష్ణయ్యగారు రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చినప్పుడు నాకు వారితోడి మైత్రిని గలిగింపగా, వారప్పుడీపని నిమిత్తమయి ముప్పది వేల రూపాయల నిచ్చెదమని వాగ్దానము చేసిరి. ఈ వాగ్దానమువలన మాకు మఱింత యుత్సాహము గలిగి ద్విగుణధైర్యముతో బనికి పూనినను, రెండు సంవత్సరములకు పిమ్మట ప్రథమవితంతువివాహ మగువఱకును పట్టిన సమస్త వ్యయములను నేనే వహించినాడను. 'నేను చేసిన యుపన్యాసములను ముద్రింపించి కొన్ని ప్రతులను విక్రయించినను విశేషభాగ మూరక పంచి పెట్టినాను; వాదము నిమిత్తమయి ముప్పది నలువది స్థుతులను, ఇతర పుస్తకములను గొని కృషి చేసినాను; బహుస్థలములయందున్న వారితో నుత్తర ప్రత్యుత్తరములు జరుపుచు, వలసినప్పుడితర స్థలములకుఁ గూడఁబోయి యుపన్యసించుచు వచ్చినాను; వివాహములు చేసుకొనెదమని వాగ్దానములు చేసిన విద్యార్థులకుఁ గొందఱకు పాఠశాల జీతములకు స్నాహాయ్యము చేయుచు వచ్చినాను; బాలవితంతువులున్న స్థలములను విచారించి సమాచారములు చెప్పటకును కృషి చేయుటకును మనుష్యులకు సామీచుచు వచ్చినాను; బాలవితంతువుల సంరక్షకులతో మాటాడుటకయి, అమలాపురము, మండపేట, తాళ్ళపూడి, కాకినాడ, దొడ్డిపట్ల, విఘ్నేశ్వరము, రామచంద్రపురము, పాలకొల్లు మొదలైన స్థలములకు మనుష్యులను పంపుటయే కాక వీనిలో నొకటి రెండు స్థలములకు నేనును బోవుచు వచ్చినాను; ఈ ప్రయాణములలో నొకసారి యొకపల్లెలో శీతాకాలపు రాత్రియం దొక మిత్రుఁడును నేనును పశువులపాకలోని పశువులలోఁగలిసి రొచ్చుకంపులో పరుండి నిద్రింప వలసి వచ్చినది. ఈ కృషిలో నా కిక్కడి రాజకీయ పాఠశాలలోని విద్యార్థులు మొదటి నుండియు ముఖ్యసహాయులుగా నుండిరని చెప్పవలసి యున్నది. ఇప్పుడు వివాహములు చేసికొన్నవారిలో పులవర్తి శేషయ్యగారును నల్లగొండ కోదండ రామయ్యగారును పైని జెప్పిన గ్రామములలోఁ గొన్నిటికిఁబోయి కృషి చేసినందుననే నా కృతజ్ఞత నిక్కడఁ దెలుపుచున్నాను.

మహారాజులు సహితము పూని నిర్వహింపలేకపోయిన యీ మహాకార్య భారమును ధన విద్యాధికారబలము లేని పిన్న వాండ్రము నలుగురైదుగురు పైని వేసి కొని శ్రమపడుచుండఁగా, ఇంతలో లోకానుభవమును విద్యాధికారము లను నెక్కువగాఁ గలవారయి యీ విషయమున సత్యంతాదరము గలవారు సాయ పడి మాకు చేయూతఁయయి నిలిచిరి. రాజమహేంద్రవరము నకుఁ గ్రొత్తగా న్యాయవాదిగా వచ్చిన న్యాయతి సుబ్బారావు

పంతులుగారు మాలోఁ జేరిరి. కాకినాడకు సబుజుడ్డిగా వచ్చిన శ్రీ కంచి కృష్ణస్వామిరావు పంతులుగారు వాక్సహాయమునుజూసి మాకత్యంత ప్రోత్సాహము కలిగింపఁ జొచ్చిరి; మొదటివివాహ మైదాఱుమాసములకు జరుగుననఁగా ఆత్మూరి లక్ష్మీనరసింహ ముగారు రాజమహేంద్రవరమునకు డిస్ట్రిక్టు మునసబుగా వచ్చి మా కనేక విధముల తోడుపడఁ దొడఁగిరి; చెన్నప్పటణమునకు చదువు నిమిత్తమై పోయియుండిన సోమంచి భీమశంకరంగారు మరలవచ్చి మమ్ముఁ జేరిరి.

ఈ ప్రకారముగా మేము కొంత బలపడి రెండు-సంవత్సరములు వాద ప్రతివాదరూపమైన వాగ్యుద్ధమును నడిపినతరువాత క్రియలేని యేలాగుననైనఁ గొన్ని వివాహములను జరపవలెనని నిశ్చయించుకొని, ఆత్మూరి లక్ష్మీ నరసింహముగారును న్యాయతి సుబ్బారావు పంతులుగారును కొమ్ము రామలింగశాస్త్రి, బసవరాజు గవరాజుగారును నేనును జేరి యైదుగురు యొక యాంతరంగిక సమాజముగా నేర్పడి, మా ప్రయత్నముల నితరులతో మా ప్రాణ మిత్రులతో నైనను జెప్పకుండునట్లు మాలో వేము ప్రమాణములు చేసికొని, రహస్యముగా కార్యాలోచనము చేయుట కారంభించితిమి. మేమీప్రకారముగా కార్యములు జరుపుటకు కృతనిశ్చయు లమయి గూఢముగా పనిచేయు చుండుటయు వివాహ సమయమున భోజనముల కెవ్వరు వచ్చెదరో తాంబూలముల కెవ్వరు వచ్చెదరో ప్రతిపక్షము వూనక సహాయులుగా నెవ్వరుందురో తెలిసికొనుటకు లక్ష్మీనరసింహము గారి లోపల రెండు సభలు చేయుటకు, తెలిసికొని స్త్రీ పునర్వివాహ నిషేధ పక్షమువారు భయపడి, మా ప్రయత్నములు మాటలతోఁబోక కార్యములకు వచ్చునట్లున్నవని నంచలించి తొందరపడి తమ మాంద్యమునువిడిచి చుఱుకుదనము వహించి తామును సభలుచేసి మా ప్రయత్నములకు విఘ్నములు కలుగఁ జేయుటకయి యుపాయముల నాలోచింప మొదలుపెట్టిరి. ఒక దినమునఁ బూర్వార్థాదర పరాయణులయిన లౌక్యులును వైదికులును మార్కండేయస్వామి యాలయములో సభచేరి నన్ను వర్ణమునుండి బహిష్కారము చేయుటకును విధవావివాహముల కేవిధమయిన తోడ్పాటు చూపెదమన్నను వారినందఱిని వెలివేసెదమని వెఱపించుటకును ముందే నిశ్చయించుకొని వచ్చి, తగు మనుష్యుని నొక్కనిఁ బంపి నన్నాదేవాలయమునకు రప్పించిరి. ఆ సభానాయకుల యనుమతితో మూర్ఖులైన యాపక్షపు బ్రాహ్మణులు కొందరు సభావసానమునఁ బోవునప్పుడు సందడిలో నన్నుఁ గొట్టవలెనని యుద్దేశించుకొని వచ్చిరట; ఈ వార్త యెట్లా విద్యార్థులలో నొకరిద్దఱి చెవిసోఁకగా సభ యారంభమయిన యరగంటలోపల దేవాలయమంతయు రెండు వందల విద్యార్థులతో నిండిపోయినది. వారిలో వనేకుల చేతులలో కఱ్ఱలుండినవి కొందఱు విద్యార్థులు ముందుకు తోసికొని వచ్చి పెద్దమనుషుల నీవలావలలకుఁ దోసి నడుమును నా చుట్టును గూర్చుండిరి. ప్రతిపక్షుల దురాలోచన నాకప్పుడు తెలిసియుండక పోవుటచేత విద్యార్థుల ప్రవర్తనము కాప్పు

దవినయముగా తోచినది. నావిషమయి దౌర్జన్యము జరగింపఁ దలంచుకొని వచ్చిన యా దుష్టవిప్రులు విద్యార్థుల సంఖ్యను జూచి భయపడి తనకేమి పరాభవము వచ్చునోయని ప్రాద్దు గ్రుంకక ముందే మెల్లఁగా నావలికి జాతీరి. సభవారును మొదట నుద్దేశించుకొని వచ్చినవనిని జరపనేరక తమ యిండ్లకుఁ బోవలసిన వారయిరి. దేవాలయము కెదురుగా నుండిన పత్రికా వహనకార్యస్థానములో నుద్యోగములో నుండినవారును నామిత్రులును నగు కొచ్చెర్లకోట నుందరరామయ్యగారు మేడమీఁద నిలుచుండి దేవాలయములో నడుచుచున్న దంతయుఁ జూచుచుండి, నేను వీధిలోకి రాఁగానే మేడదిగి వచ్చి నన్నుఁ గలిసీకొని బ్రాహ్మణులు నా విషయమయి చేయఁదలచుకొన్న దుష్టప్రయత్నము తనకుఁ దెలియరాఁగా సమయము వచ్చినప్పుడు పంపి వారిని మర్దింపించుటకయి టపాలు మోచువారిని పదుగురను సిద్ధముగా నుంచియుడినని నాతోఁ జెప్పిరి. ఆ దినము మొదలుకొని పట్టణంలో సంక్షోభమును కక్షావేశములను మఱింత ప్రబలసాగెను.

వితంతు వివాహ ఇక్కట్లు

పలుచోట్లనుండివచ్చి బహువిధాభిప్రాయములను గలిగిన వారెక్కువమంది యొక్కచోట కూడినప్పుడు వారిలో నైకమత్య ముండుట యరుదుగదా! అట్టివారిలోఁ గొందఱిని వేఱు చేయవలసిన యావశ్యకతము శీఘ్రకాలములోనే సంభవించెను. ఈవక్షములోఁ జేరిన వారి కితరులు కాపురముండుట కిండ్లియ్యరు. రామకృష్ణయ్య గారిక్కడకు వచ్చినప్పుడీ చిక్కు వారితో చెప్పఁగా, వివాహము లాడినవారును తత్సంబంధము లును కాపురములుండుటకయి యిన్నీనుపేటలో వారొక గృహమును కొనియిచ్చిరి. నెల కెనిమిదేసి దూపాయలు జీతము తేర్చుతీచి ముందుగా రెండవ పెండ్లికొమారిత పుట్టినంతవారిని, తరువాత రెండవ పెండ్లి దంపతులను, ఆయింటికిఁ బంపితిని. రామకృష్ణయ్యగారు ప్రాయశ్చిత్త మంగీకరించిన తరువాత ముంజులూరి వెంకట్రామయ్యగారు తన తమ్ముని మాయింటదిగవిడిచి, ప్రాయశ్చిత్తము వెడలిపోయిరి. నల్లగొండ కోదండరామయ్యగారు తమతల్లికి జబ్బు చేసినందున జాలయి నెలలో ప్రాయశ్చిత్తము చేయించుకొనిపోయి బంధుజనములో గలసిరి. వంటబ్రాహ్మణులలో నిర్దణు కూడ మాయిల్లు విడువవలసినవారయిరి. వారిరువురిలో నొకఁడు హస్తలాఘవ విద్యయందు నిపుణుఁడు. అతని శక్తిచేత మాఇంట నేవస్తువును పెట్టి కొంచెమేమఱి యుండినను, ఆ వస్తువు నిమిషములో నదృశ్యమగుచు వచ్చెను; మొదటి పెండ్లి దినములలోనే మొదటి వధువునకు పెట్టిన బంగారు పట్టెడ మాయమయినది. మాయింటఁగల చిన్న వస్తువులును నేను ధరించెడి వస్త్రములును పెక్కులు మాయింటి నుండి తరలిపోవుచున్నవి. ఇంటి దొంగను పట్టుకొనుట కష్టము గదా! అనుమానపడి యేమయిన నన్నవక్షమున మేము బదులిచ్చిన నూఱురూపాయలును పోవునేమోయన్న భయమొకటి, వాఁడు పారిపోయిన వంట బ్రాహ్మణుఁడు దొరకడన్న భయమొకటి, సంవత్సరము జీతమిచ్చెదమని

ప్రానియిచ్చి చేసిన ప్రతిజ్ఞను నడుమను మీఠకూడదన్న భయమొకటి, మమ్ము బాధింపగా ప్రత్యక్షమయిన రుజువు దొరకువఱకును చూడవలెనని మేమవ్వుటిస్థితినిబట్టి నుపేక్షించుచు వచ్చితిమి. ఆ బ్రాహ్మణుఁడు మేము చెన్న పట్టణములో నున్నప్పుడు మాముద్రాక్షరశాలలో పనిలోనున్న మునిసామియనువారి కత్తెర మొదలయినవానిని తస్కరింపంగా, అతఁడు గదిలోపెట్టి దిట్టముగా కొట్టినందున వంటబ్రాహ్మణుఁడు భయపడి మునిసామిని తన వెంటతానుంచుకొన్న ముండయింటికి తీసికొనిపోయి యాతని వస్తువలు నిచ్చివేసెను. ఆ వస్తువులతోడిపాటుగా పోయిన వస్తువులు మావి సహితము కొన్ని దొరికినవి. మునిసామికి జడిసి యాబ్రాహ్మణుఁడు మమ్మువిడిచి పాఠిపోయెను. వివాహములు చేయించి విశాఖపట్టణము వెళ్ళిన పురోహితుఁడును ప్రాయశ్చిత్తము చేయించుకొని న్వజనమును చేరెను. ఈ ప్రకారముగా మాయింటనున్న పైజనమంతకంతకు తగ్గిపోయి పలుచఁబడినది.

*****

అమావాస్యనాఁడు రాత్రి రెండుజాములవేళ మబ్బుపట్టి చినుకులు పడుచుండఁగా తనతండ్రికి తలనొప్పి వచ్చుటచేత నుపచారములు చేయుచున్న తల్లి మొదలైనవారి నేమఱిచి లఘుశంకకుపోవు మిషమీఁద వీధిలోనికివచ్చి యా చిన్నది మా మనుష్యునితో తాను వచ్చుటకు సిద్ధముగానున్న సంగతిని తెలిపెను. అతఁడు వెంటనే యాచిన్నదానిని వెంటగొని బైలుదేఱి, కొంతదూరము పోయిన తరువాత తానావఱకు తీసికొని పోయిన బట్ట లాచిన్నదానికి కట్టి పురుషవేషమువేసి, పగలు చూచుకొనివచ్చిన మాఱుమూలదారిని గాఢాంధకారములో వానలో తడియుచు పరుగెత్తి, కొంతదూర మాచిన్నదానిని నడిపించియు కొంతదూరమెత్తుకొని మోచియు తెల్లవాఱు నప్పటికి రెండామడలు నడచి, అక్కడ బండిచేసికొని మఱునాడుఁ పగలు రెండు జాములవేళ నామెను మాయింటికిఁ జేర్చెను.

ఆ చిన్నది యిల్లుదాటిన నాలుగైదు నిమిషముల కెల్లను తల్లిమొదలైనవారామె తరలిన సంగతిని కనిపెట్టి చుట్టుపట్ల వెదక నారంభించిరి. ఆమె యిందు నిమిత్తమే పోయినదని వారు గ్రహించి బంధువులతోడను పొరుగువారితోడను పరుగెత్తి యన్నిదారులను వెదకి యెందు గానక తిరిగివచ్చిరి. అప్పుడు వారందఱును న్యాయవాదులతో నాలోచించి తమ నగలెత్తుకొని పాఠిపోయినదని దొంగతనపునేరమునారోపించి యాచిన్న దానిమీఁద పోలీసువారివద్ద ఫిర్యాదుచేసి యామెను పట్టు కొనుటకయి యా రాత్రియే వారంటు పుట్టించిరి. ఆ వారంటు నిచ్చినది మామిత్రుడైన గుమ్మడిదల మనోహరము పంతులుగారే. ఆయన వారంటు పట్టుకొనిపోయెడు భటునితో ముందుగా కాకినాడకు పోయి నాలుగైదు దినము అక్కడనుండి రామ కృష్ణయ్యగారి యిండ్లలో దేనిలోనైనా నాచిన్నది దాచఁ బడినదేమో విచారించి యక్కడలేదని రూఢిగా తెలిసిన పిమ్మటనే రాజ మహేంద్రవరమునకు పోవలసిదనిచెప్పి, రహస్యముగా

నాకాదినము ననే తెలియునట్లు మనుష్యుని బంపెను. నాకీ వర్తమానము పాఠశాలలో నుండఁగా మఱునాటి మధ్యాహ్నము తెలియవచ్చినది. ఆ సమాచారము తెలియరాగానే నేను సెలవుగై కొని వారంటు తప్పించుటకయిపోలీసు స్వాపరింటెంటుగారి కార్యస్థానమునకుపోగా, ఆయన కాకినాడకు పోయినట్లు దెలిసినది. అప్పుడింటికివచ్చి చిన్న దానిని భద్రపఱచి, పోలీసిస్సెక్టరును గలిసికొని నేను మరల వచ్చు పర్యంతమును చిన్న దానిని వారంటుమీద పట్టుకొనకుండునట్లు దిట్టపఱచి, వెంటనే బండిమీద ధవళేశ్వరముపోయి వడవయెక్కి మఱునాటిమధ్యాహ్నమునకు కాకినాడ చేరితిని. అక్కడ విచారింపగా స్వాపరింటెంటు ఉప్పుకొటారులను పరీక్షించుటకయి పెనుగుదురు గ్రామమునకుపోయినట్లు తెలిసినది. అప్పుడు చింత మఱింత యెక్కువయి భోజనములేని విచారమును మఱచి పెనుగుదురు పోవుటకయి ప్రయత్నించుచుండఁగా పోలీసు స్వాపరింటెంటు టంతకుముందే మరలవచ్చి కాలువలోని తమ వడవలో నున్నట్లును, గంటసేపటిలో చామర్లకోటకు పోవనున్నట్లును వర్తమానము తెలిసినందున, ఆ యెండలో వరుగెత్తుకొనిపోయి సాయం కాలము నాలుగుగంటలవేళ కాలువమీద వడవలో దొర గారిని నందర్పించి నంగతి విన్నవించితిని. అతఁడాచిన్న దానిని పట్టుకొనకుండ పోలీసుద్యోగస్థుల కుత్తరపు పంపెదనని చెప్పి నన్ను పంపివేసెను.

ఇక పెండ్లి కొమారుని తీసికొని పోవలసిన పని యొకటి మిగిలియున్నది. అందుచేత నేనాయనవద్దనుండి తిన్నగా హిందూపాఠశాలకుపోయి యక్కడ నుపాధ్యాయుఁడుగా నున్న యాతనిని కలిసికొని నా వెంటరమ్మని పిలువఁగా అతఁడీ యభియోగ వార్తను వినుటవలనను జనులవలని భీతిపలననుకొంత జడిసి నావెంట రాకుండటకయి కొన్ని సాకులు చెప్పి మొదలు పెట్టెను కాని, నేనన్నిటికిని తగిన పరిహారములు చెప్పి, పాఠశాలనుండియే తిన్నఁగా నేనాతనిని పడవవద్దకు బలవంతముగా తీసికొనిపోయి నాగదిలోకూరుచుండఁ బెట్టుకొనఁగా, తన్నప్పుడు విడిచిపెట్టివలసిన దని నతఁడనేక విధముల ప్రార్థించియు నేను వూనికను విడువనందున నామాట తీసివేయలేక నాతోవచ్చి మఱునాడు తెల్లవాణినతరువాత తాను తొడుగుకొన్న యంగీయు తలగుడ్డయు నుత్తిరీయమును నాగదిలోనే యుంచి గురుశంకకు పోయివచ్చెదనని నాతో చెప్పి మేడపాడు దగ్గఱ వడవదిగి వెనుకకు పాఠిపోయెను. నేను మాత్రము నాడు మధ్యాహ్నము రెండుగంటలకు రాజమహేంద్రవరముచేరి, ముందుగా తంతివృత్తాంత కార్యస్థానమునకుపోయి పెండ్లి కొమారుని చర్యను కాకినాడలోని లచ్చిరాజుగారు మొదలైన మిత్రులకు తంతిముఖమునఁదెలిసి యింటికిబోయి మూడవనాడు అపరాహ్నమయిన తరువాత మూడుగంటలకు భోజనముచేసి అప్పుడే రామకృష్ణయ్య గారు మొదలైన మిత్రులందఱికిని వరునిమరలఁ బంపుటనుగూర్చి యుత్తరములు వ్రాసితిని. పెండ్లికుమార్తెమీది యభియోగమామె వివాహము

చేసికొనఁ బోవుచున్న దన్న ద్వేషముచేత తెచ్చినదయినట్లు కనఁబడుచున్నందున, ఆమెను పట్టుకొనవలదని పోలీసువారికి స్వాపరింటెంటు వద్దనుండి వెంటనే యుత్తరపు వచ్చెను. తరువాత కాకినాడకు మనుష్యులనుబంపి పెండ్లి జరగకుండఁ జేయుటకయి వివిధ మాయోపాయములను వన్నుచున్న విరోధుల ప్రయత్నముల కన్నిటికిని ప్రతిక్రియలుచేసి ఇదే సమయమని పెండ్లి కొమారుని బాధింపనెంచిని ఋణప్రదాతల చేతులనుండి యాతని విముక్తినిజేసి పెండ్లికొమారితను జూచి మాటాడిపోవుటకయి తుదకాతనిని రాజమహేంద్రవరమునకు మరల రప్పించితిమి. ఈతనిని ఋణవిముక్తిఁ జేయుటకయి యప్పుడిచ్చినవి యిన్నూరు రూపాయలు. పెండ్లికొమార్తె యిల్లు విడిచిన మరునాడు పెద్దాపురములోనివారు మేము యుక్త వయస్సు రాని పిల్లను సంరక్షకుల వశములోనుండి దొలగించుకొని పోతిమని నేరముమోపి యనుగత దండవిధాయకుని యొద్ద మా మీద నభియోగము తెచ్చిరి. ఆదండవిధాయి యీ యభియోగము వితంతు వివాహ సంబంధమున వచ్చినట్లు కనఁబడుచున్నదని మండల దండవిధాయకునకుఁ తెలుపఁగా నతఁడాయభియోగము తన యొద్దకు రప్పించుకొని విమర్శకయి సంయుక్త దండ విధాయకునియొద్దకు రాజమహేంద్రవరము పంపెను. నేను రాజకీయవైద్యుని మా యింటికి పిలిపించి యాయనచేత వధువును పరీక్షింపించి యాయన వలన వధువు పదునాఠేండ్లు దాటినదని నిర్ణయపత్రమును పుచ్చుకొంటిని. పెండ్లికుమార్తె తల్లి మొదలగు బంధువులు మా యింటికివచ్చి యేడ్చియు కేకలు వేసియు బెదిరించియు బతిమాలియు బుద్ధులు చెప్పియు వాగ్దానములు చేసియు వధువును మరలఁ దీసికొనిపోవుటకయి నానావిధముల పాటుపడిరిగాని వారి ప్రయత్నములన్నియు విఫలము లైనందున వారు నిరాశులయి వెనుకకు మరల వలసినవారయిరి.

ఈ సమయమునందు మాకు సహాయులయి యుండిన లక్ష్మీనరసింహముగారు సెలవుమీద బందరులో నుండిరి; గవర్రాజు చెన్నపురినుండి వచ్చి విశాఖపట్టణమునకూ మా పనిమీదనేపోవలసినవారయిరి. లోకములో కష్టములమీదనే కష్టములు సంప్రాప్తములగును. ప్రథమ వివాహముచేసికొన్న గోగులపాటి శ్రీరాములుగారికిని భార్యకును సరిపడలేదనియు, తల్లి యాచిన్నదానిని తనతోడఁ దీసికొనిపోవ సిద్ధముగా నున్నదనియు, అపుటకయి వెంటనే సాధనము లాలోచింపవలసినదనియు, పెద్దాపురము వధువును తీసికొనివచ్చుటకయి మేము చేసిన కృషి విఫలమయినగాలములో విశాఖపట్టణములోని మిత్రులయొద్దనుండి నాకుత్తరములును తంత్రీ వార్తలును వచ్చినవి. వరుఁడు మొదటినుండియు పట్టణములోనుండి నాచేత శిక్షితుఁడయి ఇంగ్లీషు విద్యాభ్యాసముచేసిన నవ నాగరికుఁడు; వధువు మొదటినుండియు పల్లెలలో గ్రామ జనులలో నుండి విద్యాగంధములులేక మోటుదేశములో పెరిగిన మృగప్రాయురాలు. ఇట్టి యీ యుభయులకును ప్రతి విషయములోను భిన్నాభిప్రాయము కలిగి యొకమత్యము

లేకపోవు చుండగా నింతలో తల్లి కూతురివద్దకు వెళ్ళి యామెపక్షమయి యల్లుని దనకు దాసునిగా జేసికొనవలెనని వివాదము లాడుట చేత తగవు లంతకంతకు హెచ్చి కాపురము చెడిపోవునంతటి దుస్థితికి వచ్చెను. విద్యాధికుడైన వరుని కిచ్చి వివాహము జేయుట వలన నీ ప్రథమదంపతు లెంతో సుఖ వంతులగుదురని నేను భావించితిని. తానొకటి తలచిన దైవమొకటి తలచును. నేను మొట్టమొదటనే యీ చిన్నదానిని వివాహము నిమిత్తమయి నావద్దకు వచ్చుచుండిన యొకమోటు వాని కిచ్చి వివాహము చేసియుండిన పక్షమున, ఆ దాంపత్యము నిజముగానే సుఖ వంతమయి యుండియుండును. విశాఖపట్టణమునుండి తంత్రి వార్తలు వచ్చిన సమయమునందే చెన్నవట్టణమునుండి తాము బైలుదేలుచున్నామని గవరాజుగారు నాకు తంత్రివార్తను బంపిరి. నేను వెంటనే కాకినాడకుఁబోయి యాయన యోడదిగెడు దినమున వంతెనవద్ద వేచియుంటిని. ఆ దినమున పొగ యోడ కాకినాడ చేరుటకు మిక్కిలి యాలస్యమయినది. మధ్యాహ్నము రెండుగంటలకు కాయనయోడదిగి పడవలో తీరముచేరునప్పటికి, నే నొడ్డున నుండి యాయనను కలిసికొని విశాఖపట్టణము నుండి వచ్చిన లేఖలను తంత్రివార్తలనుజూపి శ్రీరాములుగారికిని భార్యకును పొందుపఱచుటకయి విశాఖపట్టణము వెళ్ళవలసి యున్నదని చెప్పితిని. చిరకాలము భార్య మొదలయినవారిని విడిచియుండి యిల్లెప్పుడుచూచి బంధుమిత్రాదులతో నెప్పుడు సల్లాపసౌఖ్యము ననుభవింపఁగలుగుదునాయను నాత్రములో నుండియు, అవఱకు రెండు దినములనుండి భోజనములేక క్షుధార్తుడై యుండియు నా మాటకు మాటుపలుకక తాను తెచ్చిన వస్తువులను నాకప్పగించి, మరల పడవ నెక్కి యోడ దగ్గఱ కైదుమైళ్ళు సముద్రముమీదపోయి వచ్చినయోడలోనే విశాఖ పట్టణమున కాయన వెళ్ళెను. పరార్థమయి స్వసౌఖ్యాగ మిట్టుగదా చేయవలయును! విశాఖ పట్టణముచేరి దంపతులను సమాధాన పఱచుటకయి తా మక్కడనుండి యెప్పటి సమాచారములప్పుడు నాకు తెలుపుచుండిరి.

ఇచ్చట పెండ్లికొమారుడు మామీద వచ్చియున్న వ్యవహార ముయొక్క పర్యవసానము తేలువఱకును వివాహమును నిలుప వలసినదని నన్ను కోరుచుండెను. అంతట వరునియొక్క యన్న గారు రాజమహేంద్రవరమువచ్చి మంచిమాటలచేత నాతనిని తీసికొని పోవలెనని యెన్నో యుపాయముల చేసెనుగాని నా ముందఱ నాతని యుపాయములు సఫలములయినవికావు. అటుతరువాత వివాహమగు వఱకును మరలపాఠిపోకుండ పెండ్లి కుమారుని కంటికి తెప్పవలె నొకరి విడిచి యొకరము కాచి 1882వ సంవత్సరము అక్టోబరు నెల 22వ తేదీని బహు కష్టము మీద మూడవ వింతంతు వివాహమును చేసి యీశ్వరాను గ్రహముచేత నిర్వహింపఁగలిగితిమి. ఈ వివాహమునకు మాకు మొదటి వివాహమునకంటెను పదిరెట్టు ప్రయాసమెక్కువయి నది. మొదటివలెనే యిప్పుడును రక్షకభటులు మా యిల్లు కావలి కావవలసి వచ్చెను. విశేషవ్యయము చేసి యీ వివాహమును

మొదటి దానికంటెను నధిక వైభవముతో జరపితిమి. అంత ధనవ్యయముచేసినను, ఇంతమంది రక్షకభటులు కావలి కాచినను, ఊరేగింపు ఉత్సవసమయమునం దాయుధ పాణు లయి యీ రక్షక భటులు పల్లకి చుట్టును నిండి యున్నను దుష్టులు కొందఱు పెండ్లి పల్లకిమీద రాళ్ళు విసరిరి. పిమ్మట మా ప్రతిపక్షులు తెచ్చిన యభియోగము విమర్శమీద డిసెంబరు నెలలో కొట్టుపడిపోయినది. విమర్శ సమయమునందు పెండ్లి కొమారిత తండ్రి మాకా వఱకు వ్రాసియిచ్చిన యుత్తరమును జూపఁగా, తన్ను గదిలోపెట్టి కొట్టెదమని బెదరించి యాయు త్తరమును బలవంతముగా వ్రాయించి వుచ్చుకొంటిమని చెప్పెను. అభియోగము కొట్టుపడిపోయిన తరువాత నతఁడు మా యింటికివచ్చి-క్షమార్పణము చేసి, యీ వ్యవహారము నిమిత్తమయి రాజమహేంద్రవరములో నుండవలసివచ్చుట చేత తనకు పదిరూపాయ లప్పుయ్యెనని చెప్పఁగా నేనా పదిరూపాయలు నిచ్చివేసితిని. వివాహనిర్వర్తన విషయమయిన యేర్పాటులు చేసిన మిత్రులు మొదటి వివాహమునకు వలెనే భోగము మేళమును కుదిర్చి నాకు తెలియకుండ ముందుగా రెండు రూపాయలిచ్చిరికాని యీ వివాహకార్య నిర్వహణంతయు పూర్ణముగా నాచేతిలోనేయున్నందున ఊరేగింపు సమయము నందు సహితము భోగముమేళము లేకుండఁజేసితిని. ఈ వివాహముతోనే ప్రతిపక్షుల గర్వము సగమడఁగెనుగాని తరువాత జరిగిన నాల్గవ వివాహముతో వారికి పూర్ణముగా గర్వభంగ మయినది. ఈ వివాహవార్తను మిత్రులుకును పత్రికలకును తంత్రి ముఖమునఁ దెలుపుటకయి నేను పెండ్లినాటి రాత్రి 15 రూపాయలు వ్యయపెట్టితిని.

1880వ సంవత్సరమునందు ధార్వాడ నాటక సమాజము వారు మా పట్టణమునకు వచ్చి గొప్ప పాక వేసి దానిలో తమ నాటకముల నాడిపోయిన తరువాత పాకతీసివేయక ముందే యీ నాటకశాలలో నాడింపవలెనన్న కుతూహలముతో శ్రీహర్ష దేవ విరచితమైన రత్నావళి నాటికను సంస్కృతము నుండి పద్యగద్యములతోను, ఇంగ్లీషు కవులలో నగ్రగణ్యుఁడుగా పరిగణింపఁ బడెడు షేక్స్పియరు మహా కవి విరచితమైన కామడీ ఆఫ్ ఎజ్జర్సు నాటకము నింగ్లీషు నుండి గద్యాత్మకముగాను, అత్యంత శ్రీఘ్రకాలములో తెలిగించి యారెంటిని తన్నాటకశాలలో జయప్రదముగా ప్రదర్శింపించితిని. దీనిలో రత్నావళి నాటిక తరువాత నొకసారి ప్రథమ శాస్త్ర పరీక్షకు పఠనీయ గ్రంథముగా నిర్ణయింపఁబడినది. 1880వ సంవత్సరమున వివేకదీపికయను పేరితో స్త్రీ పునర్వివాహమును గూర్చిన నాటకములో మూడంకములను, షేక్స్పియరు మహాకవి యొక్క నాటకము లలో నొక్కటియైన మర్చెంట్ ఆఫ్ వినీస్ అను నాటకములోని ప్రథమ ద్వితీయాంకములను వినీసువర్తక చరిత్రమును పేర ద్విపద కావ్యముగాను చేసి ప్రకటించితిని గాని వానిని తరువాత ముగింపలేదు.

ఈ సంవత్సరములోనే స్త్రీ పునర్వివాహ నాటకము నొకదానిని పద్యకావ్యముగాఁ జేయ నారంభించితిని గాని దానిని సహితము ముగింపలేదు.

వీరేశలింగం - వివాహబంధం

1861లో బాపమ్మ వీరేశలింగం వివాహం జరిగింది. పెళ్ళిలో ఆడపెళ్ళి వాడొకటి, మగపెళ్ళి వాడొకటి భాగం మేళాలు పెట్టారు. వివాహం వైభవంగా జరిగినట్లు భాగంమేళం వుంచితే. కన్న ప్రేమ కన్నా పెంచిన ప్రేమ పెద్ద దుటారు. బాపమ్మకు తల్లి లేదు. వీరేశలింగారికి తండ్రి లేడు. అయినా వాళ్ళను పెంచిన వాళ్ళు ఘనంగా చేశారు పెళ్ళి. పెళ్ళి కూతుర్ని పెళ్ళి కొడుకునూ కూచోబెట్టి చూడముచ్చటగా రుక్మిణీ కళ్యాణం చదివించారు. వాళ్ళు ఒకరొకరు అందుకొని పద్యాలు చదువుతుంటే ముచ్చట పడ్డారు.

పున్నమ్మ కోడలును చూసుకొని మురిసి పోయింది. అయితే కోడలి పేరు మాత్రం పాతకాలం పేరులా కనిపించింది. తన తల్లి చిన్నప్పుడే పోయింది 'మా అమ్మపేరు పెట్టి పిలుచు కుంటాను. నీ కిష్టమేనా' అని అడిగింది కోడలును.

'ఇష్టమే నత్త. నా పేరు ఇక రాజ్యలక్ష్మి' అని చెప్పింది బాపమ్మ.

'నా తల్లే. మా అమ్మే' అని పొంగి పోయింది పున్నమ్మ.

రాజ్యలక్ష్మి వదమూడేళ్ళప్పుడు కాపురానికి వచ్చింది. అప్పటి నుంచీ కంటికి రెప్పలా చూసుకొంది వీరేశలింగాన్ని. 'వీరేశలింగా నికి వెన్నెముకే అయింది అవె. వీరేశలింగం ప్రతి క్లాసులోనూ ఫస్టున ప్యానపుతూ వచ్చాడు. తాను కాపురానికి వచ్చిననాటి నుంచీ, ఆయన బోధలు జాగ్రత్తగా అర్థం చేసుకొంటూ వచ్చింది. ఇంటిదగ్గర ఆయన చెపుతూ వుండే విషయాలన్నీ ఆసక్తితో అలకిస్తూ వచ్చింది. తనకు ఎన్నెన్నో కొత్త విషయాలు తెలుస్తున్నాయి.

పెరడులో అరటి చెట్టున్నది. కొననుంచి కాకుండా నడిమి నుంచి చీల్చుకొని వచ్చి పువ్వు పుట్టింది. ఇరుగూ పొరుగూ వచ్చి అట్లా పువ్వు రావడం అరిష్టం, చెట్టు కొట్టేయించాలన్నారు. మా వారికి అన్నీ తెలుసు. మీరేం చెప్పవలసిన పనిలేదు అన్నది రాజ్యలక్ష్మి. మంచి గెల పడింది. కూర పండుకొంటే బహురుచిగా వున్నాయి కాయలు.

ఇంటి దూలానికి తేనెపట్టు పట్టింది. అశుభం అన్నారు చుట్ట పక్కాలు. కోరంగిలో ఉద్యోగం వచ్చిందని చెప్పాడు భర్త. చాలా సంతోషించింది. అమావాస్యనాడు బయలుదేరిపోతూ వుంటే అదేమిటండి అని అడుగలేదు. ఆయనకు అన్నీ తెలుసు. లోకాన్ని మరామత్తు చేయటానికి పుట్టిన మహావ్యక్తి ఆయన ఆ విషయం అనుకొంటే మనసు సంతోషంతో పొంగి పోతుంది.

కోరంగి నుంచి ధవళేశ్వరం వెళ్ళుతున్నట్లు తెలిపిన రోజున చాలా సంబరపడింది రాజ్యలక్ష్మి. నలభై నాలుగు రూపాయల

జీతం. రాజమండ్రికి దగ్గర కాతేరు దగ్గర.

ధవళేశ్వరంలో వుండగా ఆయన పత్రిక అచ్చు వేయడం చూసింది. వివేకవర్ధని పత్రిక చదువుతూ వుంటే తనకెన్నో సంగతులు తెలుస్తున్నాయి.

ధవళేశ్వరంలో ఆడపిల్లలకు స్కూలు పెట్టారు. ధవళేశ్వరంలో ఉద్యోగం వదిలిపెట్టి రాజమండ్రి చేరుకొన్నారు.

ఇంతలో రాజమండ్రిలో ఇళ్ళల్లో, వీధుల్లో, అరుగుల మీద, రచ్చలో, చావిళ్ళలో, ఎక్కడ చూసినా, ఎవరి నోట విన్నా, 'ఇదేం పోయే కాలమమ్మా, విధవలకు మళ్ళీ పెళ్ళి చేస్తారట' అని చెవులు కొరుక్కుంటున్నారు. నిజానికి వాళ్ళదే, పోయేకాలం. పదిమందిదీ వచ్చేకాలం. మంచి కెప్పుడూ తమ మంచి తెలీదు. వీరేశలింగం కళ్ళు జేవురిస్తున్నాయి. పిడికిళ్ళు బిగిస్తున్నాయి. రాజ్యలక్ష్మి భయపడి పోతున్నది.

1881వ సంవత్సరం.

శంకరాచార్యుల వారు వెలి పత్రికలు వంపుతారట. ఒకరోజున కాతేరునుంచి తన వాళ్ళంతా వచ్చారు. వనర్త వనర్తనే ఇల్లెగిరిపోయేలా రాగాలు తీశారు. 'ఇంతవని జరుగుతుందనుకోలేదు బావమ్మా! మా తల్లాయో! మా అమ్మాయో! మమ్ముల్ని వదిలిపెడతావుదే?' అని

అవాచ్యంగా, కావలసిన వాళ్ళు పోయినప్పుడు ఏడ్చినట్లు, గుండెలు బాదుకొని జాలి పుట్టెట్లు ఏడ్చారు.

రాజ్యలక్ష్మికి దిగులైంది. 'ఏమిటి మీకు పిచ్చి, ఇప్పు డేమైంది. ఒకరిల్లు నిలవటం కాని, మేం చేస్తున్నది ఒకరిల్లు కూల్చటం కాదే' అని నచ్చచెప్ప బోయింది. 'మా ఇల్లు కూలిపోతున్నదే తల్లీ' అని మళ్ళీ గోలగా ఏడ్చారు. రాజ్యలక్ష్మికి కోపం వచ్చింది 'అయితే ఏమంటారో చెప్పండి' అని అడిగింది.

'నే పోయి గోదావరిలో పడతానని బెదిరించు. పుట్టింటికి వెళ్ళిపోతానని జగడం పెట్టుకో. అప్పుడు మీ ఆయన మగడు పోయిన దానికి మళ్ళీ పెళ్ళి మాట తలపెట్టడు' అని హితబోధ చేశారు.

'మా ఆయన సంగతి మీకు తెలియదు. మావారి మాటే నాకు సర్వస్వం' అని ఖండితంగా చెప్పి పంపించింది చిరునవ్వుతో రాజ్యలక్ష్మి.

వితంతు తొలి వివాహం జరగబోతుంది. విధవ పదేళ్ళ పిల్ల గౌరమ్మ ఇంటికి వచ్చిన సంగతి ఎట్లా తెలిసిందో! దేవుడు వెలిశాడంటే చూడటానికి జనం ఎట్లా విరగబడతారో, అట్లా తిరుపతి వేంకటేశ్వరుడి గుడిలా అయిపోయింది ఇల్లు. ప్రతి వాళ్లా వచ్చి చూసిపోతున్నారు.

డిసెంబరు 11వ తేదీ పెళ్ళి. గోగులపాటి శ్రీరాములు తనకు మరిదిలాంటివాడు. అత్తగారు తన కొడుకు లాగానే పెంచింది శ్రీరాములును కూడా. శ్రీరాములు పెళ్ళికొడుకు, గౌరమ్మ పెళ్ళి కూతరు. ఇంటి చుట్టూ పోలీసులు. ఎందరెందరో పెద్ద అధికారులు వచ్చారు పెళ్ళికి. వీరేశలింగం ధైర్యం చూస్తూ వుంటే ఆశ్చర్యమనిపిస్తుంది.

ఇలా ఒకటి కాదు. ఏకంగా 55 వితంతు వివాహాలు జరిపించాడు. అటువంటి సన్నివేశాలు ఎన్నో వాళ్ళ జీవితంలో! చెన్నపట్నంలో, బెంగుళూరులో, బందరులో, బళ్ళారిలో, గుంటూరులో, బరంపురంలో, బొంబాయిలో, పూనాలో, సికింద్రాబాద్లో, వీరేశలింగం పక్కనే రాజ్యలక్ష్మమ్మ వుండవలసిందే. ఆయనకు సమస్తావచారాలూ ఆమె చేయవలసిందే.

బాల వితంతువు లెందరో వచ్చేవాళ్ళు. వాళ్ళను కడుపులో పెట్టుకొని కాపాడేది. విద్యాబుద్ధులు నేర్పేది. రాగానే అక్షరాలు దిద్దబెట్టేది. రేపు పెళ్ళి అయి అత్తగారింటికి వెళితే మీ కష్టసుఖాలు తెలియజేయటానికి మాకు జాబులు వ్రాయవద్దా, చదువు నేర్చుకోకపోతే ఎట్లా? అని బుజ్జగించి చెప్పేది. చెడుదారి నడిచిన అభాగ్యురాలంద్రను అసహ్యించుకొనేది కాదు. ఆదరించేది. ఒకసారి ఒక వితంతువు బిడ్డని కని వదిలేసి చెప్పకుండా ఫారిపోయింది. ఆ శిశువును ప్రేమతో పెంచవలసి వచ్చింది రాజ్యలక్ష్మి గారికి. మలమూత్రాలు కూడా శుభ్రం చేయవలసి వచ్చినా, ఆ అగతిక శిశువును పెంచింది రాజ్యలక్ష్మమ్మ.

స్త్రీ సమాజాన్ని ఆమె నిర్వహించేది. స్త్రీల ప్రార్థనా మందిరంలో తాను చేసిన కీర్తనలు పాడి, ప్రార్థనలు చేసేది. ఆ రోజుల్లో ఎక్కడా కూడా స్త్రీలకు ప్రత్యేక సమాజమూ, సమాజ మందిరమూ, ప్రార్థనా సమావేశాలు లేవు - ఒక్క రాజమండ్రిలో తప్ప.

రాజమండ్రి వెలుగు వీరేశలింగం.

రాజమండ్రి వెన్నెల రాజ్యలక్ష్మి

తెలుగుదేశానికి వెలుగు వీరేశలింగం.

ఆ వెలుగు సాయంతో వెన్నెలవలె వెలిగింది రాజ్యలక్ష్మమ్మ

తన ఇంటిదీపం, తన జీవిత ప్రయాణానికి తోడు, నీడ అయిన రాజ్యలక్ష్మి మరణం వీరేశలింగం పంతులుకు పిడుగు పాటైంది. ఈ అసహాయ దశ ఆయన మాటల్లోనే చదవండి.

1910వ సంవత్సరము నేను బెంగుళూరు నుండి వచ్చిన తరువాత రెండు మానములైనను గడవక మునుపే యాకస్మికముగా నాకొక్క ఘోరవిపత్తు సంభవించి నన్నీలోకములో ననహయుని జేసినది. బెంగుళూరి నుండి నా భార్య యిక్కడికి సంపూర్ణారోగ్యముతో వచ్చినది. తరువాత నైనను రోగ చిహ్నము లేవియు కనబడలేదు. ఆగస్టు నెల 11వ తేదీని పైకి నాభార్య యారోగ్యవతి యయి సుఖముగా నున్నట్టే కనబడినది. ఆ దినమున బ్రాతఃకాలమునను, సాయం కాలమునను తానే స్వయముగా వంటజేసి పెట్టినది. రెండు దినముల క్రిందట మా యావొకటి యీనగా గతదినము నందువలెనే నాడును

జున్ను చేసి నాకు గొంచెము పెట్టి యితరులకు భెట్టి తానింత తినెను.

నేను భోజనము చేసి మేడమీదికి బోయిన తరువాత నింట పనులన్నింటిని దీర్చుకొని పశువులకు గడ్డి వేయించి తాంబూలం వేసికొని రాత్రి పదిగంటలకు మేడ మీదికి వచ్చి యీశ్వర ప్రార్థనము చేసి తాను బోయి వసారాలో నున్న మంచముమీద బరుండి నిద్రపోయెను. నాభార్య మేడపైకి వచ్చినప్పటికే గదిలో నేను నిద్రపోయితిని. నేను సాధారణముగా రాత్రి యెనిమిది గంటలకే భోజనము చేసి తొమ్మిది గంటలకు నిద్రపోవుట వాడుక. తెల్లవారుజామున నా భార్య నాలుగు గంటలలో నిద్రలేచి గంటసేపు నాతో మాటాడుచు గూరుచుండి యైదుగంటల కీశ్వరప్రార్థనము చేసికొని క్రిందికి దిగిపోవుట యాచారము. నేనారాత్రి మూడుగంటల కాకముందేలేచి తలుపుతీసి క్రిందికి పోయితిని. నేను తలుపుతీసి చప్పుడు వినబడగానే 'క్రిందికి పోవుచున్నారా? దీపమున్నదా? జాగ్రత్తగా చూచిపొండి' యని పలుకరించుట వాడుకయైనను నాడట్లు పలుకరింపలేదు. నేను దొడ్డిలోనికి వెళ్ళివచ్చి నాభార్య మంచము వద్దకు పోయి మెల్లగా 'నిద్రపోవుచున్నావా' యని యడిగితిని. బదులు పలుకకపోవుట చేత నేను పోయి నా మంచముమీద మేలకొనియే పరుంటిని. కొంతసేపటికి గడియారము నాలుగు కొట్టినది. నాభార్య లేచివచ్చి పడక కుర్చీమీద కూర్చుండి నాతో మాటడ మొదలు పెట్టువేళ యయినది. ఇంకను లేచి రాలేదు. నేనప్పుడు నా మంచము మీద నుండి దిగి నాభార్య మంచము వద్ద నిలుచుండి 'ఇంకను నిద్రమెలకువ రాలేదా?' యని యడిగితిని. నా పలుకునకు మాటుపలుక లేదు. రాత్రిపొద్దు పోయిన దాక పనిచేసి వచ్చి యలసి గాఢనిద్ర పోవుచున్నదని తలచి నిద్రాభంగము చేయుట కిష్టములేనివాడ నయి లేపక నేను మడత కుర్చీమీద గూరుచుండి యుంటిని. ఇంతలో గడియార మైదుగంటలు వేసెను. నాభార్య యప్పటికిని లేచి రాలేదు. ఆమె యైదుగంటల తరువాత నెప్పుడును పరుండెడిది కాదు. అందుచేత నేను పోయి పిలిచి లేపి, పలుకకపోగా మీద చేయివేసి కదల్చితిని. దేహము చేతికి చల్లగా తగిలి లేవకపోగా, నేమియుదోచక యెట్లామేడదిగి వైద్యుని (డాక్టరును) పిలుచుకొని వచ్చుటకయి వితంతు శరణాలయము వద్ద నుండి పోవుచు నందు కాపురమున్న దిలపర్తి సుబ్బారావును లేపి 'నాకు వేగముగా నడవ కాళ్ళాడకున్నవి; నీవు పరుగెత్తుకొని పోయి పొరుగుతోటలో నున్న డాక్టరును లేపు' మని పంపి నేను వెనుకకుపోయితిని. నేను పోవునప్పటికి డాక్టరు లేచి యీవలకు వచ్చె, నాభార్యకు మూర్ఛ వచ్చినది తక్షణము రావలెనని నేనుకోరగా నతడు లోపలికి పోయి మందుబుడ్లు మొదలయినవి తీసికొని నావెంట వచ్చెను. అతడు నాతో మేడయెక్కి నాభార్యకు పరీక్షించి చూచి యేమియు చెప్పక యూరక యుండెను. 'ఏమి? యూరకుంటిరేమి?' యని వే నడుగగా 'ప్రాణము పోయిన'దని మెల్లగా నతడు చెప్పెను. నే నా మాట నమ్మక చక్కగాఁ బరీక్షింపవలసినదని యడిగితిని. ప్రాణముపోయి మూఁడు నాలుఁగు గంటలసేపయి యుండు నని చెప్పి యాయన

లేచెను. ఆయన వెంట నేనును గది గుమ్మము వఱకును నాలుగయి డడుగులు నడిచితిని. ఆయన గుమ్మముకడ నిలువబడి నన్నేదార్చి ధైర్యముగా నుండ వలసినదని బోధించి మెట్టుదిగెను. నేనును గోడకుఁ జేరగిలబడి నిలువబడి యుండగా లోపలినుండి యేదో వికార మారంభ మయి కాళ్లు తడబడ దడ పుట్టెను.

నాభార్య మంచము వద్దకుఁబోయి పరీక్షించి చూడగా నామె మొగము నందు జీవకళయేమియు దొలగక హాయిగా పరుండి నిద్రపోవుచున్నట్లే నాకంటికిఁ గనబడెను. ముక్కుమీద వ్రేలుపెట్టి చూచితినిగాని యూపిరి యాడుచున్నట్లు కనబడలేదు. పక్క దుప్పటి యేమియు చెదరక వేసినది వేసినట్లే యుండెను. తలలో పెట్టుకొన్న గులాబిపువ్వు వాడక యప్పుడు పెట్టుకొన్నట్లు గానే యుండెను.

పెట్టుకొని యుండిన నగలు పెట్టుకొన్నట్లుగానే యుండెను. వీని నన్నిటిని బట్టి విచారింపగా నా భార్య యించుకైన నాయాస పడలేదనియు కొట్టుకొన లేదనియు మూలగ లేదనియు రాత్రి యొంటిగంటకో రెండు గంటలకో నిద్రలోనే ప్రాణము పోయె ననియు స్పష్టమయినది.

అప్పుడు వితంతు శరణాలయములోని వారందఱును విలపించుచు వచ్చి పయికిఁ బోయి చూచి యేడువ దొడగిరి. ఇంతలో పట్టణము నుండి పలువురు మిత్రులువచ్చి నాభార్యను మేడమీది నుండి క్రిందికి దింపి మేము వాసము చేసేడి యింటి ముందు వసారాలో పడక కుర్చీమీద గూర్చుండఁ జెట్టిరి. ఆమె యప్పుడా కుర్చీమీద జీవించి కూర్చుండి యున్నట్లుగానే యుండెను.

నాభార్య మరణవార్త పట్టణములో తెలియగానే యేడు గంటల మొదలుకొని జనులు తీర్థ ప్రజవలె గుంపులు గుంపులుగా మా తోటలోనికి రాదొడంగిరి.

వచ్చిన వారిలో కొందఱు తమ కుటుంబములోని వారెవ్వరో పోయినట్లుగా నాభార్య నిమిత్తమయి విలపింపఁ జొచ్చిరి. ధైర్యము చెప్పి యేడు పుడిపి నన్నేదార్చి వచ్చిన వారు కొందఱు నన్నుఁ జూచి యేడువ సాగగా నేనే వారి యేడుపుడుప వలసిన వాడ నయితిని. ఇట్లు పురజను లెల్లరును నా యాపదకు వగచి తమ సానుభూతిని గనబఱచినందునకయి నే నెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁ డనయి యున్నాను. నా భార్యకు దహన సంస్కారమును తోటలోనే చేయించుటకు నిశ్చయించి మూడుగంట లయిన తరువాత ప్రేతమును ప్రార్థనాదికమును నిర్వర్తించుటకయి యానందా శ్రమమునకుఁ గొనిపోయితిని. ప్రార్థనములు మొదలైనవి జరిపిన పిమ్మట శవమును తోటలోనే యొక చివరను దహనము చేసితిమి. దహనము ముగియు నప్పటికి రాత్రి యేడుగంటలయినది.

ఈ దుఃఖవార్తను కనపర్తి శ్రీరాములుగారు కాబోలును తంత్రి ముకమునఁ దెలుపగా నాభార్య ప్రేమతోఁ బెంచి పెద్దవాడిని జేసిన గోగులపాటి వీరేశలింగము శీఘ్రకాలములోనే వచ్చెను. అతని భార్య కిచ్చుటకయి నాభార్య పెట్టెను దీని బనారసు

చీరను బైకిదీయునప్పటి కెంత యాపుకొన్న నాగక లోపలినుండి దుఃఖము పొరలివచ్చి నాకన్నుల నుండి నీరు కాలువలు గట్టెను. అతడును పెద్ద పెట్టున నేడ్చెను.

ఆనందాశ్రమమునకు సమీపములోనే తోటలో రాజ్యలక్ష్మి నివాసమును నొక గృహమును కట్టించి దానిలో పాలరాతితో చేయఁబడిన సమాధిని బెట్టి యందులో నాభార్య యస్థికలను నిక్షేపించితిని. ఈ పాలరాతి సమాధి కలకత్తాలో మిక్కిలి సుందరముగా చేయఁబడినది. సమాధి కిరుప్రక్కలను నాభార్య యొక్క జన్మదినమును మరణదినమును ధేలిపెడు వ్రాతలు పాలరాతి పలకలమీది చిత్రింపఁ బడినవి. అందొకటి యింగ్లీషు లోను, రెండవది తెలుగులోను వున్నవి. నాభార్యకు పువ్వులయం దత్యంత ప్రీతి కలిగియుండెను. అందుచేత సమాధి చుట్టును రాజ్యలక్ష్మి ప్రమదావనమను పేరుతో పుష్పవనము చేయబడినది. ఈ పువ్వుల తోటలో వివిధ స్థలముల నుండి తెప్పింపఁబడిన వింత వింతలయిన పూవులచెట్టును, పూవు దీవెలును గలవు. దీని కంతకును వేయి రూపాయలయినవి. నాభార్య పేరితో తోటలో నొక నుయ్యి కూడ ధర్మార్థముగాఁ ద్రవ్వింపఁబడినది' అంటూ కందుకూరి తన అర్ధాంగి పట్ల తనకున్న ప్రేమను ప్రకటించాడు. అన్నట్లు వీరేశలింగం తన స్వీయచరిత్రను ఈ మహా ఇల్లాలు రాజ్యలక్ష్మికే అంకితం చేశారు.

'ఓయో! నేను చేసిన సమస్త ప్రయత్నములలోను ఛాయవలె నాతోడ నుండి నన్ను ప్రోత్సహింపరచుచు ధర్మమార్గాను సరణము నందు నాతోడ గూడ సకల కష్టములను సంతోషపూర్వకముగా వహించుచు సత్యమైన సహధర్మచారిణి యయి తల్లి బిడ్డకు వలె నవ్యాజాను రాగము తోడ సహస్ర హస్తములతో సదా నాకు సంరక్షణము చేయుచు ఏబది సంవత్సరాల కాలము నా ప్రాణమునను ప్రాణమయి యుండిన నా యర్ధాంగి లక్ష్మియైన రాజ్యలక్ష్మికి దీనినే నంకితము చేయుచున్నాడను' రాజ్యలక్ష్మి ధన్యచరిత!

*

- డా॥ అక్కిరాజు రమాపతిరావు గారి వీరేశలింగము పుస్తకము, కందుకూరి స్వీయచరిత్రము ఆధారంగా..

చందాదారులుగా చేరండి

గ్రంథాలయ సర్వస్వం

మాస పత్రిక

సంవత్సరం చందా రూ. 300/-

చందా పైకం "ఆంధ్రప్రదేశ్ లైబ్రరీ అసోసియేషన్" పేర బ్యాంక్ డ్రాఫ్ట్ తీసుకొని క్రింది అడ్రస్ కు పంపగలరు.

ప్రధాన కార్యదర్శి, ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ సంఘం,

శ్రీ సర్వోత్తమ భవనం, విజయవాడ - 520 010.

For Online Payment

Name of the Account : Andhra Pradesh Library Association

Name of the Bank : Andhra Bank, Patamata

SB A/c. No. : 042410011012747

IFSC No. : ANDB0000424

రాజమండ్రిలో పంతులుగారు

పులుపుల వెంకటశివయ్య

పాతబిడ్డిపైన ప్యాసింజరు నెమ్మదిగా ఊగుతూ సాగుతుంది. అఖండ గోదావరి అమృతవాహిని నిర్మలంగా, శాంతంగా ఆలోచనలో మునిగిందా అన్నట్లు గంభీరంగా వుంది.

నేనూ, యం.బి.(మాకినేని బసవపున్నయ్య) సాయంత్రం రాజమండ్రి మెయిన్ రోడ్డుపైన బైలుదేరాం. కొద్దిగా ఆక్కడక్కడా నవీన సౌధాలున్నా మొత్తంమీద ఎక్కువభాగం పాత ఫక్కిమేడలూ, మండువా భవంతీలే.

ఏదో సీరియస్ గానే మాట్లాడుకుంటూ, మ్యూజియం గార్డెన్స్ లోకి వెళ్లాం. చెట్టున పాడుగు నేరేడుపండ్లు చూచి, 'ఇదేదో కొత్తరకం, పాడుగ్గా ఉన్నాయే' అన్నాడు యం.బి.

'చాలా పాతసరుకే, ఎన్నడో చూశా' నన్నాను. తిరిగి వచ్చే టప్పుడు కోటూ, తలపాగా, నిలుపు శిలావిగ్రహం ఒకటి చూశాం. 'అదిగో వీరేశలింగం శిలా విగ్రహం'

దగ్గర కెళ్లి చూశాం. భ్రమ. అది శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి గారిది. కృష్ణభారత కర్త, వ్యాస భారతానికి మక్కికి మక్కి తెనుగు ఫాటో. మేం భ్రమపడాల్సింది గాదు. వీరేశలింగం పంతులుగారి నివాసం ప్రజా హృదయాల్లో గాని మ్యూజియంలో కాదు. వెళ్ళిన దారినే వెనక్కిచ్చాం. ఇన్నీస్ పేట ప్రవేశించేటప్పటికి రోడ్డు విశాలమైంది. రోడ్డు రెండు వైపులా వీరేశలింగం పార్కు చాలా పెద్దది. కాని ఒక వైపు మూలచెట్లూ, క్రోటన్నా వున్నాయి. ఈ భాగంలోనే కుర్చీలో, కాలుపైన కాలు వేసుకుని వీరేశలింగం పంతులు శిలా ప్రతిమ విజయ పటిష్టమైన మనోదండి ముఖంతో ప్రతిబింబిస్తోంది. వృద్ధాప్యం వల్ల తెల్లనైన కనుబొమ్మల కింద కళ్లు తూర్పుదిక్కు తుది రేఖల జిలుగుల్ని పరీక్షిస్తున్నాయి. ముడుతలుబడి పండు వారిన ముఖం - 'చాలా వృద్ధాప్యంలో రూపమే ఈ విగ్రహం అన్నాను.'

'అవును. పండువారిన వయస్సూ, పక్కమైన మేధస్సూ' అన్నాడు యం.బి. రాజమండ్రి వెళ్ళిన మర్నాడుదయమే శ్రీతెలికచర్య ప్రకాశం గార్ని కలుసుకున్నాను. 'వీరేశలింగం పంతులుగారి వర్ధంతి మీరు జరుపుతారనగానే పరమ సంతోష మైంది. మీరు పూనుకున్నారంటే పంతులుగారి కృషికి ప్రచారం ఎంతైనా జరుగుతుంది' అన్నారు.

'పంతులుగారి ప్రహసనాలు ఒక అరడజను తిరిగి అచ్చు వేయించదలుచుకున్నాం' అన్నాను. అందుకు హితకారిణీ సమాజం వారి అనుమతి కావాలి' అని వెళ్ళిన పని తెలియచేశాను.

'మేం తిరిగి అచ్చు వేసేందుకు పర్మిషన్ వస్తే బాగుండు. కమిటీ మీటు కావాలంటే నెలలు, కాలాలు పడుతుంది కాబోలు' కొంచెం దీర్ఘంగా ఆలోచించాను.

'అ? ఎందుకూ? సెక్రటరీగారు పూనుకుంటే వారం రోజుల్లో పూర్తి అవుతుంది. లేకపోతే తీర్మానం సర్క్యులేటు చెయ్యొచ్చు. ఇంతకూ గంగన్న గారుంటే త్వరగా తేలిపోను. పబ్లికేషన్స్ విషయం ఆయనే చూస్తున్నారు'.

*****

'వీరు శివయ్యగారు, గంటూరు, ప్రఖ్యాత కమ్యూనిస్టు, వీరూ, వీరి పార్టీ వారంతా నిర్మాణ కార్యక్రమంతో ప్రజాసేవ చేయటంలో అతి శ్రద్ధగా పనిచేస్తారు. స్టూడెంట్ ఫెడరేషన్ నడిపిన వయోజన విద్యాకేంద్రంలో నేను గూడా పాఠాలు చెప్పడం జరిగింది.

పంతులుగారి వర్ధంతిని జరుపుతున్నారట.

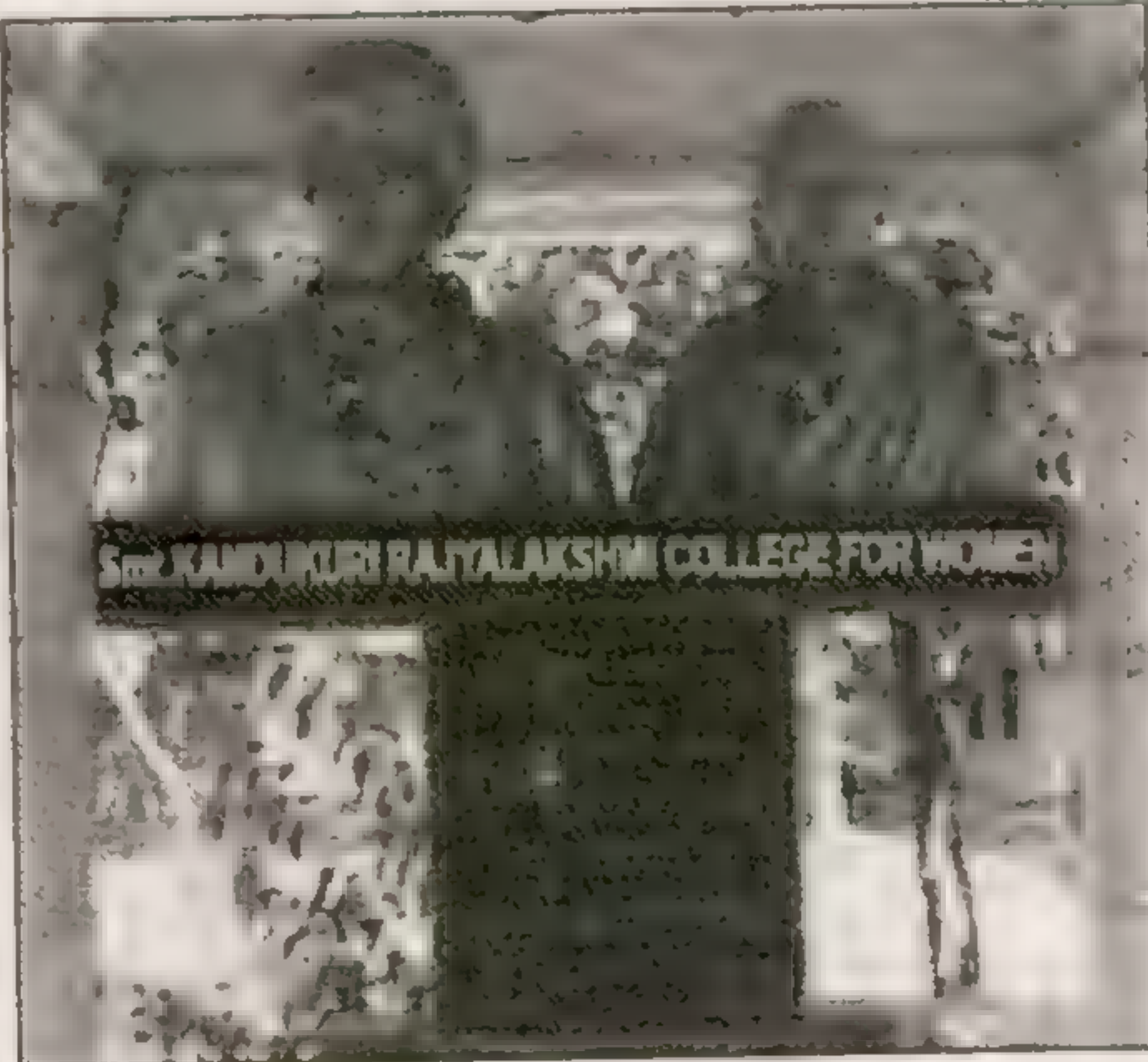
ఈ సందర్భంలో వారి ప్రహసనాలను తిరిగి ప్రకటిస్తారట. సమాజ్ పర్మిషన్ కొరకు మిమ్మల్ని జూడటానికి వచ్చారు. ఇలా నన్నూ, నే వెళ్ళిన పనీ, శ్రీ. సుందర శివరావు గారికి పరిచయం చేశారు ప్రకాశం గారు. (శివరావుగారు, హితకారిణీ సమాజ్ కార్యదర్శి).

'అవునండీ, బహుశా మీకు తెలిసే వుంటుంది. ఆంధ్రరాష్ట్ర అభ్యుదయ రచయితల సంఘమని ఒక సారన్వత సంఘమేర్పడి సంవత్సరం పైగా పని చేస్తోంది. శ్రీ వీరేశలింగం పంతులుగారు

అభ్యుదయ సాహిత్యానికి యుగపురుషుడు. ఆయన పేరు తలచుకోకుండా అభ్యుదయ రచన ఉద్యమ స్వభావం గ్రహించడం అసంభవం. అందువల్ల ఈ సంవత్సరం ఆయనగారి వర్ధంతి జరుపుదామనుకున్నాం. వర్ధంతి మే 27న 'కదండీ' అన్నాను. 'అవునవును. ఆ సంఘం వారు జాబు రాశారు. మళ్ళీ జవాబు కూడా రాశానే మే 27నే వర్ధంతి అనీ. మేం మాత్రం 'పౌండర్స్ డే' - స్కూలు వార్షికోత్సవం - పంతులుగారు పుట్టిన రోజు ఏప్రిల్ 16వ తేదీన జరుపుతాం' అన్నారు.

'ఈ సంవత్సరం పంతులుగారి వర్ధంతి ఆంధ్రదేశమంతటా జరుపుతామనుకుని నవ్య సాహిత్య పరిషత్తు, మహిళా, యువజన విద్యార్థి సంఘాలు అన్నీ నిశ్చయించాయి గాబట్టి మీ సాయం ఎంతో ఆపేక్షించి మీ దగ్గరికి వచ్చాం' అన్నాను. 'నన్నేం చేయ మంటారు?' అని అన్నారు శివరావుగారు.

తర్వాత ఆంధ్రులందరూ వర్ధంతి జరుపమని ఈ సంఘాలన్నిటి పేరా జాయింటుగా చేసే విజ్ఞప్తికి హితకారిణీ సమాజం

పేరు గూడ జేర్చడానికి అంగీకరించారు. పంతులు గారి ప్రవాసనాలు ప్రదర్శించడానికి అప్పటికప్పుడు పర్మిషన్ ఇచ్చారు.

ప్రవాసనాలను తిరిగి అచ్చువేయటానికి కమిటీ అంగీకారం కొరకు ఎన్నో రోజులు యింకా వేచి ఉండనవసరం లేకుండా, సెక్రటరీ హోదాలో స్వయంగానే అంగీకార పత్రాన్ని వ్రాసి ఇచ్చారు.

తరువాత మళ్ళీ మరో మారు శివరావుగార్ని కలుసుకోవలసి వచ్చింది. ఆ ప్రవాసనాలను స్వేజి కనుకూలంగా సంస్కరించడానికి పర్మిషన్ కొరకు వెంటనే పర్మిషన్ యిస్తూ, 'పంతులు గారి వర్క్సున్నీ తిరిగి అచ్చువేయడానికి వీలుంటుందా మీకు? పర్మిషన్ ఇస్తాం. కొంత డబ్బు జూడొచ్చు; అమ్మడానికి సర్వాధికారాలూ ఇస్తాం' అన్నారు.

హితకారిణీ సమాజ్ మీటింగు జరిగేదాకా వారం రోజులుండి ఊళ్లో పంతులుగారి సమకాలికులూ - సహచరులూ, అనుచరులూ, అద్వైతరత్నా అందరినీ కలుసుకుందామను కొన్నాను.

కనుమర్తి శ్రీరాములుగారు, 'వీరేశలింగం గారి సమకాలికుల్లో బ్రతికున్నది నేనొక్కడే. పంతులుగారికి శిష్యుడుగా వున్నాను. అనుచరుడుగా వున్నాను. ఆయన ఉద్యమంలో సహచరుడుగా వున్నాను. ఆయనపై వచ్చిన అభియోగాల్లో (కేసుల్లో) డిఫెన్సు ప్లీడరుగా వున్నాను. ఆయన కష్టకాలంలో పోషకుడిగాను, సేవకుడిగాను పనిచేశాను. ఆయన మహాపురుషుడు. ఆయన సాంగత్యం వల్ల నా జీవితం ధన్యమైందని గర్విస్తున్నా' నన్నారు.

మాసిన తెల్లగడ్డ మాటున ముసలిమొగం జేపురించింది. క్రుంగిన కన్నుల నుంచి కొత్త కాంతులు చిమ్మాయి.

'మీరు వర్ధంతి జరుపుతున్నారు, చాలా సంతోషం; నేనేం చెయ్యగలను? రెండేళ్ల నుండి వ్యాధి ప్రవేశించి బైటికి కదలలేకుండా వున్నాను. ఆరోజున మీరు ఉత్సవం జరిపే చోటికి తిన్నగా వస్తాను'.

'మీరు వీరేశలింగంగారి సమకాలికులు, అప్పులూ గాబట్టి వారి జీవిత విశేషాలను తెలుసుకుందామని వచ్చాను'.

'ఆయనే జీవిత చరిత్రను రాసుకున్నారు గదా? అంతకన్నా ఎక్కువేం చెప్పగలను?' 'స్వీయచరిత్ర 1910 వరకే వుంది. తరువాత 1919 వరకూ అంటే పంతులుగారి చివరి 9,10 ఏండ్ల చరిత్ర విశేషాలనూ మీ దగ్గర నుంచే తెలుసుకోవాలి'.

'అదంతా పంతులుగారు వృద్ధాప్యంలో పడ్డ కష్టాల గాథ. చాలా డెలికేటు విషయం'. కొంచెంసేపు అలుపు దీర్చుకుని ప్రారంభించారు.

'వీరేశలింగంగారు మొదటి నుంచి జబ్బు మనిషి, బలహీనుడు. ఆహారం మొదలైన విషయాల్లో జాగ్రత్తగా వుండేవాడు. ఆయన భార్య ఎంతో ఆనువొడ్డిగా ఉపచారాలు చేసేది. 1910లో ఆమె చచ్చిపోయిన తర్వాత పంతులుగారు మంగమ్మ అని ఒక అమ్మాయిని దగ్గరికి తీశారు. అన్నం బట్టా ఇచ్చి చదువు చెప్పించి కూతురులాగా చూచుకుండేవారు. తరువాత ఆ అమ్మాయికి పెండ్లి కూడా చేసి భార్యాభర్తలను తమతోనే వుంచుకున్నారు.

ఏ ఊరుబోయినా వెంట తీసికెళ్లేవారు. స్వాదుగా, ఆరోగ్యంగా భోజనం కావాలి. పెద్దతనం గాబట్టి ఎక్కువ ఉపచారాన్ని ఆపేక్షించేవారు'.

'అప్పటి కాయనకు 60 ఏళ్లు పైన వుంటాయి. ఆ ముసలి వాడికి, ఆ అమ్మాయికి ముడిబెట్టి అపవాదులు కల్పించి ఆయన పైన వ్యంగ్యంగా ఏవేవో పత్రికల్లో రాశారు. ఈ ఊళ్లోని టంగుటూరి శ్రీరాములు, నాళం కృష్ణారావు, పంతులు గారు స్పిరిట్ వున్న మనిషి, వాళ్ళపైన ఏవో మళ్ళీ రాశారు. పరస్పరం కోర్టు కెక్కారు.'

'మాననష్టం దావాలో పంతులుగారి తరపున నేనే వకీలును. వాళ్ళ తరపున టంగుటూరు ప్రకాశంపంతులు. క్రింద కోర్టులో పంతులుగారే గెలిచారు. జిల్లా కోర్టులో కేసు వుండగా - ఆయన చాలా మంచివాడు లెండి. 'మీరంతా పెద్దలూ, సంఘ సంస్కర్తలూ, ఆదర్శ పురుషులూ, ఇలా కొట్టాడుకోటం మంచిది కాదని' నచ్చ చెప్పాడు రాజీ చేశారు. పరస్పరం కేసులు ఎత్తేసుకునేట్లా, పంతులు గారిపై అపవాదు లేపినందుకు పశ్చాత్తాపం ప్రకటించేట్లాను. సరే అంతా సరే అనుకున్నారు.

'ఇంతలో ఆ జడ్జి బదిలీ అయి కొత్తవాడు వచ్చాడు. జడ్జి కుర్రవాడు. అదురు పిండం. పంతులుగారి కేసు కొట్టివేశాడు. తీర్పు ఎదిరివాళ్ల పక్షం చెప్పాడు.

'వీరేశలింగం అంతటితో ఊరుకున్నా మాను. ఎక్కడలేని పట్టుదల. ఎందు కూరుకుంటాడు. హైకోర్టు అప్పీలు చేశాడు; కేసు హైకోర్టులో వుండగానే చనిపోయాడు.

'వృద్ధాప్యం, వ్యాధి కోర్టులకు ఊరికే తిరగవలసిన మనఃశ్లేషం; ఎదటి పార్టీ వాళ్లకు పాఠం నేర్పాలనే పట్టుదలూ, మనిషి కుంగి పోయినాడు. చాలా కష్టపడ్డాడు లెండి'.

'ఆయన స్నేహితులైనండి; స్నేహితులమని చెప్పుకుంటున్న వాళ్లనండి ఆయన్నింత కష్టపెట్టారు. అరవై ఏండ్లు దాటిన ముసలి వాడికి అపవాదు లంటగట్టడానికి వెనుకాడ లేదండి'.

శ్రీరాములు గారి కళ్లు చెమ్మగిల్లాయి. దోవతి చెంగుతో కళ్లు తుడుచుకుంటూ, 'ఏం పట్టుదలండి! ఇంత శరీర బాధ, మనస్సు బాధపడుతూనే, చేతబూనుకున్న మహత్కార్యాలేమన్నా కట్టి పెట్టాడా, యీ కేసుల రోజుల్లోనే ఇంత కష్టపడుతూనే కవుల చరిత్రను పరిష్కరించి వ్రాశారు. చివరకు అచ్చు పూవులు దిద్దుతూనే చచ్చిపోయినారు' అని ముగించారు.

'మీరు దయచేసి ఆయన చివరి పదేళ్ళూ యీ జీవిత చరిత్రను వ్రాసి పంపండి. ఈ పనికి మీరు తప్ప మరొకరు రాయాలంటే సానుభూతి గల కలమైతేనే గాని సాధ్యపడదు' అని కోరాను.

పంతులుగారి పేరు రాజమండ్రిలో ప్రసిద్ధి. వీరేశలింగం హైస్కూలు, వీరేశలింగం పార్కు, ప్రతిమా, వీరేశలింగం తోటలో బత్తాయిలూ, వీరేశలింగం టౌనుహాలు, యిలా ఊళ్లో ముఖ్యమైన ప్రదేశాలకు ఆయన నామధేయం వుండటంతో అందరికీ ఆయన పేరు తెలుసు.

'రాజమండ్రిలో' యిలా వున్నా, పంతులుగారి ఉద్యమం దేశంలో వ్యాపించింది. ఆయన ప్రారంభించిన సంస్కరణలకు నేటికీ వ్యతిరేకత అంత గడ్డుగా లేదు. కాంగ్రెసు లాంటి మహా ఉద్యమంలో జీర్ణమైపోవడంవల్ల పంతులుగారి కృషి సర్వ సామాన్య విషయమై పోయింది. విశేషంగా, వింతగా, వ్యతిరేకంగా చూడబడ్డం లేదు.

'పంతులుగారు కాంగ్రెస్ కు వ్యతిరేకి అంటారు కొందరు. అది పొరపాటు. అనుకూలుడే, అయితే మితవాది - ఆ కాలపు మితవాదుల్లాగానే. బ్రిటీషు ప్రభుత్వం మనకు మేలు చేసింది కాబట్టి మనం కృతజ్ఞులుగా వుండాలి అనే సిద్ధాంతం. అయితే పరిపాలనలో జరిగే అన్యాయాలనే ఎదుర్కోవాలి; అందుకు ప్రజలకు విజ్ఞానం యివ్వాలని ఆయన అభిప్రాయం. మరి, ఈ అభిప్రాయమేగా బ్రహ్మాండమైన ప్రతిఘటనా ఉద్యమానికి పునాదైంది..'

వీరేశలింగం గారు తమ అసమాన బుద్ధి విశేషాన్ని ఉపయోగించి, మొదటి నుంచీ వ్యాధిగ్రస్తమైన శరీరాన్ని నిర్దాక్షిణ్యంగా కష్టపెట్టి, అమూల్యంగా సంపాదించిన ఆస్తినింతటినీ వ్యయించి, ఆయన అనంతరం ఆయన కృషి సాగేందుకు రాజమండ్రిలో కొన్ని సంస్థలు నిర్మించారు. నేను తిరిగి వచ్చే ముందే వాటి నన్నిటినీ ఓ మారుచూచాను. ఈ సంస్థలన్నీ నేడున్న వాటి ప్రస్తుత స్థితిలో ఒక విషయాన్ని తెలుపుతున్నాయి. ఏ ఉద్యమ మైనా ప్రజా సంపర్కం వదలినప్పుడు ఎలా వుంటాయో తెలుపుతున్నాయి.

వీరేశలింగం ఆస్థికోన్నత పాఠశాల ఏదో బండి తయారు చేసి పట్టాలపైకెక్కించారు. నిత్య ప్రయాణం సాగిపోతోంది. పట్టాలరిగిపోతే బండి కూలిపోతుంది. బల్లింగు పగులు చూపింది. ధన సాయం కావాలి.

స్కూలీ మధ్య గండం గడిచి బైటపడ్డది. రోటీనుగా సాగి పోతున్నది. ఎలాగో అన్ని స్కూళ్లలో మదిరే. నేనక్కడ వుండగానే స్కూలు సంస్థాపకుని స్మారకదినం జరిగింది. నవ్యాంధ్ర పితామహుని గొప్పదనానికి, యీ ఉత్సవం ఎత్తుగడకూ పోలికే లేదు. కమిటీలు నడిపే స్కూళ్ల కుండే బాధలన్నీ దీనికి వున్నాయి.

టౌను హాల్! పట్టణానికి మధ్యగా, కొండ మిట్టమీద ఎత్తుగా కట్టబడి వుంది. అందమైనదే. హాలు పెద్దదే. 400 మంది కూచో వచ్చును. సభలు, కాలక్షేపాలు జరగడం లేదు. బిలియర్లు టేబులూ, టెన్నిసు కోర్టు పాడుబడి వున్నాయి. రోజూ ఇరవై ముప్పై మంది వస్తారు. పేకాటతో కాలక్షేపం, దానిలోనే వీరేశలింగం ఆస్తిక గ్రంథాలయం వున్నది. తలుపు తెరిచిన పాపాన బోరు. వీరేశలింగం గారు ప్రాణ సమానంగా సేకరించిన గ్రంథాలన్నీ చెదలు సంతర్పణైనాయి, ప్రార్థన సమాజ మందిరం మట్టుకు అప్పుడప్పుడు ప్రార్థన చేస్తుంటుంది.

ఆనందాశ్రమం: వితంతు శరణాలయం

ఇది రెండు భాగాలుగా కట్టబడ్డది. ఒకభాగం 20 మంది వితంతువు లుండటానికి; రెండోది వారు చదువుకుండే స్కూలు

కొరకు. ప్రస్తుతం ఆ స్కూలు భాగంలో శరణాలయం డైరెక్టరు గారు కాపురముంటున్నారు. అక్కడికి వచ్చే వితంతువులకు స్కూలు నడపడం లేదు, దగ్గరే వున్న ఒక బాలికా పాఠశాలకు పంపుతున్నారు. ప్రస్తుతం 16 గురు వితంతు బాలికలు శరణాలయంలో వున్నారు.

ఈ శరణాలయం 30. ఎకరాల పైగా వున్న తోటలో వున్నది. ఆ తోట బత్తాయిలకు ప్రసిద్ధి, యితర చెట్లనేకం వున్నాయి. శరణాలయం డైరెక్టరుగారు దయతో నన్ను శరణాలయంలోకి, తోటలోకి తీసుకుపోయి చూపించారు. శరణాలయాన్ని గురించి వారిని రెండు మూడు ప్రశ్నలడిగాను. మూడో ప్రశ్నకి సమాధానానికి బదులుగానే 'జీతానికి వచ్చానండీ ఇటీవలేనే' అన్నారు.

పంతులుగారు తోటను ప్రాణసమానంగా పెంచారు. రెండు వేలాదాయం వచ్చేది. ఇప్పుడు రూ.1,100 మాత్రమే వస్తుంది. విశాఖ వసంతంలో పచ్చని చివురుటాకులతో పూవులతో శోభ లొలుక వలసింది. చలికాలంలోవలె విలవిలలాడుతుంది.

వీరేశలింగంగారు, ఆయన భార్య రాజ్యలక్ష్మమ్మ గార్ల సమాధులున్న కుటీరం వున్నది. ఆ తోటలోనే సమాధులు పాలరాతితో కట్టబడి అందముగా వున్నాయి. పైకప్పు చెదలు పట్టి వుంది. ఆ చెదలు పడకుండా, అసహ్యంగ వుండే ఒక తడికను పైన వేలగట్టారు. ఆ తడిక ఒక మూల ఊడి గాలి వచ్చినప్పుడల్లా పంతులుగారి సమాధి శిఖరం కొనలను కొడుతుంది. 'పంతులుగారి సమాధి శిఖరం కొనలో ఒక ముక్క విరిగిపోయిందని పాలపర్తి నరసింహంగారు ఎంతో నొచ్చుకుంటూ అన్నారు. ఆ పాడు తడిక బదులు చక్కని అంచుతో ఒక అందమైన గుడ్డను కట్టితే బాగుండేది.

మహాపురుషుల స్మారక చిహ్నాలు ఏవైనా జాతంతటికీ పవిత్రమైనవి. వారి మార్గంలో జాతి నడవడానికి ఉత్సాహమిచ్చేవి, దీక్షనిచ్చేవి. అవి ప్రజలు సొత్తు. ధర్మకర్తలు వాటిని కాపాడాలి.

రాజమండ్రిలో పంతులుగారి సంస్థలూ, అనుచరులూ, అనుయాయులూ, నాగరిక పట్టణమంతా చుట్టుముట్టారు. దక్షిణాన పంతులుగారూ, పంతులుగారి హైస్కూలు; ఉత్తరాన ఆనందాశ్రమం, వితంతు శరణాలయం; తూర్పు ఉదయకాల సూర్యుడు; పడమర నిర్మల అఖండ గోదావరి; పంతులు గారి అపూర్వపు అనుచరులు. కొంచెం మందకొడిగా వున్న నూతనులు, నవయౌవనులూ మేల్కొన్నారు. పంతులు గారి దేశభక్తి యుత సత్సంప్రదాయాలను ప్రజల నుత్తేజపరుస్తూ ముందుకు తీసు కెళ్తున్నారు. పంతులుగారి పేరునూ ఉద్యమాన్ని ప్రజాస్వామ్యంలో జానపద కళారూపాలను సైతం అవలంబించి ప్రచారం చేస్తున్నారు.

జోరున వర్షం కురిసి వెలిసింది. పాతబ్రిడ్జిని బాగుచేస్తున్నారు. పాసింజరు స్పీడెక్కువైంది. కింద అఖండ గోదావరి చిన్న చిన్న అలలు చేతులెత్తి కేరింతలు కొడుతుంది. *

(వీరేశలింగం వర్ధంతి సంచిక 1944 మే 27)

కందుకూరి స్వీయచరిత్రము

తెలకపల్లి రవి

'కార్యశూరుడు వీరేశలింగం, కదంపట్టి పోరాడినసింగం, దురాచారాల దురాగతాలను తుదముట్టించిన అగ్ని తరంగం' అని మహాకవి శ్రీశ్రీ ఆయనను అభివర్ణించారు. 'కొట్టుకొని పోయే కొన్ని కోటిలింగాలు, వీరేశలింగ మొకడు మిగిలెను చాలు' అని ఆరుద్ర ఆయనకు నివాళులర్పించారు. 'ఆధునిక కాలంలో అగ్ర గణ్యుడైన ఆంధ్రుడు' అని కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి అంటే, 'ప్రముఖ భారతీయులలో ఒకడు. లోతైన వివేచన, అంతులేని సాహసము, అమితమైన శక్తికలవాడు. అసత్యాన్ని చెండాడి ప్రగతి మార్గం కోసం పోరాడాడు' అని రాజాజీ ప్రస్తుతించారు. 'ఆదర్శ దృక్పథం గల కార్యవాది' అని నార్ల వెంకటేశ్వరరావు అన్నారు. 'ఆంధ్రలో జీవిత ప్రవాహాన్ని వీరేశలింగం కొత్తదారి పట్టించారు. ఈ కృషిలో ఆయనకు మార్గదర్శకులు లేరు. ఆయనతో పోల్చ దగినవారు లేరు' అని కుందూరి ఈశ్వరదత్తు కీర్తించారు.

ఇలాంటి వర్ణనలెన్నయినా నవ్యాంధ్ర వైతాళికుడు వీరేశలింగం విరాట్ న్వరాపాన్ని సంపూర్ణంగా చిత్రించలేవు. రాజా రామ మోహనరాయ్, ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగర్ వంటి మహా సంస్కర్తల కోవలోని వారు వీరేశలింగం. ఆయన సంస్కరణాభిలాష కేవలం గ్రంథాలు రాసి సాహిత్యరంగంలోనూ వరవడి పెట్టిన ప్రతిభా పాటవాలు ఆయన స్వంతం. అందుకే ఆయన ఆధునికాంధ్ర సంస్కార వికాసానికి అక్షరాలా ఆద్యుడు. మార్గదర్శకుడు. ఆనుభవాలగని.

భారతదేశంలో సాంస్కృతిక వునర్వికాసం పందొమ్మిదో శతాబ్ది ద్వితీయార్థంలో వూపందుకొన్నది. జాతీయ పునరుజ్జీవం, సామాజిక పునర్నిర్మాణం వంటి భావనలు ఆలోచింపజేశాయి. జీవితానుభవాలు, అవసరాలకు తోడు ఇంగ్లీష్ వారి సాంఘిక, సాంస్కృతిక ప్రభావం కూడా ఇందుకు ప్రేరేపించింది. తరతరాలుగా పాతుకుపోయిన సాంఘిక దురాచారాలు మేధావులను, ఆలోచనా పరులను కలవరపరచాయి.

ఈ నేపథ్యంలోనే వీరేశలింగం ఉద్యమించారు. ఆయన జన్మించడానికి పాతికేళ్లముందు వరకు చెదరు మదురుగానైనా సతీసహగమనం వంటి దురాచారం ఇక్కడా వుండేది. అక్షరాస్యత చాలా తక్కువ. పాత సామాజిక వ్యవస్థ శిథిలమవుతున్నా కూడా కొత్తది రూపం దాల్చలేదు. సంఘజీవనంలో అజ్ఞానం, ఆరోగ్యం, అంధవిశ్వాసాలు రాజ్యమేలుతున్నాయి. తరచు కరువు కాటకాలు, తుఫానులు, గాలివానలు వంటివి ప్రజల జీవితాన్ని కడగండ్రపాలు చేస్తున్నాయి. వాన కురిస్తేనే పంట. ప్రయాణ సాధనాలు లేవు. సంస్థానాధీశులు, జమీందారుల భోగవిలాసాలు, బ్రిటీష్ పాలకుల సాదుంతో పెత్తనం, విత్తం సంపాదించుకున్న కొత్త కులీనవర్గం, లంచగొండితనం, విద్యావిధానం, ప్రయాణ సాధనాలు నామమాత్రం. ఇలాంటి స్థితిలో ప్రజల అజ్ఞానం, భయభీతులు, దైన్యం వగైరాలను ఆసరా చేసుకుని క్షుద్రశక్తులు, మూఢనమ్మకాలు వెలితలలు వేస్తున్న దశ. వీటికి అందరికంటే

ఎక్కువగా బలైనవారు స్త్రీలు. అందులోనూ బాలవితంతువులు! 1901 లో దేశంలో పాతికేళ్లలోపు బాలవితంతువులు 12 లక్షల మంది వున్నట్లు జనాభా లెక్కలు చెప్పాయి. ఆడపిల్లలు చదువు కోకూడదు. వారికి లోకజ్ఞానం వుండకూడదు. బాల్య వివాహాలు, పురుషులకు నాలుగైదు పెళ్లిళ్లు. బాల వితంతువులు మాత్రం గొడ్డుచాకిరీలోనే జీవితం చాలించాలి.

ఇలాంటి పరిస్థితులలో పుట్టి వాటిని మార్చడానికి నడుంకట్టి, దేశానికే ఆదర్శం చూపిన ధీశాలి కందుకూరి. తన జీవితానుభవాలను, అభిప్రాయాలను స్వీయచరిత్రగా గ్రంథస్తం చేయడం తెలుగువారి మహద్భాగ్యం. ఆ మహావ్యక్తి ఆలోచనలతో, దృష్టి కోణంలో ఆయన జీవితాన్ని, నాటి కాలాన్ని సందర్శించగలగడం ఒక అపూర్వ అనుభవం. నిజానికి వీరేశలింగం స్వీయచరిత్ర

19-20 శతాబ్దాల మధ్యకాలపు మూడు తరాల

తెలుగువారి సాంఘిక చరిత్ర. ఆయన గూరించి అమూల్యమైన పరిశోధన చేసిన అక్కిరాజు రమావతిరావు గారన్నట్లు 'రాజారామ్మోహన రాయ్ కి మహాత్మాగాంధీకి మధ్యకాలపు తెలుగుదేశపు సాంఘిక, సాహిత్య వైద్య వైజ్ఞానిక రంగాల చరిత్ర. ఆనాటి సంధియుగం లోని సమాజం, న్యాయ స్థానాలు, పాఠశాలలు, కులాచారాలు, ప్రభుత్వ యంత్రాంగం, ఉద్యోగస్థుల నడవడులు, స్థానిక సంస్థల నిర్వహణ, యువతరానికి పెద్దలకు సంభవించిన భారీ సంఘర్షణలు ఇవన్నీ వీరేశలింగం స్వీయచరిత్ర ఆధారంగా అధ్యయనం చేయవచ్చు. ఇంకో విశేషమేమిటంటే తెలుగులో సంపూర్ణమైన

అర్థంలో తొలి స్వీయచరిత్ర కూడా ఇదే కావడం!

నిజానికి పంతులుగారికి స్వీయచరిత్ర రాసుకోవడం పెద్దగా ఇష్టం లేదు. 'పనిచేసి చూపవలయునన్న చింతయేకాని నన్ను గూర్చి నేను చెప్పకోవలయునన్న అభిలాష మొదటినుండియు నాకెందుకో లేకుండెను' అని ఆయన అవతారికలో మొదటి వాక్యంగా రాసుకున్నారు. అయితే ఆయన ఆదర్శ జీవితానుభవాలు గ్రంథస్థం కావాలనే ఆకాంక్షతో ఆత్మీయులు, అభిమానులు ఆ పని చేయమంటూ పంతులుగారిపై వత్తిడి తెస్తుండేవారు. అత్యంత అప్రమీత్రుడైన బసవరాజు గవర్రాజు ఇంగ్లీషులో కందుకూరి జీవిత చరిత్ర రాయాలని సంకల్పించగా ఆయనను నిరుత్సాహ పరచి కావలెనంటే తన మరణానంతరం రాయ మన్నారు. అయితే ఆయన కంటే చిన్నవాడే అయిన గవర్రాజు దురదృష్టవశాత్తు అకాలమరణం చెందారు. అప్పుడు పంతులు గారే గవర్రాజు జీవితచరిత్ర రాయాల్సి వచ్చింది. ఆ క్రమంలో స్వీయచరిత్రకు శ్రీకారం చుట్టినట్లయింది. ఈలోగా అభిమానులు తమకు తోచినట్లు రాయటం మొదలుపెట్టారు. రెండు భాగాలుగా పూర్తిచేశారు. 1911లో మొదటిభాగం అచ్చయ్యేలోగా సహధర్మచారిణి రాజ్యలక్ష్మమ్మగారు కన్నుమూశారు. జీవితాంతం

అన్ని మలుపుల్లో మహాత్మాగాల్లో తనతో నిలిచిన భార్య మరణం ఆయనను ఎంతో కృంగదీసింది. 'ఏబది సంవత్సరముల కాలము ప్రాణమునకు ప్రాణమైయుండిన నా యర్థాంగి లక్ష్మియైన రాజ్యలక్ష్మికి దీనిని నేనంకితము చేయుచున్నాడ'నని ఆయన రాశారు. అదృష్టవశాత్తూ ఆ అంకిత వాక్యాలు చాలా సం.లకు బయటపడి 1892లో విశాలాంధ్ర ప్రచురించిన స్వీయచరిత్ర ముద్రణలో చోటుచేసుకున్నాయి.

కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు గారి విజ్ఞాన చంద్రికా గ్రంథమండలి 1919లో రెండు భాగాలుగా స్వీయచరిత్ర ముద్రించింది. హితకారిణి సమాజం వారు 1954లో, 1963లో రెండుసార్లు పునర్ముద్రించారు. సుప్రసిద్ధ కవి, రచయిత చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంగారు 1936లో రెండవ ముద్రణకు పీఠికరాస్తూ, తన హోదాను 'వీరేశలింగ మహాశయుని శిష్యపరమాణువు' అని రాసుకోవడం ఆ గురుశిష్యులిద్దరి గొప్పతనాన్ని ప్రతిబింబిస్తుంది. హితకారిణి తరపునే స్వీయచరిత్రను సంగ్రహ ముద్రణ వెలుపుడింది. 1971లో నేషనల్ బుక్ ట్రస్ట్ వారు కూడా సంగ్రహ ముద్రణ వెలువరించారు. 1982లో విశాలాంధ్రవారు అక్కిరాజు రమాపతిరావు సంపాదకత్వంలో అధోజ్ఞాపికలు, వివరాలతో సహా స్వీయచరిత్ర సంపూర్ణ పాఠం పునర్ముద్రించారు.

చెట్టలేని చోట ఆముదం చెట్లు మహావృక్షమన్నట్లు తాను కొంత కృషి చేశానని పుస్తకం పాడుగునా ఎన్నిసార్లు సవినయంగా చెప్పుకున్నా పంతులుగారు తెలుగులో స్వీయచరిత్ర తనదే ప్రథమం అంటూ అందులోని కష్టనష్టాలను ప్రస్తావించారు. ఆత్మస్తుతి, పరనింద లేకుండా రాయటం, రాసినట్లు పాఠకులను ఒప్పించడంలో ఇబ్బందిని వివరిస్తారు.

పావన గోదావరి తీరంలోని రాజమహేంద్రవరం తరతరాల చరిత్రకు సాక్షిభూతమైంది. కళాసాహిత్యాలనూ ప్రవహింపజేసింది. ఆంధ్రమహాభారతానికి అక్కడే అంకురార్పణ జరిగింది. అలాంటి చోటు కందుకూరి వీరేశలింగం సంస్కారక్షేత్రం కావడం యాదృశికం కాదు. తాత వీరేశలింగమే గొప్ప వ్యవహార. ఎన్నో ఉన్నతోద్యోగాలు నిర్వహించిన వ్యక్తి. రాజమండ్రిలో లంకంత ఇల్లు కట్టాడు. వీరశైవుడైనప్పటికీ మెడలో లింగాకృతులు కట్టుకోకుండా కొద్దిపాటి సంస్కరణ దృష్టి ప్రదర్శించినాడు ఆయన. రెండో కొడుకు సుబ్బారాయుడుకు - పున్నమ్మకు 1848లో ఏప్రిల్ 16న పుట్టిన బిడ్డే వీరేశలింగం. పుట్టినప్పటి నుంచి జబ్బులు ఆయనను వెన్నాడాయట. ప్రాణాలు పోతాయని దాదాపు బయటపెట్టిన సందర్భాలూ వున్నాయి. అయినా మతాచారాలను తుదముట్టించే కర్తవ్య నిర్వహణకు ఆయన మృత్యుంజయుడై బయటపడ్డాడు! చనిపోయేవరకు సాంఘిక దురాచారాలతోనేగాక శారీరక రుగ్మతల తోనూ పోరాడుతూవచ్చాడు. నాలుగో ఏటనే తండ్రిని కోల్పోయినా పెత్తండ్రి సాయంతో, తల్లి నీడలో పెరిగాడు. చిన్నప్పడే పాఠాలు, శతకాలు బాగా వంట పట్టించుకొన్నాడు. అన్నట్లు ఆ రోజుల్లోనే తమ పంతులుగారిని అనుకరించి, ముక్కుతో మాట్లాడటం నేర్చుకున్నారు. ఈ దురలవాటు జీవితాంతం తనను వదిలి పెట్టలేదని ఆత్మకథలో వాపోయారు. ఆయన విద్యార్థి దశలోని కొన్ని ఘట్టాలు ఎంతో ఆసక్తి కలిగించడమేగాక ఆయన వ్యక్తిత్వాన్ని తెలియజెప్పాయి. ఏకసంఘాగ్రాహి కావడంతో ఆయనకు పాఠాలు త్వరగా వచ్చేవి. అయితే ఆ లక్షణమే తనను కొంత చెడగొట్టేదని

ఆయన రాసు కున్నారు. ప్రతిభ వుందని మరింత కష్టపడకుండా వుండటం కంటే ఎక్కువగా కష్టపడేవారే లోకానికి మేలు చేస్తారని అంటారు. విద్యార్థి దశలో ఆయన అసమర్థుడైన ప్రధానోపాధ్యాయునికి వ్యతిరేకంగా పోరాడి, వెనక్కు పంపించారు. చదువులలో ప్రతిసారీ ప్రథములుగా వచ్చి అనేక ప్రశంసలు, సహాయాలు అందుకున్నారు.

జ్యోతిషాలు, ముహూర్తాలపై, భూతవైద్యులు, దయ్యాలపైన ఆయన మొదటే విశ్వాసం పోగొట్టుకుని, అవన్నీ బూటకమని గ్రహించారు. బ్రహ్మసమాజ ఆచార్య త్రయంలో ముఖ్యులైన కేశవ చంద్రసేన్ రచనలు వీరేశలింగంగారిలో కొత్త ఆలోచనలు రేకెత్తించాయి. మిత్రులతో కలిసి సమావేశాలు జరుపుతూ నూతన విషయాలు చర్చించడం మొదలుపెట్టారు. తాము వీధిలో వెళ్తుంటే మూఢులు 'మీటింగుల వాళ్లు వీళ్లనరో' అని తమలో తాము చెప్పుకునేవారట! కొన్నాళ్ళు న్యాయవాదుల దగ్గర పని చేసిన తర్వాత ఆయనకు ఆ వృత్తిపై వైముఖ్యమేర్పడింది. న్యతంత్రంగా జీవించాలని, లేదా ఉపాధ్యాయుడుగా పని చేయాలని నిర్ణయించుకున్నారు. అలాగే పత్రికారచన కూడా మొదలుపెట్టారు. ఆ రోజుల్లో మద్రాసు నుంచి కొక్కొండ వెంకట రత్నం పంతులుగారు ప్రచురించే ఆంధ్ర భాషా సంజీవిని పత్రికలో స్త్రీ విద్యకు వ్యతిరేకంగా రాసేవారు. దాన్ని ఖండిస్తూ ఆయన బందరు నుంచి వెలువడే పురుషార్థ ప్రదాయనిలో వ్యాసాలు రాయసాగారు. ఆ తర్వాత 1874లో తానే వివేకవర్ధని పేరుతో మాసపత్రిక ప్రారంభించారు. దానికి అనుబంధంగా హాస్య సంజీవిని అనే మాసపత్రిక ప్రారంభించారు. తనపైన, తన రచనల పైనా ఛాందసులు చేసే విమర్శలను ఎదుర్కోవడానికి, సాంఘిక దురాచారాలను ఖండించడానికి ఆయన దాన్ని సాధనంగా చేసుకున్నారు. పెద్దయ్యగారి పెళ్ళి అని పామరులు చెప్పుకున్న బ్రాహ్మవివాహం ప్రహసనము ఈ పత్రికలోనే మొదట వెలువడింది. ఆనాటి న్యాయవాదులు, న్యాయమూర్తుల అవినీతి పనులను, వేశ్యావృత్తిని పోషించే దురాచారాన్ని శక్తివంతంగా ఖండించడానికి ఆయన తన పత్రికలను ఆయుధాలుగా వినియోగించారు. ఈ క్రమంలో ఎందరినో ఎదుర్కొన్నారు. ఎన్నో భాగోతాలు బయటపెట్టారు. వేలంపాట పెట్టి ఎక్కువ సొమ్ము నిచ్చిన వారికి అనుకూలంగా తీర్పులు చెప్పే మునసబు గారిని, ఆయనకు చిత్ర తీర్పులు రాసే చిత్రపు కవిరాజు అనే లాయరును పత్రిక కెక్కించారు. ఈనాడు ఎంతగానో చెప్పుకునే పరిశోధనాత్మక జర్నలిజంకు వరపడి పెట్టారు. వరువుపోయిన కవిరాజు ఆత్మహత్య చేసుకోగా, మునసబుకు మతి చలించింది. ప్రభుత్వోద్యోగులు, ప్లీడర్లు, కపటస్వాములు, వేశ్యా గృహ నిర్వాహకులు ఆయనను, ఆ పత్రికను తిట్టిపోశారు. అయినా ప్రజల ఆదరణతో 1876లో పక్షపత్రికగా మారింది. ఇంగ్లీష్ విభాగం కూడా వుండేది. ఇక తెలుగు విభాగంలో భాషా, సాహిత్య సంబంధమైన వ్యాసాలు, రచనలు, సమీక్షలు వగైరాలుండేవి. ఈ అనుభవాలు స్వీయ చరిత్రలో సజీవంగా సాక్షాత్కరిస్తాయి.

వీరేశలింగం గారి ఉద్యమానికి రెండు చక్రాలు. ఒకటి సాహిత్యం, రెండోది సంఘ సంస్కరణ. సాహిత్యకారుడుగా ఆయన కృషి అసాధారణమైంది. అందులోనూ అంతటి కార్యశీలిగా వుంటూ అన్ని రచనలు చేయడం ఆయనకే చెల్లింది.

నన్నయ్య కాలం నుంచి ఆయన కాలం వరకు వెయ్యేళ్లు తెలుగు సాహిత్యంలో ప్రక్రియా వైవిధ్యం, ఇతివృత్తి వైవిధ్యం నాస్తి. మానవునికే పరిమితమైన కథాంశాలూ లేవు. ఆ పరిస్థితులలో వీరేశలింగం లోక సాహిత్యానికి నాంది పలికారు. అనేక సాహిత్య ప్రక్రియలకు ఆద్యుడయ్యారు. 1899లో గోల్డ్స్మిత్ నవల 'వికార్ ఆఫ్ వేక్ ఫీల్డ్' ఆధారంగా రాజశేఖర చరిత్ర అనే తొలి తెలుగు నవల రాశారు. చేవుళ్లు, రాజులను గాక మానవుణ్ణి కథానాయకుడుగా తీసుకున్నారు. మొత్తంపైన ఆయన రచనలు వందకు పైనే వుంటాయి. కొత్త గ్రంథాలు రాయడమేగాక, పాతవి పరిష్కరించి ప్రచురించారు. వ్యాకరణం రాశారు. ఆఖరుకు వైజ్ఞానిక దృష్టితో జీవశాస్త్రం, ప్రకృతి శాస్త్రం వంటివి తెలుగులోకి తీసుకువచ్చారు. అందుకోసం ఆ రోజుల్లోనే జంతువులు, మానవుల శరీరభాగాలను క్షుణ్ణంగా తెలుసుకోవడానికి ప్రయత్నించారు. తెలుగులో తొలిసారి సమగ్రంగా కవుల చరిత్ర రాశారు. 1883లో స్త్రీల కోపం ప్రత్యేకంగా సతీహిత బోధిని అనే పత్రిక నడిపారు. స్త్రీలను చైతన్యపరిచే ఎన్నో రచనలు దానిలో వెలువరించారు.

స్త్రీ విద్య, వితంతు పునర్వివాహం కోసం వీరేశలింగం, ఆయన మిత్ర బృందం, శిష్యబృందం సాగించిన మహోద్యమం గురించి స్వీయచరిత్రలో చదువుతుంటే ఉత్సాహం, ఉత్తేజం ముప్పిరి గొంటాయి. సమాజంలో మార్పుకోసం పోరాడటంలోని సాధక బాధకాలు అవగతమవుతాయి. ఎందరినో కదిలించి, వెంట నడిపించుకోగలిగారు గనుకనే ఆయన ఒక సామాజిక శక్తిగా మారగలిగారు. ఛాందసులను, స్వార్థపరులను నైతికంగానే గాక భౌతికంగానూ ఎదుర్కోగలిగారు. ఆ రోజులలోనే వితంతు పునర్వివాహం కోసం ముప్పయివేల రూపాయలు విరాళమిచ్చిన పైదా రామకృష్ణయ్య వంటి వారి ప్రోత్సాహ, ప్రోద్బలాలు మరచిపోరానివి.

ఆయన 1879లో మిత్రులతో కలసి సంఘ సంస్కార సమాజం స్థాపించారు. వివిధ విషయాల గురించి ఉపన్యాసాలు మొదలు పెట్టారు. మిత్రుల ప్రోత్సాహంతో 1879 ఆగస్టు 3న రాజమండ్రిలో వితంతు పునర్వివాహాల ధర్మశాస్త్ర బద్ధమేనంటూ తొలి ప్రసంగం చేశారు. అంతే, ఆంధ్రదేశంలో సంచలనం రేగింది. ఖండన మండనలు వెల్లువెత్తాయి. వీటికి సమాధానంగా అదే ఏడాది అక్టోబర్ 12న రెండవ ప్రసంగం చేశారు. పండిత సభల్లో సవాలు చేసిన ఛాందసులు, తిరోగాములు వీరేశలింగం వాదనలను ఎదుర్కోలేక తబ్బిబ్బయ్యారు. ఆయనపై దౌర్జన్యంచేసి కసి తీర్చుకుందామని రాజమండ్రిలో ఒకసారి, కాకినాడలో ఒకసారి తీవ్ర ప్రయత్నం చేశారు. కాని విద్యార్థులు ఆయనను కాపాడారు. వీరేశలింగం నవభావాలు యువతరానికి ఎంతో నచ్చాయి. అందుకే వారాయన వెన్నంటి నిలిచారు. సంస్కరణలకు ముందుకు వచ్చారు. పీఠాధిపతుల లోపాలు, లోసుగులు బయటకు లాగారు. సమాచార సేకరణలో, సంరక్షణలో ఎంతో తోడ్పడ్డారు. అలాగే ఎందరో శ్రేయోభిలాషులు, దాతలు సంస్కరణాభిలాషులు ఆ మహనీయునికి ప్రత్యక్షంగా, పరోక్షంగా సహాయపడ్డారు. ఆ విధంగా తనతోపాటు నిలిచిన మిత్రులను, అన్నివేళలా అండగా వున్న విద్యార్థి బృందాన్ని గురించి ఆయన ఎంతో అభిమానంగా రాశారు.

1881 డిసెంబరు 11న ఆంధ్రదేశంలో తొలి వితంతు పునర్వివాహం రాజమండ్రిలో జరిగింది. కృష్ణాజిల్లాకు చెందిన

గౌరమ్మను వీరేశలింగం సన్నిహితులైన గోగులపాటి శ్రీరాములు రాజమండ్రిలో పెళ్లి చేసుకున్నారు. నిజానికది వివాహం కాదు. పెద్ద సాంఘిక సంగ్రామం. ఒక కురుక్షేత్రం. ఆనాటినుంచి ఎన్ని అవరోధాలు ఎదురైనా వీరేశలింగం వెనుకంజ వేయలేదు. ఎక్కడెక్కడ వితంతువులకు ఆ పుణ్య దంపతులే ఆశ్రయ మిచ్చారు. విద్యా, వైద్యం కల్పించి పెళ్లిళ్లు చేయడమేగాక కొత్త జంటలకు కొంత భృతి కూడా కల్పించారు. తనమీద గౌరవం గల దాతల ద్వారానూ, తాను స్వయంగానూ వీరేశలింగం గారు పెద్ద పెద్ద మొత్తాలు ఇందుకు వెచ్చించారు. ఆశ్రమాలు, విద్యా సంస్థలు కట్టించారు. కాలక్రమంలో కొందరు మిత్రులు శత్రువులుగా మారినా, సహాయం పొందినవారే కృతఘ్నులుగా మారినా, అనారోగ్యం వెంటాడినా ఆయన నిస్పృహ చెందలేదు. అసహాయశూరునిగా అవిశ్రాంత యోధునిగా ముందుకు సాగారు. అందరి మన్ననలు పొందారు. తెలుగుదేశం లోనే కాదు, దక్షిణ భారతమంతటా ఖ్యాతిగాంచారు. ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగర్ ఆయనకు అభినందన సందేశం పంపించారు. సుబ్రహ్మణ్య భారతి ఆయనని పాత్రగా పెట్టి నవల రాశారు.

సాహిత్యం, సంస్కరణలతోపాటు ఇతర విషయాలలోనూ ఆయన దూరదృష్టి కనపరిచారు. గ్రంథాలయాలు నెలకొల్పారు. పురపాలక కార్యక్రమాలలో పాల్గొన్నారు. పురమందిరం పేర టౌన్ హాల్ కట్టించారు. ఇవన్నీ ఆయన ఆధునిక దృష్టికి అద్దం పడతాయి. ఇందుకు సంబంధించిన జమా ఖర్చులు ఖచ్చితంగా రాసిపెట్టడం గొప్ప విశేషం.

స్వీయచరిత్రలో ఈ పరిణామాలన్నీ సవివరంగా చూడగలుగుతాము. అడుగడుగునా ఆయన కార్యశీలత, వినమ్రత గమనిస్తాము. జాతీయ కాంగ్రెస్ స్థాపనకు ఆయన ప్రతిస్పందన కూడా కనిపిస్తుంది. అయితే ఆనాటికి జాతీయోద్యమం ఇంకా విస్తరించలేదు. రాజ్యాంగ స్వాతంత్ర్యం కోసం పోరాటం కంటే సంఘ సంస్కరణ, సంస్కారాలు ముఖ్యమని ఆయన తలపోశారు. ఈ దృష్టి ఇంకా చాలామంది సంస్కర్తలలో కనిపిస్తుంది. అన్ని విషయాలలో అభివృద్ధి రావాలి గాని కేవలం రాజ్యాంగ సంస్కారం చాలదని ఆయన నొక్కి చెబుతారు. ఇంగ్లీషు వారి ప్రభావం వల్ల కలిగిన చైతన్యాన్ని సత్ఫలితాలను వివరిస్తారు. అయితే సంఘ సంస్కరణ లేని స్వాతంత్ర్యం నిష్ప్ర యోజన మనేది ఆయన ప్రధాన దృష్టి. 'సాంఘిక సంస్కారము లందు మనవారికి మాటలలో గల శూరత్వము కార్యములలో నింకను నేనభిలషించినంత కనబడుటలేదు. మన సంఘ స్థితి బాగుపడిన గాని ప్రభుత్వమువారనుగ్రహించు స్వాతంత్ర ఫలములను మనము నిర్విచారముగా ననుభవింపజాలము' అని ఆయన స్వీయచరిత్ర చివర విన్నపము పేర రాశారు. కులమతతత్వాలు, ఛాందసాలు, జ్యోతిషశాస్త్రం తదితర శాస్త్రాల పేరిట సాగు అంధవిశ్వాసాలు గమనిస్తే ఆయన ఆవేదనలోని వాస్తవికత ఎవరైనా అర్థం చేసుకోగలుగుతారు.

అందుకే వీరేశలింగం జీవితానుభవాలు నేటి పరిస్థితులలో మరింత ప్రాధాన్యత సంతరించుకుంటున్నాయి. ఆ యుగకర్త జ్ఞాపకాలు మరోసారి కర్తవ్యోద్దీపకాలయితే అంతకన్నా కావలసింది ఏముంటుంది!

*

ఉభయ తెలుగురాష్ట్రాలలో ఘనంగా పుస్తక దినోత్సవాలు

అక్కడొక గుడి వుంది. ఆ గుడి ముందు ఒక హుండి వుంది.

చాలకాలంగా ప్రతీవారం భక్తులు యిస్తున్న విరాళాలతో ఆ హుండి నిండుతుంటుంది.

ఇదికాక ప్రతీరోజు కొందరు భక్తులు సంచల నిండా యీ యజ్ఞానికి సంబారాలు అందిస్తూ,

యీ పుణ్యకార్యంలో తామూ భాగస్వాములం అవుతున్నామని సంబర పడుతుంటారు.

ఇలా సంవత్సరకాలంగా పోగొన సంపద 50 వేలను దాటింది. శుభముహూర్తం వచ్చింది.

విభాగాలు, భాగ హారాలు, తీసివేతలు పూర్తయి ఏప్రిల్ 20, 21 తేదీలలో విజయవాడ శ్రీ సర్వోత్తమ భవనంలో జరిగే యీ విందు భోజనానికి పత్రికల ద్వారా ఆహ్వానాలు వెళ్లాయి. ముహూర్త కాలానికి భక్తులు వెల్లువగా విచ్చేశారు.

రెండు రోజుల పాటు జరిగిన యీ సంతర్పణలో పాల్గొని తమ ఆర్జిని తీర్చుకొని

మళ్లీ సంవత్సరంపాటు దీనికై ఎదురుచూస్తూ తిరుగు ముఖం పట్టారు.

ఇమేమిటండీ అమకుంటున్నారా?....

అదేనండీ, గుడి అంటే దేవుడి గుడికాదు, పుస్తకాల గుడి. హుండి అంటే దేవుడికి సమర్పించే విరాళాల హుండి కాదు, అది జ్ఞాన నిధులుండే పుస్తకాల హుండి. అక్కడ జరుగుతున్నది అన్నసంతర్పణ కాదు, పుస్తక సంతర్పణ. అపురూపమైన ఎక్కడా లభించని పుస్తకాలతోపాటు అన్ని వయసులవారు పుస్తకాల విందు ఆరగించే పవిత్ర స్థలి.

ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ సంఘం ఆధ్వర్యంన 2015లో ప్రారంభమైన యీ పుస్తకాల విందుకు ప్రతి సంవత్సరం ఆదరణ పెరుగుతోంది. ప్రతీరోజు ఫోన్లద్వారాను, స్వయంగాను వచ్చి ఎప్పుడు యీ పండుగ నిర్వహిస్తున్నారనే ఆరా, ఇలా ఒకరికి తెలిసిన సమాచారం మరొకరికి అందించు కుంటూ వెల్లువలా తరలివచ్చారు. దాదాపు 30 మంది వాలంటీర్లు శ్రమపడి నగరవాసుల పుస్తక దాహార్జిని కొంతవరకు తీర్చడానికి ప్రయత్నించారు.

20వ తేదీ ఉదయం 9 గంటలకు యీ ఉచిత పుస్తక పంపిణీ కార్యక్రమాన్ని ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ సంఘ కోశాధికారి, కళాశాల విశ్రాంత గ్రంథపాలకుడు వేములపల్లి వెంకటేశ్వరరావు ప్రారంభించారు. ఇటీవల పుస్తక పఠనంపై విద్యార్థులకు నిర్వహించిన పోటీలలో 100 రోజులలో 485 గంటలపాటు గ్రంథాలయాలలో పుస్తకపఠనం చేసిన విద్యార్థి ఎం.లలిత సరస్వతీ విగ్రహానికి పూజా కార్యక్రమం చేశారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ సంఘ ప్రధాన కార్యదర్శి డాక్టర్ రావి శారద యీ సందర్భంగా మాట్లాడుతూ గత 5 సం.లుగా యీ ఉచిత పుస్తక కార్యక్రమానికి ఆదరణ పెరుగుతోందని, ప్రారంభించిన కొద్ది గంటలకే వందల సంఖ్యలో పౌరులు పాల్గొని తమకు నచ్చిన వేలాది పుస్తకాలను తీసుకువెళ్లటం ఆనందం కలిగించిందన్నారు. తొలిరోజు షుమారు 6 వేల మంది విచ్చేసి 20 వేల పుస్తకాలు తీసుకువెళ్లారన్నారు. పుస్తకాలు విషయాల వారీగా విభజించడం వల్ల తమకు పుస్తకాలు వెదుక్కోవటం సులభమైందని సందర్భకులు తెలిపారన్నారు. 2015 నుండి గత నాలుగు సంవత్సరాలుగా షుమారు లక్ష పుస్తకాలు ఉచితంగా

పంపిణీ చేశామని, విజయవాడలోనేకాక శ్రీకాకుళం, విజయ నగరం, విశాఖ, ప్రకాశం, నెల్లూరు వంటి దూరప్రాంతాలలో గ్రంథాలయాలకు అచ్చటి మా జిల్లాశాఖల ద్వారా కూడా ఈ పంపిణీ కార్యక్రమాన్ని నిర్వహించినట్లు తెలిపారు. తొలిరోజు ఇంటర్, డిగ్రీ, ఇంజనీరింగ్, వైద్య విద్యార్థులే కాకుండా పోటీ పరీక్షలకు హాజరయ్యేవారు ఎక్కువగా విచ్చేశారు. వృద్ధులు, మహిళలు, పిల్లలు ఎందను సహితం లెక్కచేయకుండా తరలివచ్చారు. ఇంకా అనేక విద్యాసంస్థలు, గ్రంథాలయాల వారు సహితం వచ్చి అధిక మొత్తంలో పుస్తకాలు తీసుకువెళ్లారు.

రెండవరోజు ఆదివారం సెలవుదినం కావటం, స్కూలు పిల్లలకు పరీక్షలయిపోవడంతో వేలాదిమందితో ప్రదర్శన ప్రాంగణం కిటకిటలాడింది. దీంతో మహిళలు, వృద్ధులు, పిల్లలు యిబ్బంది పడ్డారు. ఒకదశలో బయటనుండి వచ్చే వారిని కొంత సేపు ఆపవలసి వచ్చింది. ఈ రెండు రోజులలో దాదాపు 15 వేల మంది సందర్శకులు విచ్చేసి షుమారు 40 వేల పుస్తకాలు తీసుకువెళ్లారు. ప్రతి సంవత్సరం జనవరి నెలలో విజయవాడలో జరిగే పుస్తక మహోత్సవంలో నూతన పుస్తకాలు, ఏప్రిల్ మాసంలో సర్వోత్తమ భవనంలో అపురూపమైన ఎక్కడా లభించని పాత పుస్తకాల ఉచిత పంపిణీ ఆనవాయితీగా జరిగే కార్యక్రమాలని సందర్భకులు వ్యాఖ్యానించడం నిర్వాహకుల శ్రమను మరిపిస్తుంటాయి. నగర పౌరులకేకాక, సమీప పట్టణ, గ్రామీణ ప్రజల సాహితీ దాహార్జిని యివి తీరుస్తున్నాయనేది అక్షరం సాక్షిగా సత్యం.

ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ సంఘం

ఉత్తరాంధ్ర జిల్లాల కన్వీనర్

ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ సంఘం, ఉత్తరాంధ్ర జిల్లాశాఖల కన్వీనర్, ఆంధ్రప్రదేశ్ గాంధీ స్మారకనిధి విజయనగరం జిల్లా కన్వీనర్ డాక్టర్ డి.పారినాయుడు ఆధ్వర్యంలో ప్రపంచ పుస్తక దినోత్సవాన్ని మరన్మరించుకొని విజయనగరం జిల్లా పార్వతీపురంలో పాత బస్టాండ్ నుండి బెలగాం వరకు విద్యార్థులు, అధ్యాపకులు, యువకులు, పుస్తక ప్రేయులతో పుస్తక దినోత్సవ ర్యాలీని నిర్వహించారు. ఈ సందర్భంగా వాహనంలో కొత్త

పుస్తకాలను 'తీసుకుని వెళ్లి, ఇళ్లలో వున్న చదివేసిన పాత పుస్తకాలను ఇచ్చి, కొత్తపుస్తకాలు తీసుకొమ్మని ప్రజలకు విజ్ఞప్తి చేశారు. పుస్తకాలు అంటే విజ్ఞాన నిధులని, యీ పుస్తక నిధులను ప్రస్తుత తరంతోపాటు భావి తరాలకు అందించాల్సిన బాధ్యత మనపై వున్నదన్నారు. ఈ కార్యక్రమంలో పుస్తక పఠన ఆవశ్యకతను తెలుపుతూ కొత్త పుస్తకాలను పౌరులకు అందించారు. ఈ ర్యాల్ లో ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ సంఘం, గాంధీ స్మారకనిధి ప్రతినిధులు బి. అప్పల నరసయ్య, బెలగాం భీమేశ్వరరావు, కైలాసరావు తదితరులు పాల్గొన్నారు.

అనంతరం అదేరోజు సాయంత్రం ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ సంఘం జీవితసభ్యులు సముద్రాల గురుప్రసాద్ ఆధ్వర్యంలో పుస్తక దినోత్సవ సభ విజయనగరం గురజాడ జిల్లా కేంద్ర గ్రంథాలయంలో జరిగింది. ఆయన యీ సందర్భంగా మాట్లాడుతూ మంచి పుస్తకం విజ్ఞానాన్ని అందిస్తుందని, మార్గ నిర్దేశం చేస్తుందన్నారు. పుస్తక దినోత్సవం సందర్భంగా నిర్వహించిన క్వీజ్ పోటీలలోని విజేతలకు జిల్లా గ్రంథాలయ సంస్థ అధ్యక్షులు బొడ్డుల నరసింగరావు బహుమతులు సందజేశారు. పుస్తకం మనిషి మేదస్సుకు పదును పెడుతుందని, మహనీయుల జీవితాలు విద్యార్థులను, బాలబాలికలను ప్రభావితం చేస్తాయని, జీవిత చరిత్రలు పిల్లలచే చదివించడం అలవాటు చేయాలన్నారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ సంఘం ఉత్తరాంధ్ర జిల్లాల కన్వీనర్ డాక్టర్ డొల్లు పారినాయుడు మాట్లాడుతూ మనిషిలో మానసిక పరివర్తన తీసుకువచ్చి సన్మార్గంలో నడిచేందుకు పుస్తకం దోహద పడుతుందన్నారు. ఈ కార్యక్రమంలో జిల్లా గ్రంథాలయ సంస్థ కార్యదర్శి వెన్నేటి శ్రీ సూర్యనారాయణ మూర్తి, ఎం.సుభద్రాదేవి, హిమబిందు తదితరులు పాల్గొన్నారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ సంఘం

కృష్ణాజిల్లాశాఖ

ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయసంఘం, కృష్ణాజిల్లాశాఖ, ప్రపంచ తెలుగు రచయితల సంఘం సంయుక్త నిర్వహణలో ప్రపంచ పుస్తక దినోత్సవం ఏప్రిల్ 23వ తేదీ సాయంత్రం విజయవాడలోని మాకినేని బసవపున్నయ్య విజ్ఞాన కేంద్రంలో జరిగింది. కృష్ణాజిల్లా రచయితల సంఘాధ్యక్షులు గుత్తికొండ సుబ్బారావు సమావేశానికి అధ్యక్షత వహించగా, కార్యదర్శి డాక్టర్ జి.వి.పూర్ణచంద్, ఆంధ్ర ప్రదేశ్ శాసనసభ ఉపసభాపతి మండలి బుద్ధప్రసాద్, ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ సంఘ ప్రధానకార్యదర్శి డాక్టర్ రావి శారద, సంఘ కృష్ణాజిల్లా శాఖ అధ్యక్షులు వేములపల్లి కేశవరావు, ఆంధ్రప్రదేశ్ సృజనాత్మకత, సాంస్కృతిక సమితి సి.ఇ.ఓ. డాక్టర్ దీర్ఘా విజయభాస్కర్ తదితరులు వేదిక నలంకరించారు.

గుత్తికొండ సుబ్బారావు తన అధ్యక్షోపన్యాసంలో అక్షరం నేర్చిన వారికి నేడు పండుగ దినమని, గ్రంథాలయోద్యమం ఎక్కడ పరిధవిల్లుతుందో అక్కడ విజ్ఞానం వెల్లివిరుస్తుందన్నారు. పుస్తక పఠనం మనిషి మస్తిష్కానికి మేలు చేస్తుందని, అందుకనే 106 సం.లుగా తెలుగు ప్రజానికానికి విద్య, విజ్ఞానం అందించ

టానికి కృషిచేస్తున్న ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ సంఘం, యీ ఉచిత పుస్తక వితరణ కార్యక్రమాన్ని ఒక ఉద్యమంగా మలచిందని ప్రసంగించారు.

వేములపల్లి కేశవరావు తన స్వాగతోపన్యాసంలో గత 5,6 సం.లుగా ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ సంఘం, కృష్ణాజిల్లా శాఖ పక్షాన చేస్తున్న కృషిని వివరించారు. జ్ఞానార్జనకు ముడి సరుకు పుస్తకమని, పుస్తక పఠనానికి విశేషకృషి చేస్తున్న వ్యక్తులను, సంస్థలను యీ పుస్తక దినోత్సవం సందర్భంగా సత్కరించడం ఆనవాయితీగా పెట్టుకున్నామని తెలుగు రాష్ట్రాలలోని జిల్లా పరిషత్, మునిసిపల్ పాఠశాలలలో 1200 లకు పైగా గ్రంథాలయాలను ఏర్పాటుచేసి, పాఠ్యగ్రంథాలకు తోడు నీతిదాయక, వైజ్ఞానిక, మహనీయుల జీవిత చరిత్ర పుస్తకాలకు విద్యార్థులకు చేరువచేస్తున్న 'బైడ్' సంస్థకు యీ సందర్భంగా సత్కరించ దలచామని తెలిపారు.

అనంతరం బైడ్ సంస్థ పక్షాన గ్రంథాలయాల నిర్వహణలో ఆ సంస్థ ప్రాజెక్ట్ డైరెక్టర్ గా వున్న డాక్టర్ రావి శారదను జ్ఞాపిక, పుష్పాదులు, దుశ్శాలువతోను శాసన సభ ఉపసభాపతి మండలి బుద్ధప్రసాద్ సత్కరించారు. అనంతరం శారద తన ప్రసంగంలో గత దశాబ్దకాలంపైగా బైడ్ సంస్థ చేస్తున్న కార్యక్రమాలను వివరిస్తూ విద్యాలయాలలో లైబ్రరీలు నెలకొల్పి పుస్తకాలను పిల్లలకు చేరువచేయటం వల్ల వారు మంచి పౌరులుగా ఎదగటానికి అవకాశముంటుందని, యీ విషయంలో తాము నిర్వహించిన సర్వేలు చాల సంతృప్తి కలిగించాయన్నారు. పిల్లలలో మంచి పుస్తకం చదివించే అలవాటు చేయాలని, యీ పుస్తకం దినోత్సవం సందర్భంగా ప్రతి తల్లి తండ్రి, కుటుంబసభ్యులు పిల్లలకు పుస్తకాలు కానుకగా అందించాలని విజ్ఞప్తి చేశారు.

అమరావతి కల్చరల్ సొసైటీ కార్యనిర్వహణాధికారి డాక్టర్ ఈమని శివనాగిరెడ్డి తన ప్రసంగంలో పుస్తకానికి ప్రాచుర్యం తగ్గదని తెలుపుతూ ఎన్ని మాధ్యమాలు వచ్చినప్పటికీ దీనికి ప్రత్యామ్నాయం లేదన్నారు. డాక్టర్ విజయభాస్కర్ తన ప్రసంగంలో రచయితలు విషయ ఇతి వృత్తాన్ని ఎన్నుకునేటప్పుడే జాగ్రత్తగా ఆలోచించి రచన చేస్తే తప్పక ప్రజాదరణ లభిస్తుందని, తన వంతుగా మంచి పుస్తకాల ప్రచురణలను ప్రోత్సహిస్తానని హామీయిచ్చారు. అనంతరం డాక్టర్ జి.వి.పూర్ణచంద్ 'స్వీయ ప్రచురణలు - సాధక బాధలు' అనే అంశంపై ప్రధాన ప్రసంగం చేస్తూ రానున్నది స్వీయ ప్రచురణల యుగం అని గురజాడ 110 సం.ల క్రితం అన్న మాటలు గుర్తుచేశారు.

మండలి బుద్ధప్రసాద్ తన ప్రసంగంలో పుస్తకం పట్ల ముందు మాట్లాడిన వ్రతీవక్త తమ ఆలోచనలు, అనుభవాలు వివరించడం పుస్తకప్రియుడుగా తనకు సంతోషం కలిగిందని, పుస్తకం జీవితంలో తోడుగా నిలుస్తుందన్నారు. మంచి పుస్తకాలు చదివించే దిశగా ఉపాధ్యాయులు విద్యార్థులను తయారు చేయాలని, పుస్తక పఠనంపై పోటీలు నిర్వహించాలని తెలిపారు. అనంతరం ప్రపంచ రచయితల సంఘం వెబ్ సైట్ ను ఆయన

ప్రారంభించారు. ఈ సందర్భంగా పుస్తక ప్రచురణ, రచన, గ్రంథాలయ రంగాలకు సేవలందించిన వారిని సత్కరించారు. **కిట్స్ వరంగల్**

వరంగల్ లోని కాకతీయ ఇన్స్టిట్యూట్ ఆఫ్ టెక్నాలజీ అండ్ సైన్సెస్ కళాశాల గ్రంథాలయంలో ప్రపంచ పుస్తకదినోత్సవాన్ని పురస్కరించుకొని ప్రముఖ ప్రచురణకర్తల సహకారంతో పుస్తక ప్రదర్శన ఏర్పాటు చేశారు. కళాశాల ప్రిన్సిపాల్ కె.వి.రఘుబాబు పుస్తక ప్రదర్శనను ప్రారంభిస్తూ విద్యార్థులతోపాటు అధ్యాపకులు సహితం వృత్తిపరమైన నైపుణ్యాలు తెలుసుకోవటానికి పుస్తకం ఆధారితంగానే జరుగుతుందని, తరచు గ్రంథాలయాలను సందర్శిస్తూ జ్ఞానార్జన చేయాలని విజ్ఞప్తి చేశారు. గ్రంథపాలకుడు డాక్టర్ కె.ఇంద్రపేనారెడ్డి వివిధ బ్రాంచీలలోని విద్యార్థులకు ఏ పుస్తకాలు ఏవిధంగా ఉపయోగపడవో వివరించారు. ఈ కార్యక్రమంలో గ్రంథాలయ కమిటీ అధ్యక్షులు ఎం.వీరారెడ్డి, అకడమిక్ డీన్ డాక్టర్ సి.వెంకటేశ్ వివిధ విభాగ అధిపతులు, గ్రంథాలయ సిబ్బంది పాల్గొన్నారు.

హితమ్, హైదరాబాదు

హైదరాబాదు ఇన్స్టిట్యూట్ ఆఫ్ టెక్నాలజీ అండ్ మేనేజ్మెంట్ లో పుస్తక దినోత్సవం సందర్భంగా సమావేశం జరిగింది. కళాశాల డైరెక్టర్ డాక్టర్ బి.కె.సింగ్ ఇంటర్నెట్ ద్వారా లభించే జ్ఞానం పాక్షికమని, పుస్తక జ్ఞానం శాశ్వతమన్నారు. దృశ్యం చూస్తున్నప్పటికంటే పుస్తకం చదువుతున్నప్పుడు కలిగే సందేహాలకు వెంటనే పరిష్కారం దొరుకుతుందని, బుద్ధికి చురుకుదనంతోపాటు మేధస్సును పెంచుకోవటానికి పుస్తకపఠనం ఉపయోగపడుతుందన్నారు. కళాశాల డీన్ డాక్టర్ శక్తి గణేష్ పుస్తక పఠనం, విద్యార్థి జ్ఞానాభివృద్ధికి సోపానమన్నారు. తొలుత గ్రంథపాలకుడు ఈ.రమేష్ కార్యక్రమాన్ని నిర్వహిస్తూ ప్రపంచ పుస్తక దినోత్సవ ఆవిర్భావ విశేషాలను వివరించారు. అనేకమంది విద్యార్థినీ విద్యార్థులతోపాటు అధ్యాపకులు, వివిధ కళాశాలల గ్రంథపాలకులు యిందు పాల్గొన్నారు.

గుంటూరు

గుంటూరు బృందావన్ గార్డెన్స్ లోని అన్నమయ్య ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలయంలో గ్రంథాలయ పక్షాన ప్రపంచపుస్తక దినోత్సవం సందర్భంగా అయిదుడేల పుస్తకాలను ఉచితంగా పంపిణీచేశారు. తెలుగు సాహిత్యం, ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలు, ఆంగ్లవ్యాకరణం, శాస్త్రసాంకేతిక రంగాలు, మహనీయుల శతజయంతి, సంస్మరణ సంచికలు ఎక్కువ సంఖ్యలో ప్రదర్శించగా సందర్శకులు వీటిని తీసుకువెళ్లారు. శ్రీ వెంకటేశ్వరస్వామి దేవాలయం పాలకమండలి అధ్యక్షులు చిట్టిపాళు మస్తానయ్య యీ ప్రదర్శనను ప్రారంభిస్తూ తమ దేవాలయానికి అనుబంధంగా వున్న యీ గ్రంథాలయం జ్ఞాన వితరణకు నడుంబిగించడం సంతోషదాయక మన్నారు. సందర్శకుల తాకిడి ఎక్కువగా వున్నందున వచ్చే ఏడాది మరింత ప్రణాళికతో ఏర్పాటు చేస్తామన్నారు. గ్రంథాలయ వ్యవస్థాపకుడు లంకా సూర్యనారాయణ మాట్లాడుతూ అన్ని దేవాలయాలలో

కానుకల హుండీ వుంటే యీ దేవాలయంలో దీనితోపాటు, జ్ఞాననిధిని చితరణ చేసే పుస్తకాల హుండీ ఏర్పాటు చేసినట్లు తెలిపారు. ఎవరైనా పుస్తకాలను తెచ్చి గ్రంథాలయంలో అందజేయలేనివాళ్లు తాము చదివేసిన పుస్తకాలు యీ హుండీలో వేయవచ్చునని తెలిపారు. తమ విజ్ఞప్తికి పౌరులు తొలిరోజే స్పందించి భారీగా పుస్తకాలను అందించడం విశేషమన్నారు. ఈ కార్యక్రమాన్ని గ్రంథపాలకురాలు సుభాషిణి, పాలకమండలి పక్షాన లంకా విజయసారధి, ఊటుకూరి నాగేశ్వరరావు తదితరులు పర్యవేక్షించారు. పలువురు సాహితీవేత్తలు, మహిళలు, పుస్తక ప్రియులతో ప్రాంగణం కళకళలాడింది.

నరసరావుపేట

గుంటూరుజిల్లా నరసరావుపేట మండలం కేసానుపల్లిలోని ఈశ్వర్ ఇంజనీరింగ్ కళాశాలలో పుస్తక ప్రదర్శనను నిర్వహించారు. ఈ ప్రదర్శనలో కళాశాల నిర్వహించే అన్ని బ్రాంచీలకు సంబంధించిన పాఠ్యగ్రంథాలు, అనుబంధిత పుస్తకాలతోపాటు వివిధ భాషా నిఘంటువులు, వ్యక్తిత్వ వికాసం, భాషా శాస్త్రం, వివిధ పోటీ పరీక్షలకు హాజరయ్యే వారికి ఉపయోగపడే పుస్తకాలు, స్వయం విద్య, స్వయం ఉపాధికి సంబంధించిన అనేక పుస్తకాలు యిందు ప్రదర్శితమయ్యాయి. కళాశాల విద్యార్థులే కాక స్థానిక పౌరులు, వివిధ కళాశాల విద్యార్థులు, అధ్యాపకులు, ప్రముఖులు ప్రపంచ పుస్తక దినోత్సవం సందర్భంగా ఏర్పాటుచేసిన యీ పుస్తక ప్రదర్శనను తిలకించి తమ సంతోషాన్ని వ్యక్తంచేసి నిర్వాహకులను అభినందించారు. కళాశాల గ్రంథపాలకుడు డాక్టర్ షేక్ రసూల్ అహ్మద్ యీ ప్రదర్శనను నిర్వహించగా, కళాశాల కరస్పాండెంట్ షేక్ కరీం మొహిద్దీన్, ఎండి షేక్ మస్తాన్ షరీఫ్, ప్రిన్సిపాల్ జి.నాగమల్లేశ్వర రావు, వైస్ ప్రిన్సిపాల్ డాక్టర్ సయ్యద్ ఖాసిం తదితర అధ్యాపకులు యిందు పాల్గొన్నారు. **మద్దిపాడు, ప్రకాశంజిల్లా**

ప్రకాశం జిల్లా మద్దిపాడు శాఖా గ్రంథాలయం ఆధ్వర్యన గ్రామంలోని ప్రముఖులు, విద్యార్థులు, అధ్యాపకులు, యువతీ యువకులతో పుస్తక ర్యాలీని నిర్వహించారు. పుస్తకం, పుస్తక పఠనం, గ్రంథాలయాల ప్రయోజనం నేపథ్యంగా గల ఫ్లకార్డులు పట్టుకొని వీధులలో ప్రదర్శన చేశారు. అనంతరం జరిగిన సభలో ప్రభుత్వ ఉన్నత పాఠశాల హెడ్మాస్టరు ముఖ్యఅతిథిగా పాల్గొని పాఠ్యపుస్తకాలతోపాటు గ్రంథాలయాలలోని మంచి పుస్తకాలను చదవటం ప్రతి విద్యార్థి అలవాటు చేయాలని, దీనివలన మంచి లక్ష్యాన్ని ఏర్పరచుకోటానికి వీలుంటుందన్నారు. విశ్రాంత గ్రంథపాలకుడు గంగిశెట్టి నరసింహారావు మాట్లాడుతూ పుస్తకాలలోని విషయాలను ఆకళింపు చేసుకొన్న ప్రతీవ్యక్తి విజ్ఞానవంతుడౌతాడని, నైతిక విలువలు, నైజ్ఞానిక దృక్పథం కలిగిన వ్యక్తి అన్నిచోట్లా విజయుడౌతాడన్నారు. గ్రంథపాలకుడు గర్నపాటి శాంసన్ కార్యక్రమాన్ని నిర్వహిస్తూ తమ గ్రంథాలయంలో వున్న గ్రంథ సంపదతోపాటు తెప్పిస్తున్న పత్రికల వివరాలు తెలిపారు. ఈ కార్యక్రమంలో అధ్యాపకులు శ్రీనివాసరావు, కళ్యాణి తదితరులు ప్రసంగించారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ సంఘం ఆవిర్భావ దినోత్సవాలు

విశాఖపట్నం

ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్, గ్రంథాలయ సమాచార శాఖ అధ్యక్షులలో ఏప్రిల్ 10న విశాఖలో జరిగిన 106వ ఆవిర్భావ దినోత్సవ సభకు ముఖ్యఅతిథిగా విచ్చేసిన ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్ ఉపకులపతి ఆచార్య కల్నల్ నాగేశ్వరరావు ప్రసంగిస్తూ - దేశంలోనే తొలి

గ్రంథాలయ సంఘం మాత్రమేకాక, ఇన్ని సం.లపాటు తమ సేవలు అందిస్తున్న గ్రంథాలయ సంఘం మహాన్నత మైనదని, ఆంధ్రులు ఆరంభసూరులు కాదు అని చెప్పడానికి ఇది ప్రత్యక్ష నిదర్శన మన్నారు. అలాగే నేటితరం విద్యార్థులను కేవలం పాఠాలకు పరిమితం చేయకుండా, పఠనపు అలవాటు పెంచవలసిన బాధ్యత తల్లితండ్రులదని, అలా పిల్లల సంపూర్ణ వికాసానికి ప్రయత్నం చేయాలంటూ, పుస్తక పఠనం ప్రగతికి మూల మన్నారు. సభాధ్యక్షులు చంద్రశేఖర కల్కూరా- అన్ని ఉద్యమాలకు ఆధారం గ్రంథాలయోద్యమమంటూ రైతు శిక్షణా తరగతులవంటివి ఎందరో అన్నదాతలకు మార్గాన్ని చూపాయన్నారు. కార్యదర్శి రావి శారద గ్రంథాలయ సంఘ భూత, వర్తమాన, భవిష్యత్ గురించి వివరిస్తూ గ్రంథాలయశాస్త్ర పత్రిక, గ్రంథాలయశాస్త్ర శిక్షణా తరగతులు, గ్రంథాలయ యాత్రలు, వసంతోత్సవాలు వగైరాల గురించి చెబుతూ ప్రస్తుతం చేస్తున్న ఉచిత పుస్తకాల పంపిణీ మొదలగు కార్యక్రమాల గురించి వివరించారు.

విశ్రాంత ఆచార్యులు కె.సోమశేఖరరావు ఉద్యమం అంటే ఊరే గింపులు, నినాదాలు కాదని, ఏదైనా మన ఇంటి నుండే ప్రారంభం కావాలన్నారు. గ్రంథాలయ సమాచార శాస్త్రశాఖ అధిపతి డాక్టర్ వీరమల్లి ధనరాజు పుస్తక పఠనం ఆవశ్యకత వివరించారు. ఉత్తరాంధ్ర జిల్లాల కన్వీనర్ డా॥ పారినాయుడు తమ జిల్లాలలో సంఘ పక్షాన నిర్వహిస్తున్న కార్యక్రమాలు వివరించారు. సభలో పి.ఎస్.ఎస్.మూర్తి, ఎస్.ఎస్. జనార్ధనరావు, ప్రొఫెసర్ తిమ్మారెడ్డి, ముప్పిడి శ్రీనివాసరావు, రవి, ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ సంఘ విశాఖజిల్లా శాఖ అధ్యక్షులు డి. అప్పలనాయుడు, కార్యదర్శి వెంకటరమణ గ్రంథాలయ సమాచార శాఖ పరిశోధకులు, విద్యార్థులు పాల్గొన్నారు.

విజయవాడ

ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ సంఘం, కృష్ణాజిల్లాశాఖ ఆధ్వర్యం విజయవాడ శ్రీరామమోహన్ గ్రంథాలయంలో జరిగింది. జిల్లాశాఖ అధ్యక్షులు వి.కేశవరావు సమావేశానికి అధ్యక్షత వహిస్తూ పుస్తకపఠనం మనిషికి స్వాంతన కలిగిస్తుందని, ప్రతి పౌరుడు సమాజంలో ఎలా మెలగాలో నిర్దేశిస్తుందని, యీ విషయాన్ని మన ఉద్యమ పెద్దలు 100 సం.ల క్రితమే గుర్తించి ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయ సంఘం ఆలంబనతో ఊరూరా గ్రంథాలయాల స్థాపనకు నడుం కట్టారన్నారు. తొలుత జిల్లాశాఖ కార్యదర్శి డాక్టర్ టి.సాంబశివ రావు నాటి సమావేశ ప్రాధాన్యతను తెలిపి స్వాగతం పలికారు. ఈ సమావేశంలో గ్రంథాలయ సంఘ ఆఫీసు మేనేజర్ ఆర్.శివరామకృష్ణ, సీనియర్ విశ్రాంత గ్రంథపాలకురాలు శ్రీమతి కె.ఉషారాణి, రామమోహన్ గ్రంథాలయం నిర్వాహకులు సిహెచ్. కోదేశ్వరరావు తదితరులు పాల్గొన్నారు.

మునియానాయక్కు అంబేద్కర్ సేవా పురస్కారం

హైదరాబాదు కేంద్రీయ విశ్వవిద్యాలయ గ్రంథాలయంలో ప్రొఫెషనల్ అసిస్టెంట్ గా పనిచేస్తున్న ఎం.మునియానాయక్కు యిటీవల రవీంద్రభారతిలో జరిగిన ఒక కార్యక్రమంలో 2019 సం.నికి గాను 'డాక్టర్ బి.ఆర్. అంబేద్కర్ సేవా పురస్కారం'ను అందించారు. అంబేద్కర్

టి.వి.న్యూస్ ఛానల్ వారు రాష్ట్ర వ్యాప్తంగా వృత్తి ధర్మతోపాటు, బహుజనులకు విశిష్టసేవలు అందించిన వ్యక్తులను గుర్తించి ప్రతి సంవత్సరం యీ పురస్కారాలను అందిస్తుంటారు.

తెలంగాణ గ్రంథాలయ సంఘంవారి జాతీయ సదస్సు

సమగ్రమైన, విస్తృతమైన, జ్ఞాన వనరుల కేంద్రాలుగా కళాశాల గ్రంథాలయాలను తీర్చిదిద్దాలని మహాత్మాగాంధీ విశ్వవిద్యాలయ ఉపకులపతి ఆచార్య ఖాజా అల్లాష్ హుస్సేన్ పిలుపునిచ్చారు. మార్చి 16న ప్రభుత్వ మహిళా డిగ్రీ కళాశాల, నల్గొండ గ్రంథాలయ విభాగం తెలంగాణ రాష్ట్ర గ్రంథాలయ సంఘం సంయుక్త ఆధ్వర్యంలో 'స్కాలర్స్ కన్ఫరెన్స్' అండ్ అకాడమిక్ లైబ్రరీస్ ఇన్ డిజిటల్ ఏరా' అనే అంశంపై జరిగిన జాతీయ సదస్సులో ముఖ్యఅతిథిగా పాల్గొన్న ఆచార్య ఖాజా అల్లాష్ హుస్సేన్ మాట్లాడుతూ ఆత్మాధునిక సాంకేతిక పరిణామాలను అనుసరించి విద్యార్థుల అవసరాలకు అనుగుణంగా గ్రంథాలయ అధికారులు తమ సేవలను అందించాలని తెలిపారు.

సదస్సు సంచాలకులు ఆచార్య సరుగు సుదర్శన్ రావు కీలకోపన్యాసం చేస్తూ, పరిశోధనా ప్రమాణాలను పెంచటంలో తాజా సమాచార విజ్ఞానాన్ని విద్యార్థినులకు అందించటంలో గ్రంథపాలకులు ముఖ్య పాత్ర పోషించాలని అన్నారు.

సదస్సులో విశిష్ట అతిథిగా పాల్గొన్న ఆచార్య యన్.లక్ష్మణరావు మాట్లాడుతూ, విద్యావిషయక ప్రగతిని పరిశోధనలో ప్రామాణికతను పెంచటంలో గ్రంథాలయ రంగ నిపుణులు తమ వంతు కృషి చేయాలని అన్నారు. ఈ కార్యక్రమానికి ప్రిన్సిపాల్ డా॥ ఘనశ్యామ్ సభకు అధ్యక్షత వహించారు. ఈ కార్యక్రమంలో నాగార్జున కళాశాల ప్రిన్సిపాల్ కె.చంద్రశేఖర్, జాతీయ సదస్సు నిర్వహణ కార్యదర్శి సుంకర రాజారామ్, సంయుక్త నిర్వహణ కార్యదర్శి డా॥ రవి కుమార్ తదితరులు పాల్గొన్నారు. నాలుగు సాంకేతిక సదస్సులలో వివిధ రాష్ట్ర కళాశాలల, విశ్వవిద్యాలయాలకు చెందిన దాదాపు వందమంది తమ పరిశోధన పత్రాలను సమర్పించారు. ఈ పరిశోధన పత్రాలతో రూపొందించిన ప్రత్యేక సంచికను ఆచార్య ఖాజా అల్లాష్ హుస్సేన్ ఆవిష్కరించారు. ఉస్మానియా విశ్వ విద్యాలయ గ్రంథాలయ విభాగం అధ్యాపకులు డా॥ కందిమళ్ల భారతి, బోర్డు ఆఫ్ స్టడీస్ చైర్మన్ డా॥ వివేక్ వర్ధన్, డా॥ ఎస్.యాదగిరి, హైదరాబాద్ కేంద్ర విశ్వవిద్యాలయ అధ్యాపకులు డా॥ ఉమా, బి.ఆర్.అంబేద్కర్ యూనివర్సిటీ అధ్యాపకులు డా॥ సరోజ, సి.సి.ఎం.బి. లైబ్రరీయన్ డా॥ దివాకర్, కాకతీయ విశ్వవిద్యాలయ సహ ఆచార్యులు రాధికారాణి, గ్రంథపాలకులు దుర్గప్రసాద్, నాగరాజు, తదితరులు పాల్గొన్నారు.

సురవరం ప్రతాపరెడ్డి

తెలంగాణ రాజకీయ, సాంఘిక చైతన్యం అంటే వెంటనే గుర్తుకు వచ్చేపేరు సురవరం ప్రతాపరెడ్డి. తెలంగాణ గ్రంథాలయోద్యమానికి జవజీవాలు కల్పించిన చైతన్యశిఖరం ఆయన. వీరు మహబూబ్ నగర్ జిల్లా (ప్రస్తుతం జోగులాంబ గద్వాల జిల్లా) ఇటికాలపాడు గ్రామంలో 1896 మే 28న జన్మించారు.

చీకటిలో వున్న తెలంగాణ తెలుగు ప్రజానికానికి వెలుగు చూపిన త్రిమూర్తులలో మాడపాటి హనుమంతరావు, కొమర్రాజు వెంకట లక్ష్మణరావు, సురవరం ప్రతాపరెడ్డి గార్లను పేర్కొనవచ్చు. మాతృభాషా వికాసం, ప్రజాస్వామ్య స్థాపన, గ్రంథాలయోద్యమ ప్రగతి అన్న మూడు ఆశయాలకు త్రికరణ శుద్ధిగా అంకితమైన మహనీయులుగా వీరిని అభివర్ణించవచ్చు.

న్యాయవాదిగా జీవితం ప్రారంభించి, ప్రజా సమస్యలను జీర్ణం చేసుకుని, గోలకొండ పత్రికను స్థాపించి నిజాం వ్యతిరేక పోరాటానికి ఆయుధంగా దీనిని సానబెట్టారు. నాడు నిజాం ప్రభుత్వం తెలంగాణలో నూతన గ్రంథాలయాలను ప్రారంభించరాదనే ఉత్తర్వులను ఢిక్కరిస్తూ, దీని పర్యవసానాలు ప్రజలకు వివరించి ఉద్యమం తీసుకువచ్చారు.

1942 మేలో గుంటూరుజిల్లా పెదపాలెంలో జరిగిన 23వ ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయ మహాసభకు అధ్యక్షత వహించారు. 1944 అగస్టులో తెలంగాణలో మొట్టమొదటిసారిగా సింగరేణి కాలరీస్ లో జరిగిన 25వ ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయ మహాసభను ఆయన ప్రారంభించవలసి వున్నది కాని అనారోగ్య కారణాల వల్ల హాజరుకాలేక సందేశం రాసి పంపారు. 26,27,28 ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయ మహాసభల నిర్వహణలో ప్రధాన భూమిక నిర్వహించారు.

తెలంగాణలో కవులే లేరనే నిందా వ్యాఖ్యలను సవాలుగా తీసుకుని 354 మంది కవులతో కూడిన 'గోల్కొండ కవుల చరిత్ర'ను తీసుకువచ్చి గ్రంథంతోనే సమాధానమిచ్చిన వైతాళికులు ఆయన. ఆయన రాసిన అనేక గ్రంథాలలో ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర ఇప్పటికీ ఆచూకీ గ్రంథంగా తెలుగు ప్రజానీకానికి ఉపయోగపడుతోంది. పత్రికా సంపాదకునిగా, పరిశోధకుడిగా, రచయితగా, పండితుడిగా, క్రియాశీలక ఉద్యమకారుడుగా, ప్రజాప్రతినిధిగా బహుముఖాలుగా తెలుగు ప్రజానీకానికి సేవలందించిన మహనీయుడు సురవరం ప్రతాపరెడ్డి 1953 అగస్టు 25న కన్నుమూశారు.

గ్రంథాలయశాస్త్ర శిక్షణకు దరఖాస్తుల ఆహ్వానం

2019 జూన్ నుండి గ్రంథాలయ శాస్త్రంలో సర్టిఫికేట్ కోర్సు (సి.ఎల్.ఐ.ఎస్.సి) తరగతులు నిర్వహిస్తున్నట్లు విజయవాడలోని పాతూరి నాగభూషణం గ్రంథాలయ శిక్షణాలయం ప్రిన్సిపాల్ డాక్టర్ రావి శారద ఒక ప్రకటనలో తెలిపారు. 18 సంవత్సరాలు నిండి, ఇంటర్మీడియట్ లో ఉత్తీర్ణులైనవారు దరఖాస్తు చేయుటకు అర్హులు. శిక్షణ కాలం అయిదు మాసాలు. పాఠాలు తెలుగు, ఇంగ్లీషు మీడియంలో బోధిస్తారు. ప్రభుత్వం వారి రిజర్వేషన్లను పాటిస్తూ, ఇంటర్ లో వచ్చిన మార్కుల ప్రాతిపదికగా అభ్యర్థులను ఎంపిక చేస్తారు. ఇది రెగ్యులర్ కోర్సు, శిక్షణానంతరం ప్రభుత్వం వారు పరీక్షలు నిర్వహించి అభ్యర్థులకు సర్టిఫికేట్లు ఇవ్వగలరు.

దరఖాస్తులు, యితర వివరాలు కావలసినవారు ప్రిన్సిపాల్, పాతూరి నాగభూషణం గ్రంథాలయ శిక్షణాలయం, శ్రీ సర్వోత్తమ భవనం, విజయవాడ-520 010 పేర రు. 10/-ల పోస్టల్ ఆర్డరు లేదా మనియార్డరుతో పాటు స్టాంపు అంటించిన స్వంత చిరునామాగల కవరు పంపి తెప్పించుకోవచ్చు.

విశాఖ ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయంలో జరిగిన ఆం.ప్ర.గ్రంథాలయ సంఘ 106వ ఆవిర్భావ సభ

ఆం.ప్ర.గ్రం.సంఘం, కృష్ణాజిల్లా శాఖ ఆధ్వర్యంలో విజయవాడలో జరిగిన పుస్తక దినోత్సవ సభ

అన్నమయ్య గ్రంథాలయం ఆధ్వర్యంలో గుంటూరులో జరిగిన ఉచిత పుస్తక పంపిణీ

ఈశ్వర్ ఇంజనీరింగ్ కళాశాల ఆధ్వర్యంలో జరిగిన పుస్తక ప్రదర్శన

వరంగల్ కిట్స్ ఇంజనీరింగ్ కళాశాలలో జరిగిన

GRANTHALAYA SARVASWAM MAY 2019
Postal Regd. No.VJ/024/2018-2020
RNI 3155/57

Date of Posting : 10th & 11th May, 2019
No. of Pages : 36
Date of Printing : 10.05.2019

ఆం.ప్ర.గ్రం.సంఘం, ఉత్తరాంధ్ర జిల్లా కన్వీనర్ ఆధ్వర్యంలో జరిగిన పుస్తక దినోత్సవ సభ

ప్రకాశం జిల్లా మద్దిపాడు శాఖ గ్రంథాలయం ఆధ్వర్యంలో జరిగిన పుస్తక దినోత్సవం

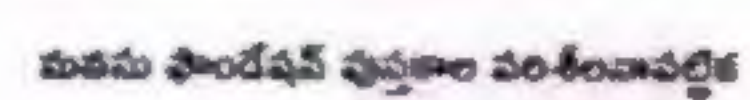

హైదరాబాద్ ఇంజనీరింగ్ కళాశాలలో జరిగిన పుస్తక దినోత్సవ సభకు హాజరైన గ్రంథ పాలకులు

తెలంగాణ గ్రంథాలయ సంఘం, నల్గొండలోని మహిళా కళాశాల ఆధ్వర్యంలో జరిగిన గ్రంథాలయ సదసు

[illegible]